

***До 65-річного ювілею
Державного вищого навчального
закладу «Університет
менеджменту освіти»
НАПН України***

ISSN 2218-7650
ID 47812

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Державний вищий навчальний заклад
«Університет менеджменту освіти»

ВІСНИК ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Збірник наукових праць
Випуск 4(33)
Серія «Педагогічні науки»

*Внесений до переліку наукових фахових видань у галузі
педагогічних наук рішенням Атестаційної колегії
Міністерства освіти і науки України
від 22 грудня 2016 року № 1604 (додаток 9)
Серія «Педагогічні науки»*

Київ
2017

ISSN 2218-7650

ID 47812

Ministry of Education and Science of Ukraine
National Academy of Educational Science of Ukraine
State Higher Educational Institution
«University of Educational Management»

BULLETIN OF POSTGRADUATE EDUCATION

Collection of scientific papers

Issue 4(33)

Series «Educational sciences»

*Listed in the list of scientific professional publications
in the field Pedagogical sciences Decision of the Appraisal
Board Ministry of Education and Science of Ukraine
Resolution of the Presidium of HAC of Ukraine
№ 1604 of 22.12.2016 (dod. № 9)
Series «Educational sciences»*

**Kyiv
2017**

УДК 378.091.046-021.68: [37.0+159.9] (082)
ББК 74р.я43+88я43

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія КВ № 22072-11972ПР від 22 квітня 2016 р.

Головний редактор

В. В. Олійник — доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України.

Заступники головного редактора:

О. М. Отич — доктор педагогічних наук, професор;

Л. М. Сергєєва — доктор педагогічних наук, професор.

Відповідальний секретар:

О. Л. Ануфрієва — кандидат педагогічних наук, доцент.

Редакційна колегія:

Н. М. Бібік, д-р пед. наук, проф., дійсний член НАПН України; **О. І. Бондарчук**, д-р психол. наук, проф.; **Н. Ю. Волянюк**, д-р психол. наук, проф.; **Н. Г. Діденко**, д-р наук з держ. управління, проф.; **Г. А. Дмитренко**, д-р екон. наук, проф.; **М. Б. Євтух**, д-р пед. наук, проф., дійсний член НАПН України; **Л. М. Карамушка**, д-р психол. наук, проф., член-кор. НАПН України; **Є. Г. Карташов**, д-р наук з держ. управління; **М. О. Кириченко**, канд. пед. наук, доц., член-кор. Академії наук вищої освіти України; **Н. І. Клокар**, д-р пед. наук, проф.; **В. І. Маслов**, д-р пед. наук, проф.; **В. В. Москаленко**, д-р філос. наук, проф.; **Н. Г. Протасова**, д-р пед. наук, проф.; **М. І. Романенко**, д-р філос. наук, проф.; **З. В. Рябова**, д-р пед. наук, проф.; **О. С. Снісаренко**, канд. пед. наук, доц.; **Т. М. Сорочан**, д-р пед. наук, проф.; **В. О. Татенко**, д-р психол. наук, проф., член-кор. НАПН України; **Г. М. Тимошко**, д-р пед. наук, проф.; **Н. Г. Торба**, канд. психол. наук, доц.; **А. Х. Шкляр**, д-р пед. наук, проф. (Республіка Білорусь); **Анна Випих-Гавронська**, д-р хабілітований, проф. (м. Ченстохова, Республіка Польща); **Асаф Дагбейи огли Заманов**, д-р фіз.-мат. наук, проф. (м. Баку, Азербайджанська Республіка); **Гражина Ригал**, д-р хабілітований, проф. (м. Ченстохова, Республіка Польща); **Джон Джонсон**, д-р наук, проф. Уолденського університету (Walden University), США; **Елігіуш Малолєши**, д-р хабілітований, проф. (м. Ченстохова, Республіка Польща); **Зигмунт Бонк**, д-р хабілітований, проф. (м. Ченстохова, Республіка Польща); **Йонас Кевішас**, д-р пед. наук, проф. (м. Вільнюс, Литовська Республіка); **Казімеж Редзінський**, д-р хабілітований, проф. (м. Ченстохова, Республіка Польща); **Кінга Лопот-Джерва**, д-р хабілітований, проф. (м. Краків, Республіка Польща); **Ханна Краузе-Сікорска**, д-р філос., проф. (м. Познань, Республіка Польща).

Технічний редактор: Я. Васильченко

Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. / НАПН України ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти» ; голов. ред. В. В. Олійник ; редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін.]. — Київ : Атопол Груп, 2017. — Вип. 4(33). — 160 с. — (Серія «Педагогічні науки»).

У збірнику висвітлюються актуальні проблеми загальної і професійної освіти. Представлено результати досліджень з історії педагогіки, методології освіти, теоретичних і методичних аспектів навчання та виховання, формування професійних компетентностей фахівців у галузі освіти, підвищення якості освіти.

Для науковців, педагогічних і науково-педагогічних працівників, керівників закладів вищої освіти, методистів, викладачів і слухачів закладів післядипломної освіти.

ББК 74р.я43+88я43

*Затверджено Вченою радою
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»
(протокол № 9 від 20 грудня 2017 р.)*

УДК 378.091.046-021.68: [37.0+159.9] (082)
ББК 74р.я43+88я43

Registration certificate KV No 22072-11972PR dated 22.04.2016.

Editor-in-Chief

V. V. Oliynyk — Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine.

Deputies Editor:

O. M. Otych — Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor;

L. M. Serheieva — Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor.

Executive secretary:

O. L. Anufriieva — PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor.

Members of Editorial Board:

N. M. Bibik, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine; *O. I. Bondarchuk*, Doctor of Sciences in Psychology, Professor; *N. Yu. Volianiuk*, Doctor of Sciences in Psychology, Professor; *N. G. Didenko*, Doctor of Sciences in Public Administration, Professor; *H. A. Dmytrenko*, Doctor of Sciences in Economics, Professor; *M. B. Yevtukh*, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, Full Member (Academician) of NAES of Ukraine; *L. M. Karamushka*, Doctor of Sciences in Psychology, Professor, Corresponding Member (Academician) of NAES of Ukraine; *Ye. H. Kartashov*, Doctor of Sciences in Public Administration; *M. O. Kyrychenko*, PhD of Pedagogical Sciences, associate Professor, Corresponding Member (Academician) of Higher Education Academy of Sciences of Ukraine; *N. I. Klokar*, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; *V. I. Maslov*, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; *V. V. Moskalenko*, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor; *N. H. Protasova*, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; *M. I. Romanenko*, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor; *Z. V. Riabova*, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; *O. S. Snisarenko*, PhD of Pedagogical Sciences, associate Professor; *T. M. Sorochan*, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; *V. O. Tatenko*, Doctor of Sciences in Psychology, Professor, Corresponding Member (Academician) of NAES of Ukraine; *H. M. Tymoshko*, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor; *N. H. Torba*, PhD of Psychological Sciences, associate Professor; *A. Kh. Shkliar*, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor (Republic of Belarus); *Anna Vypykh-Havronska*, Doctor hab., Professor (Częstochowa, Republic of Poland); *Asaf Dahbeiy ohly Zamanov*, Doctor of Physico-mathematical Sciences, Professor (Baku, Republic of Azerbaijan); *Hrazhyna Ryhal*, Doctor hab., Professor (Częstochowa, Republic of Poland); *Dzhon Dzhonson*, Doctor of Sciences, Professor (Walden University), USA; *Elihiush Malolepshy*, Doctor hab., Professor (Częstochowa, Republic of Poland); *Zyhmunt Bonk*, Doctor hab., Professor (Częstochowa, Republic of Poland); *Yonas Kevishas*, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor (Vilnius, Republic of Lithuania); *Kazimezh Redzinskiyi*, Doctor hab., Professor (Częstochowa, Republic of Poland); *Kinha Lopot-Dzherva*, Doctor hab., Professor (Krakow, Republic of Poland); *Khanna Krauze-Sikorska*, Doctor of Philosophy, Professor (Poznań, Republic of Poland).

Technical Editor: *Ya. Vasilchenko*

Bulletin of Postgraduate education: collection of scientific papers / NAES of Ukraine SHEI «University of Educational Management»; Editor-in-Chief V. V. Oliynyk; Editorial board: O. L. Anufriieva [and others]. — Kyiv: Atopol Hrup, 2017. — Issue 4(33). — 160 p. — (Series «Educational sciences»).

The collection covers current problems of general and vocational education. The results of researches on the history of pedagogy, methodology of education, theoretical and methodical aspects of teaching and education, formation of professional competencies of specialists in the field of education, improvement of the quality of education are presented.

For scientists, pedagogical and scientific and pedagogical workers, heads of institutions of higher education, methodologists, teachers and students of institutions of postgraduate education.

ББК 74р.я43+88я43

*Approved by the Academic Council
SHEI «University of educational management»
(protocol № 9 dated 20 December 2017)*

© SHEI «University of educational management», 2017

ЗМІСТ

Відомості про авторів	8
<i>Аниськіна С. А.</i> Моральна свобода у праці І. Канта «Критика практичного розуму»	9
<i>Вініченко А. А.</i> Формування ціннісних орієнтацій у студентів закладів вищої освіти у сучасному соціокультурному просторі	24
<i>Голубєва Р. Ю.</i> Особливості упровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес сучасної професійної школи	33
<i>Дем'янчук Ю. В.</i> Міжнародні практики запобігання та протидії корупції у системі початкової освіти	44
<i>Деніжна С. О., Сова М. О.</i> Педагогічні умови використання дидактичного потенціалу Smart-технологій у початковій школі	52
<i>Дука О. А.</i> Особливості розвитку професійної компетентності персоналу органу пробації	63
<i>Ілляхова М. В.</i> Значення креативних практик в андрагогіці	76
<i>Коновалова Л. В., Махиня Т. А.</i> Теоретичні основи та особливості підготовки майбутніх керівників закладів загальної середньої освіти у Великій Британії	88
<i>Лавринець А. П.</i> Формування вокальних шкіл естрадного співу в історичному дискурсі української музичної педагогіки	99
<i>Олійник В. В.</i> Неперервне оновлення знань науково-педагогічних кадрів – нагальна проблема національної вищої школи України	109
<i>Ситар І. В.</i> Структурні складові методології управління школою ...	124
<i>Сова М. О.</i> Пропедевтика розвитку інноваційної діяльності учнів початкової школи засобами освітньої робототехніки	133
<i>Федорець В. М.</i> Феноменологічний вимір методології розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах неперервної освіти	142

CONTENT

Information about the authors	8
<i>Svitlana Anyskina</i> . Moral freedom in the work of I. Kant «Criticism of practical mind»	9
<i>Alla Vinichenko</i> . Forming of the valued orientations of students of institution of higher learning is in the of modern sociocultural space	24
<i>Ruslana Golubeva</i> . Features of implementation of information and communication technologies in the educational process of a modern vocational school	33
<i>Yuri Demyanchuk</i> . Of international practices in prevention and counteraction of corruption in the system of initial education	44
<i>Svitlana Dienizhna, Margaryta Sova</i> . Pedagogical conditions use of the didactical potential of Smart-technologies in the primari school	52
<i>Oleg Duka</i> . Features of development of professional competence of personnel of the probation body	63
<i>Marina Illyakhova</i> . Significance of creative practices in andragogic	76
<i>Larysa Konovalova, Tatyana Mahinya</i> . Theoretical foundations and features of comprehensive schools headteachers' training in Great Britain	88
<i>Anastasiia Lavrynets</i> . The development of pop singing schools in the historical discourse of Ukrainian musical pedagogy	99
<i>Victor Oliynyk</i> . Innovative updating knowledge of scientific-pedagogical houses is the general problem of national higher school of Ukraine	109
<i>Joanna Sitar</i> . Structural constituents of school management methodology	124
<i>Margaryta Sova</i> . Propedeutics of the development of innovative activity of pupils in the primari school by means of educational robotics	133
<i>Vasyl Fedorets</i> . Phenomenological dimension of the methodology of the health preserving competence development for physical education teachers in conditions of life-long education	142

Відомості про авторів

Аниськіна Світлана Анатоліївна, студентка магістратури Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДВНЗ «Університет менеджменту освіти».

Вініченко Алла Анатоліївна, кандидат історичних наук, старший викладач кафедри управління проектами та загальнофахових дисциплін Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДВНЗ «Університет менеджменту освіти».

Голубєва Руслана Юріївна, методист Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Слов'янськ).

Дем'янчук Юрій Вікторович, кандидат юридичних наук, докторант кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки Університету державної фіскальної служби України; викладач суспільних дисциплін Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж».

Деніжна Світлана Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, викладач Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж».

Дука Олег Анатолійович, начальник Білоцерківського центру підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України.

Ілляхова Марина Володимирівна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії і освіти дорослих Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти».

Коновалова Лариса Валеріївна, студентка групи УНЗ 16-Г1, кафедри педагогіки, управління та адміністрування Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДВНЗ «Університет менеджменту освіти».

Лавринець Анастасія Павлівна, аспірант кафедри філософії та освіти дорослих Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти».

Махиня Тетяна Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, управління та адміністрування Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДВНЗ «Університет менеджменту освіти».

Олійник Віктор Васильович, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, радник ректора ДВНЗ «Університет менеджменту освіти».

Ситар Іванна Валеріївна, аспірант кафедри педагогіки, управління та адміністрування Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДВНЗ «Університет менеджменту освіти».

Сова Маргарита Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор, викладач Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж».

Федорець Василь Миколайович, кандидат медичних наук, докторант Інституту вищої освіти НАПН України, старший викладач Вінницької академії неперервної освіти.

Аниськіна Світлана Анатоліївна,
*студентка магістратури Навчально-наукового
інституту менеджменту та психології ДВНЗ
«Університет менеджменту освіти»*

**МОРАЛЬНА СВОБОДА У ПРАЦІ І. КАНТА
«КРИТИКА ПРАКТИЧНОГО РОЗУМУ»**

Анотація. *Статтю присвячено висвітленню сутності та змісту таких понять, як «моральна свобода, обов'язок, моральний закон». Проаналізовано підхід філософа І. Канта щодо визначення понять «моральна свобода», «обов'язок, як чистота морального мотиву і твердість моральних переконань».*

Ключові слова: *моральна свобода, воля, розум, моральність, свідомість, вчинок, совість, обов'язок, моральний закон.*

Анискина Светлана Анатольевна

**ПРАВСТВЕННАЯ СВОБОДА В РАБОТЕ И. КАНТА
«КРИТИКА ПРАКТИЧЕСКОГО РАЗУМА»**

Аннотация. *Статья освещает сущность и содержание таких понятий, как «нравственная свобода, долг, моральный закон». Проанализирован подход философа И. Канта относительно определения понятий «нравственная свобода», «долг, как чистота морального мотива и твердость нравственных убеждений».*

Ключевые слова: *нравственная свобода, воля, ум, нравственность, сознание, поступок, совесть, долг, моральный закон.*

Svitlana Anyskina

**MORAL FREEDOM IN THE WORK OF I. KANT
«CRITICISM OF PRACTICAL MIND»**

Abstract. *The article is devoted to the essence and content of concepts such as «moral freedom, duty, moral law». Analyzed the approach of the philosopher Kant on the definition of the concepts of «moral freedom», «duty, the moral purity of motive and firmness of moral convictions».*

Key words: *moral freedom of the will, mind, morality, consciousness, action, conscience, duty, moral law.*

Постановка проблеми

Знайомство з вченням І. Канта — гарний початок для вивчення філософії, релігієзнавства, етики та педагогіки взагалі, що привчає мислити самостійно. В своїх філософських пошуках І. Кант відводить етиці особливе місце. Філософ вважав мораль осередком усієї сутності людини. Питання про те, як слід жити людині, ніколи не втрачає своєї актуальності. Тому кожна епоха давала свою власну відповідь на це важливе питання. Етична проблематика творів І. Канта є

надзвичайно актуальною для всього людства, а особливо — для сучасного українського суспільства. Проблема свободи, справедливості, важливість морального закону для людини, значення людського вчинку, миру з ближнім і бажання йому щастя, як умови суспільного співжиття є найбільшнішими питаннями українського сьогодення.

Актуальність проблеми дослідження. На сьогодні найважливіша тема – про морально-духовні цінності людини. Як допомогти людству не втратити образ людини? Нещодавно у фейсбуці прийшло прохання про молитву з Нігерії: на відео звірські били, а потім живими спалили чоловіків та жінок... Наш світ гине: фізично, морально, духовно, екологічно. Ми живемо в такий час, коли повністю руйнуються основа і фундамент моральності й особистості, тому так актуально для нас є дослідження питань моральної свободи і абсолютних цінностей людини, за працями по етиці, що належать перу великого німецького філософа І. Канта. Поринемо у світ І. Канта і подивимося на ці питання очима самого Кенігсберзького мислителя. Сучасна інтерпретація основних ідей етики І. Канта допомагає нам ясніше побачити як духовне минуле людства, так і сьогоднішні етичні проблеми в їх моральному, соціальному й духовному вимірі. Всі думки І. Канта чітко звучать в одній загальній стрункій системі. Результати дослідження можуть бути використані для подальшого вивчення філософської спадщини І. Канта, а також в шкільній і вузівській практиці на курсах з педагогіки, етики, релігієзнавства та філософії, зокрема студентами педагогічних факультетів, під час розроблення тематичних теоретичних спецкурсів, підготовки рефератів тощо.

Аналіз основних досліджень та публікацій

Іммануїл Кант – це мислитель, який став другим після Платона генієм європейської філософії. Майже всі різновиди сучасного філософствування так чи інакше сходять до І. Канта. Його ідеї піддаються трансформації, але продовжують жити. Етична спадщина І. Канта була вже сприйнята його сучасниками, такими як: Ф. Шиллер, Ф. Шлейермахер, І. Фіхте, досить молодим Гегелем та іншими. Вони побачили в «Критиці практичного розуму» морально-філософський маніфест свободи. Це ж розуміння було ще раз висловлено неокантіанцями. Свобода розумілася ними як останній принцип, до якого приводить аналіз морального життя (В. Віндельбанд та ін.).

Філософська спадщина І. Канта сприймалася по-різному, особливо в російській філософії XIX ст. Діапазон ставлення до навчання І. Канта був досить широкий, від повного неприйняття — до високої оцінки його внеску в розвиток філософії. Перший переклад на російську мову здійснено за життя І. Канта і видано в місті Миколаєві. Праці І. Канта міцно входять в інтелектуальне життя Києва і Харкова. Першу дисертацію про вчення і філософію І. Канта написано в місті Києві в 1847 р. Автором її був Гогоцький, який присвятив І. Канту статтю в першій чотирьохтомній філософській енциклопедії «Філософський лексикон», що вийшла в Києві у 1857 р. У цей період виникають численні зв'язки, перетини, опозиції (Кант – Соловйов, Кант

– Достоевський, Кант – Толстой, Кант – Флоренський та ін.). Відомий український філософ Юркевич позитивно відгукується про внесок Канта в сучасну філософію, він використовував його ідеї та праці, порівнював його з Платоном. Можна також назвати таких авторів, як: М. Бердяєв, С. Булгаков, Ф. Степун, С. Франк, Б. Яковенко, в працях яких присутнє вчення І. Канта. Серед сучасних авторів можна виділити таких дослідників, як: В. Асмус, А. Гулига, А. Гусейнов, В. Малахов, І. Нарський, А.П. Скрипник та інші. Важливо, що було здійснено переклад «Критики практичного розуму» українською мовою (І. Бурковський – Київ, 2004), який ми взяли за основу для нашого дослідження.

В Законі України про вищу освіту згадуються моральні цінності, але нічого не сказано про духовність. У статті 26 «Основні завдання вищого навчального закладу» в пункті 4 написано: «формування особистості, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах», а в пункті 7 читаємо про «збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства».

Мета статті — привернути увагу глибокодумних людей саме до духовності через погляд філософа І. Канта.

Виклад основного матеріалу

І. Кант був великим вченим свого часу. Запропонована ним наукова програма містила цілу низку достоїнств і мала величезний вплив. І. Кант писав, що сферу філософії складають такі питання: «Що я можу знати? Що я маю робити? На що я смію сподіватися? Що таке людина?» На перше питання відповідає метафізика, на друге – мораль, на третє – релігія і на четверте – антропологія. Але по суті – все це можна було б звести до антропології як цілісного вчення про людину, бо три перші питання зводяться до четвертого²⁸.

Серцевиною антропології І. Канта є його етика чи практична філософія. Етика І. Канта систематично розроблена в трьох творах: «Основи метафізики моральності» (1785), «Критика практичного розуму» (1788), «Метафізика моральності» (1799). До них примикають складені за пізнішими записами студентів лекції з етики, які І. Кант читав в кінці 70-х років XVIII ст.

Спочатку звернемо увагу на знамениті слова самого І. Канта: «Дві речі сповнюють душу завжди новим і чимраз дужчим подивуванням і пієтетом, чим частіше й триваліше роздумуєш про них, – зоряне небо наді мною й моральний закон у мені. І те й те мені не потрібно шукати й лише домислювати як щось сховане в мороці або в Позамежному, за сферою мого круговиду; я бачу їх перед собою й безпосередньо пов'язую їх зі свідомістю свого існування»¹⁷.

²⁸ Шубин В. Кант и Вернадский [Электронный ресурс] / В. Шубин // Наука и техника. — М., 1997. — С. 332. — Режим доступа : <http://n-t.ru/tp/in/kv.htm>. — Дата обращения: 18.01.2018. — Название с экрана.

¹⁷ Кант І. Діалектика чистого практичного розуму / І. Кант // Критика практичного розуму ; пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського ; наук. ред. А. Єрмоленко. — Київ : Юніверс, 2004. — С. 176.

Філософія автора охоплює дуже великий і різноманітний спектр питань. Ми ж зупинимо наш погляд на останньому фрагменті цієї фрази: «...моральний закон у мені».

І. Кант писав свої основні праці з етики в другій половині XVIII ст. – це був філософський і критичний час, як він сам про це говорить: «...у цю філософську й критичну епоху...»¹⁸. Філософ повинен був знайти основу для моральності, знайти якусь опору для людства й обґрунтувати моральні норми. І. Кант – це філософ, який намагався знайти основу етики, при цьому не використовуючи в своїх аргументах авторитет імені Бога, але саме розмірковуючи над етичними питаннями, І. Кант приходив до ідеї необхідності Бога.

Філософ знаходить інший спосіб для викладу своїх думок, щоб людство його почуло, але при цьому він не використовує релігійну лексику, оскільки в той час його б просто висміяли за це. А І. Кант хоче бути почутим і тому він використовує стиль викладу своїх думок на мові, яка була б зрозумілою людям його часу. Він шукає спільні точки дотику, потім в активному обговоренні обережно розплутує клубок оман і далі систематично розкриває перед читачем суть питання про моральну свободу і обов'язок людини, застосовуючи при цьому науковий шлях дослідження думки. І. Кант бажає: «прийти до правильного пункту бачення, з якого можна правильно вказати її цілість»¹⁸. Філософ наголошує: «...правильно схопити ідею Цілого і, [виходячи] з неї, обійняти поглядом у чистій розумовій спроможності всі ті частини в їх взаємному відношенні одні до одних шляхом виведення їх з поняття того Цілого. Ця перевірка й запорука (*Gewährleistung*) [успіху] можлива лише через щонайглибше знайомство із системою...»¹⁸. І. Кант пише про найбільший обов'язок філософа: «Бути послідовним — найбільший обов'язок (*Obliegenheit*) філософа, а проте [це] трапляється найрідше»¹⁶. Арсеній Гулига добре пише, що одне з устремлінь І. Канта, це – розкрити розбіжності, але проявити терпимість, подолати однобічність, дати принципово нове рішення, синтезуючи при цьому накопичений досвід, не перемогти, а примирити⁸. Він привчає мислити самостійно. У вступній статті до книги «Етика Канта» А. Гусейнов пише, що у другій половині XVIII ст., коли І. Кант розробляв свою філософську систему, зміцніла буржуазна цивілізація готувалася відкрито й остаточно скинути із себе оболонку середньовічно-патерналістських відносин. Для духовної санкції процесу емансипації особистості потрібно нове обґрунтування моральності. Необхідно було відповісти на питання: чи може особистість у самій собі знайти ту тверду моральну опору, яку вона знаходила поза себе – в природі, соціальному середовищі та в Бозі? Цю проблему можна було вирішити в рамках традиційних етичних систем. Емпіричні принципи моралі незалежно від

---

¹⁸ Кант І. Критика практичного розуму / І. Кант ; пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського ; наук. ред. А. Єрмоленко. — Київ : Юніверс, 2004. — 240 с. — С. 18; 13; 14.

¹⁶ Кант І. Аналітика чистого практичного розуму / І. Кант // Критика практичного розуму ; пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського ; наук. ред. А. Єрмоленко. — Київ : Юніверс, 2004. — С. 27.

⁸ Гулыга А. В. Кант / А. В. Гулыга. — М. : Молодая гвардия, 2005. — 278 с. — С. 11.

того, чи йшлося про природне самолюбство (як у Гельвеція і Мандевіля), вроджені моральні почутті (як у Шефтсбері і Хатчесона) або про виховання й правління (як у Монтеня і Гоббса), знаходяться (лежать), як підкреслює І. Кант, на «випадкових основах». Теологічний принцип моралі вільний від такої випадковості, але він виявляється для людини зовнішнім. Емпірична етика не могла пояснити безумовності, загальної значущості моралі, а теологічна етика – її суб'єктивної, внутрішньоособистісної вкоріненості.

І. Кант створює теоретичну конструкцію, яка органічно поєднує обидва ці моменти. Пояснюючи, чому провалювалися всі попередні спроби обґрунтування моральності і в чому полягає оригінальність його власного рішення, він пише, що у моралі людина підпорядкована тільки своєму власному, однак, і всезагальному законодавству. І. Кант пише, щоб всі розуміли, що людина своїм обов'язком пов'язана із законом, але не здогадувалися, що вона підпорядкована тільки своїм власним і тим не менш загальному законодавству і що вона зобов'язана поступати, лише погодившись зі своєю власною волею, яка встановлює, однак, загальні закони відповідно до мети природи. Всі колишні принципи моралі були засновані на гетерономії волі, тобто вони перебували за межами самої чинної волі. І. Кант перевернув це подання і осмислив моральність як самозаконодавчий принцип, внутрішню основу волі в особі кожної розумної істоти.

Етику І. Канта прийнято називати етикою обов'язку, що, зрозуміло вірно. Проте слід мати на увазі, що всупереч звичайним смисловим відтінкам, що зв'язує поняття обов'язку із зовнішнім примусом, кантівський обов'язок є не що інше, як чистота морального мотиву і твердість моральних переконань. Через обов'язок затверджується моральна цінність, притаманна кожній людині як розумній і тому моральній істоті. Тому етику І. Канта цілком можна також назвати етикою особистісної автономії, індивідуальної свободи і відповідальності. Проте, мабуть, найточніше було б назвати її етикою доброї волі. Вона є першою і, можливо, єдиною науково-філософською концептуалізацією моралі, цілком замикає її на особистість. Кант збагатив європейську культуру і філософію уявленням про моральну гідність як основну особистісно створювальну ознаку людини¹³.

Свобода як наріжний камінь етики. Основа етики – свобода. Для І. Канта поняття свободи є доказовим аподиктичним (достовірний, той, що базується на логічній необхідності)²⁴ законом практичного розуму та надає ідеям Бога та безсмертя об'єктивну реальність і право: «Поняття свободи, оскільки його реальність доведено аподиктичним законом практичного розуму, становить відтак завершення (den Schlußstein⁷) цілої будівлі певної системи чистого, навіть [і] спекулятивного, розуму, і всі інші поняття (Бога та безсмертя), котрі,

¹³ Кант И. Лекции по этике / Иммануил Кант ; пер. с нем. ; общ. ред., сост. и вступ. ст. А. А. Гусейнова. — М. : Республика, 2005. — 431 с. — С. 5–6.

²⁴ Словари и энциклопедии на Академике [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://translate.academic.ru/>. — Дата обращения: 18.01.2018. — Название с экрана.

⁷ Гулыга А. В. Кант / А. В. Гулыга. — М. : Молодая гвардия, 1981. — 302 с.

як просто ідеї, лишаються в ньому без опори (Haltung), долучаються тепер до нього і набувають з ним і через нього тривкості (Bestand) та об'єктивної реальності, себто можливість їх доводиться тим, що свобода є дійсна; адже ця ідея об'являється (offenbaret sich) через моральний закон»¹⁸. Свобода – це властивість людини, яке переносить її в мислимий світ: «свобода, якщо приписувати її нам, переносить нас у певний інтелігібельний порядок речей»¹⁶ або ще «у свободі як властивості інтелігібельної істоти»¹⁶.

І. Кант пропонує поняття Бога, свободи та безсмертя пошукати в моральному застосуванні розуму й уgruntувати [їх] на ньому: «...ми знову мусимо взяти ту зброю до рук, щоб поняття Бога, свободи та безсмертя, для яких спекуляція не знаходить достатньої запоруки (Gewährleistung) їх можливості, пошукати в моральному застосуванні розуму й уgruntувати [їх] на ньому»¹⁸.

Неможливо охопити в цій статті все різноманіття проблем, поставлених І. Кантом в етиці. Тому далі ми приділимо увагу аналізу основних питань: моральна (внутрішня) свобода, обов'язок в етиці філософа. Деякі вчені називають її етикою «доброї переконаності і внутрішньої свободи».

Свобода – нерв філософії І. Канта. Філософ називає науку про закони свободи етикою чи наукою про моральність¹⁵. У праці «Критика практичного розуму» мислитель наголошує на реальності свободи, яка складає опору всієї будівлі розуму і проявляється через моральний закон¹⁸.

Поняття свободи І. Кант радить пошукати в моральному застосуванні розуму і заснувати на ньому це поняття. У І. Канта свобода є умова морального закону: «Але свобода – це ще й єдина з-посеред усіх ідей спекулятивного розуму, можливість котрої ми знаємо априорі (не осягаючи, однак, її), бо вона є умова морального закону, який ми знаємо»¹⁸. І разом з тим автор стверджує, що моральний закон є умова, за якої ми можемо усвідомити свободу: «Щоб не вбачали помилково непослідовності в тому, що я зараз називаю свободу умовою морального закону, а потім у [самому] трактаті стверджую, що моральний закон є умова, допіру за якої ми можемо усвідомити свободу, я хочу нагадати тільки те, що свобода, безперечно, є ratioessendi морального закону, а моральний закон – ratiocognoscendi свободи. Адже якби моральний закон не мислився чітко в нашому розумі раніше, то ми ніколи б не вважали себе управненими визнавати щось таке, як свобода (хоча вона й не суперечить [сама] собі). Та якби не було свободи, то жодним чином годі було б знайти й моральний закон у нас [усередині]»¹⁸. З цієї цитати можемо зробити висновок, що всі люди мають в розумі уявлення про моральний закон. Головну думку автор проводить червоною ниткою через всю свою роботу «Критика

---

¹⁸ Кант І. Критика практичного розуму / І. Кант ; пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського ; наук. ред. А. Єрмоленко. — Київ : Юніверс, 2004. — 240 с. — С. 8–9.

¹⁶ Кант І. Аналітика чистого практичного розуму / І. Кант // Критика практичного розуму ; пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського ; наук. ред. А. Єрмоленко. — Київ : Юніверс, 2004. — С. 49; 75.

¹⁵ Кант І. Основание метафизики нравов / Иммануил Кант // Лекции по этике ; пер. с нем. ; общ. ред., сост. и вступ. ст. А. А. Гусейнова. — М. : Республика, 2005. — С. 224.

практичного розуму», він як би нанизує намистинку за намистинкою на одну нитку. І цю думку філософ повторює, коли стверджує, що свобода і безумовний практичний закон посилаються один на одного: «свобода й безумовний практичний закон взаємно одне одного імплікують» (імплікувати – мати своїм наслідком)¹⁶. І Кант стверджує, що саме моральний закон прямо веде до поняття свободи: «Отже, саме моральний закон, який ми усвідомлюємо безпосередньо (щойно тільки намічуємо собі максими волі), насувається нам передовсім, і, будучи презентований (darstellt) розумом як визначальна підстава, не переважає ніякими чуттєвими умовами, бо навіть цілком незалежна від них, веде прямо до поняття свободи»¹⁶. Філософ доводить, що моральність спочатку розкриває нам поняття свободи: «Що це є істинна ієрархія наших понять, і [що] звичаєвість (Sittlichkeit) спочатку розкриває нам поняття свободи, отже, практичний розум спочатку ставить спекулятивному найнерозв'язнішу проблему цим поняттям, щоб через нього завдати йому найбільшого клопоту, – це стає ясным уже з того, що, позаяк [виходячи] з поняття свободи, не можна нічого пояснити в явищах – провідну нитку тут завжди має становити механізм природи, крім того, й антиномія чистого розуму, якщо вона прагне піднятися до Безумовного в низці причин, і в тому й в іншому [випадку] заплутується в незбагненних речах (in Unbegreiflichkeiten), тоді як останній (механізм) усе ж таки є застосовний принаймні для пояснення явищ, ми ніколи не дійшли б до цієї ризикованої справи – вводити свободу до науки, якби до цього не дійшов звичаєвий закон (das Sittengesetz), а разом з ним – практичний розум, і не накинув нам цього поняття»¹⁶. І автор наводить гарний приклад, де стверджує, що свобода без морального закону залишилася б для людини невідомою: «Але й досвід потверджує цей порядок понять у нас. Нехай хтось стверджує про свою пристрасну схильність, ніби вона, якщо йому трапляється предмет уподобання і відповідна нагода, є для нього цілком непереборна, – [та] якби поставити шибеницю перед будинком, де йому трапилася та нагода, щоб негайно повісити його після отримання [ним жаданої] насолоди – чи тоді він не приборкав би своєї схильності? Не треба довго гадати, що він би відповів. Але запитайте його: якби його монарх під загрозою тієї самої негайної смертної кари вимагав від нього дати фальшиве свідчення проти чесної людини, яку той під позірними приводами радий був би погубити, – чи вважав би він тоді за можливе, хоч яка велика була його любов до життя, подолати її? Вчинив би він це чи ні, – він, може, сам не наважився б запевняти; але що це для нього можливо – він мусить погодитися, не роздумуючи. Він, отже, судить, що він може щось, тому, що усвідомлює, що він повинен це [зробити]; і пізнає в собі свободу, яка інакше, без морального закону, залишилася б для нього невідомою»¹⁶.

Моральна свідомість притаманна людині, незважаючи на її неморальні вчинки (вони якраз і вказують на наявність моральної свідомості), незаперечно

---

¹⁶ Кант І. Аналітика чистого практичного розуму / І. Кант // Критика практичного розуму ; пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського ; наук. ред. А. Єрмоленко. — Київ : Юніверс, 2004. — С. 34–35.

свідчать про осудність людського індивіда, його відповідальності за свої вчинки, а значить, і про його свободу. Л. Філіппов пише, що у І. Канта вихід у сферу етичного можливий за наявності свободи, де тільки і доступний вибір, і що категоричний імператив вкорінений в серці морального суб'єкта²⁷.

І. Кант пише, що людину ніщо і ніхто, ніколи, ні до чого не може примусити. Будь-яка людина за будь-яких обставин здатна зберегти власну гідність, не втратити повагу до себе: «Кожна людина має відстоювати своє право і стежити, щоб інші не топтали її ногами»¹⁸. І. Кант вважає, що поняття свободи є ключ до пояснення автономії волі¹³. Для І. Канта людина абсолютно вільна, але несе відповідальність за свої вчинки: «Вона є суб'єкт морального закону, який є святим, саме завдяки автономії своєї свободи»¹⁶. За І. Кантом, свобода знаходиться в основі всіх моральних законів: «...про свободу, яка повинна лежати в основі всіх моральних законів...»¹⁶. Для І. Канта без свободи немає і відповідальності: «...а без цієї свободи (в останньому істинному значенні), яка одна лише буває аргіогі практичною, неможливий ніякий моральний закон, ніяке зобов'язання за цим законом»¹⁶. І. Кант стверджує, що будь-яка людина знає, коли вона порушує закон і чітко усвідомлює, що вона могла б і не зробити поганого вчинку: «У цьому плані розумна істота може слушно сказати про кожний здійснюваний нею протизаконний вчинок, попри те, він як явище в минулому є достатньо визначений і остільки неминуче необхідний, що вона могла б і утриматись від нього; адже цей вчинок з усім тим минулим, що його визначає, належить до єдиного феномена її характеру (Charakters), який вона сама собі створює й відповідно до якого сама приписує собі як причини, незалежні від усякої чуттєвості, каузальність (причинність) тих явищ»¹⁶. Філософ говорить про те, що до цього знання сприяє вирок дивовижної здатності людини – совісті, яка як обвинувач приводить людину, яка була при здоровому глузді, тобто могла користуватися своєю свободою, до жалю за давно скоєний вчинок при кожній згадці про нього. Це болісне відчуття, викликане моральним переконанням, не може допомогти скоєне зробити нескоєним і не залежить від часу. Автор каже, що це відбувається з людиною, тому що розум, коли йдеться про моральний закон, не визнає жодної різниці в часі і питає лише про те, чи належить йому ця подія як вчинок, і морально пов'язує з ним це відчуття болю, коли б не сталася подія – тепер або давним-давно. І. Кант пише: «З цим цілком узгоджуються й вирок тієї дивовижної спроможності в нас, яку ми називаємо сумлінням (Gewissen). Людина може хитрувати скільки їй заманеться, щоб свою незгідну з законом

---

²⁷ Філіппов Л. И. Философская антропология Жан-Поля Сартра [Электронный ресурс] / Л. И. Філіппов. — М. : Наука, 1977. — 288 с. — Режим доступа : <http://sci.house/antropologiya/moralnyie-perspektivuyi-ekzistentsialnogo-57539.html>. — Дата обращения: 18.01.2018. — Название с экрана.

¹⁸ Кант І. Критика практичного розуму / І. Кант ; пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського ; наук. ред. А. Єрмоленко. — Київ : Юніверс, 2004. — 240 с. — С. 193.

¹³ Кант І. Лекції по етиці / Іммануїл Кант ; пер. с нем. ; общ. ред., сост. и вступ. ст. А. А. Гусейнова. — М. : Республика, 2005. — 431 с. — С. 269.

¹⁶ Кант І. Аналітика чистого практичного розуму / І. Кант // Критика практичного розуму ; пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського ; наук. ред. А. Єрмоленко. — Київ : Юніверс, 2004. — С. 98; 108; 109.

поведінку (*Betragen*), про яку вона згадує, уявити собі як необачну помилку (*Versehen*), просто як необережність, якої ніколи не можна цілком уникнути, отже, як щось таке, в що вона була втягнена потоком природної необхідності, і щоб визнати себе щодо цього за невинну; та все ж вона виявляє, що адвокат, який промовля на її користь, ніяк не може примусити замовкнути в ній обвинувача, якщо тільки вона усвідомлює, що в час вчинення несправедливості (*Unrecht*) була при здоровому глузді, себто могла користатися своєю свободою, і нехай вона пояснює собі свій прогріх (*Vergehen*) певною поганою звичкою, що з'явилася через поступове занедбання уважності до себе, до такого ступеня, що вона може розглядати його [прогріх] як природний вислід цієї звички, проте це не може вберегти людину від самоосуду й докорів, які вона чинить сама собі. Саме на цьому ґрунтується й каяття (*die Reue*) за давно доконане діяння при кожному спомині про нього; болісне, спричинене моральною налаштованістю (*Gesinnung*) відчуття, яке практично є даремне, оскільки не може допомогти скоєне зробити нескоєним, це відчуття [можна] було б [вважати] навіть безглуздим (...), але ж як біль воно цілком правомірне, бо розум, коли йдеться про закон нашого інтелігібельного існування (моральний закон), не визнає жодної часової різниці й питає лише, чи належить ця подія мені як діяння, і в такому разі завжди морально пов'язує з нею це відчуття, дарма, чи відбувається вона тепер, чи відбулася [вже] давно. Адже сенсигельне (лат. *sensus* – почуття, предмет почуттєвого сприйняття), життя (*Sinnenleben*) з погляду інтелігібельної свідомості свого існування (свободи) має абсолютну єдність феномена, який, оскільки він містить самі лише явища налаштованості (характеру), що стосується морального закону, має судитися не за природною необхідністю, притаманною йому як явищу, а за абсолютною спонтанністю свободи»¹⁶.

І. Кант стверджує, що людина вільна за допомогою закону обов'язку, внутрішньо випробувати саму себе і не допустити проникнення злих спонукань в розум. Мислитель пише про внутрішню свободу як про здібність людини, що допомагає приймати правильні рішення своїм розумом і позбавлятися від нестримної нав'язливості схильностей: «Серце-бо полегшується й звільняється від тягаря, який його повсякчас тисне потай, коли в чистих моральних рішеннях, приклади яких приводяться, людині відкривається внутрішня, їй самій раніше як слід навіть не відома спроможність – внутрішня свобода, спроможність позбуватися нестримної нав'язливості схильностей, так щоб жодна, навіть найулюбленіша, не мала впливу на рішення, для якого ми повинні тепер послуговуватися своїм розумом»¹⁷.

І. Кант затверджує автономію людини і раціонально обґрунтовує мораль. Філософ послідовно описав, що свобода і закон є неодмінні передумови

---

¹⁶ Кант І. Аналітика чистого практичного розуму / І. Кант // Критика практичного розуму ; пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського ; наук. ред. А. Єрмоленко. — Київ : Юніверс, 2004. — С. 110–111.

¹⁷ Кант І. Діалектика чистого практичного розуму / І. Кант // Критика практичного розуму ; пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського ; наук. ред. А. Єрмоленко. — Київ : Юніверс, 2004. — С. 175.

моральності особистості. Тільки повага до морального закону надає моральності вчинкам людини.

І. Кант спирається на авторитет Біблії, коли пояснює, яка дія є етична. Філософ говорить про те, що коли хто утримується від злої дії не зі страху покарання, а через внутрішню огидність такого вчинку, знаючи, що Бог, як Святий Бог, вимагає від людини добрих переконань, то дія ця етична¹³. За І. Кантом, людина знає, що є Бог і що Святий Бог очікує від людини етичних переконань, думок, мотивів, дій. Звернемо нашу увагу, що І. Кант говорить про те, що Бог вимагає від людини добрих переконань, етичних дій. Ми можемо припустити, що, напевно, тому у філософа чесноти – це обов'язок з поваги до закону.

В етиці І. Канта головним акордом яскраво звучать слова Вчителя Євангелія: все слід робити з любові до Бога! І філософ чітко і конкретно говорить, що любити Бога – значить, по доброму переконанню, охоче виконувати Його заповіді! Так, І. Кант повторює слова Ісуса Христа, записані в Євангелії від Івана глава 14, вірш 15: «Якщо Ви Мене любите, – Мої заповіді зберігайте!»³. У І. Канта етика – це філософія доброго переконання, образа думки, а не просто доброї дії. Філософ пише, що саме це особливо вчив творити Учитель Євангелія, Він вимагав етичних дій, Він говорив: все слід робити з любові до Бога. Любити ж Бога – значить, по доброму переконанню, охоче виконувати Його заповіді. Отже, етика, за І. Кантом, є філософія доброго переконання, образа думки, а не просто доброї дії¹³. Зі сказаного ми можемо зробити висновок, що у І. Канта дія людини вважається етичною, коли вона, по доброму переконанню, охоче все робить з любові до Бога. Цим І. Кант підтверджує, що необхідно, по доброму переконанню, охоче, з любові до Бога виконувати Його заповіді!

Філософ чітко і послідовно показує, що людина, яка виконує примусові закони, — ще не добродесна, оскільки важливий настрій, тобто важливо, чи виповнюється моральний закон по духу, а не за буквою. І. Кант пише, що етику називають також вченням про чесноти. Виконуючий примусові закони ще не добродесний. Хоча чеснота вимагає і передбачає повагу і ретельне дотримання людських прав, але вона стосується спонукальної підстави, настрою, з якого виникає дія¹³. У філософа добродесність, однак, не висловлює цілком точно моральної доброти. Добродесність означає силу самовладання і самовизначення щодо морального настрою¹³. Автор визнає, що для добродесності ж вимагається відома ступінь моральної доброти, відомий самопримус і панування над самим собою¹³. У І. Канта моральний закон вимагає за духом – настрою, а по букві – дії. Отже, в етиці ми побачимо, як виповнюється моральний закон за духом, і зовсім не будемо звертати уваги на дії¹³.

---

¹³ Кант І. Лекції по етиці / Иммануил Кант ; пер. с нем. ; общ. ред., сост. и вступ. ст. А. А. Гусейнова. — М. : Республика, 2005. — 431 с. — С. 88; 89.

³ Біблія. — Київ : Українське Біблійне Товариство, 1990. — 1218 с. — С. 133.

І. Кант підносить чистоту морального закону в Євангеліє над вченням всіх древніх філософів. Він пише, що Євангеліє має в своєму моральному законі таку чистоту, яку не мав ніхто з древніх філософів. Філософ пише, що Євангеліє не допускає ні найменшої недосконалості, воно цілком суворо й чисто і без поблажливості вимагає виконання закону¹³.

Моральний закон – це мірило моральної цінності людини. І. Кант пише, що якщо ж ми хочемо зробити судження про себе самих, то нам слід порівняти себе з чистим моральним законом, а тоді ми знайдемо причини для смирення¹³. І. Кант пише про помилкові судження древніх про всі моральні чесноти, і вперше тільки Євангеліє дало людству істинний виклад про моральну чистоту. Він говорить, що всі поняття древніх про смирення і всі моральні чесноти були нечисті й не відповідали моральному закону. За І. Кантом, Євангеліє перше виклало нам моральність в чистоті, і, як доводить історія, ніщо не зрівняється з ним¹³.

У І. Канта ми читаємо, що в кожній людині немає межі для морального вдосконалення і культивування принципів. За І. Кантом, добродієність – це моральна досконалість людини. З чеснотою ми пов'язуємо силу, мужність і владу; вона означає перемогу над схильністю. Схильність сама по собі не підпорядкована правилам, а в моральному стані людина повинна пригнічувати її. І. Кант запевняє, що небесні ангели можуть бути святими, людина ж може досягти лише добродієного стану! Оскільки чеснота ґрунтується не на інстинктах, а на принципах, то культивування добродієння – це одночасно і культивування принципів, яке повинно надати принципам таку рушійну силу, щоб вони переважали в нас і не давали змогу відхилитися від них. Отже, необхідно мати характер. Ця сила – сила чесноти або сама добродієність. Це культивування стикається з перешкодами, які повинні бути подолані за допомогою релігії і правил розсудливості, до яких відносяться: умиротворення душі, її спокій, вільний від всяких докорів, істинна честь, оцінка по достоїнству себе та інших, байдужість або, точніше, холонокровність і стійкість стосовно всякого зла, в якому ми не винні. Все це не є джерелом чесноти, а лише допоміжним засобом. І. Кант пише, що це і є обов'язки з погляду добродієних людей¹³.

Філософ каже, що кожна порочна людина має уявлення про абсолютні людські цінності, вона володіє розумом, щоб бачити зло. Немає такої порочної людини, яка не бажала б бути хорошою. І кожен, бажаючи бути хорошим, може заснувати систему чесноти, якщо він має чисте поняття моральності. Автор пише, що, з іншого боку, здається безглуздим твердити порочній людині про обов'язки; насправді ж кожна порочна людина має уявлення про чесноти, вона володіє розумом, щоб бачити зло, у неї все ще є моральне почуття. Немає

---

¹³ Кант І. Лекції по етике / Иммануил Кант ; пер. с нем. ; общ. ред., сост. и вступ. ст. А. А. Гусейнова. — М. : Республика, 2005. — 431 с. — С. 89; 128; 217.

такого лиходія, який принаймні не бажав би бути хорошим. На цьому моральному почутті можна заснувати систему чесноти¹³.

Висновки

Свобода, за І. Кантом, — це умова морального закону. І. Кант вважає, що поняття свободи є ключ до пояснення автономії волі. Він пише про внутрішню свободу, як про здібність людини, яка допомагає ухвалювати правильні рішення своїм розумом і позбавлятися від нестримної нав'язливості схильностей. Моральна свідомість притаманна людині, незважаючи на її неморальні вчинки (вони якраз і вказують на наявність моральної свідомості), незаперечно свідчать про осудність людського індивіда, його відповідальності за свої вчинки, а значить, і про його свободу. Отже, поняття свободи І. Кант радить пошукати в моральному застосуванні розуму і заснувати на ньому це поняття. І. Кант стверджує, що не моральне почуття, а розум визначає моральний закон.

Мислитель розкриває, що якби не було свободи, то не було б в нас і морального закону. Філософ також стверджує, що моральний закон є умовою, лише за якої ми можемо усвідомити свободу. Він зазначає, що саме моральний закон прямо веде до поняття свободи. І. Кант пише, що моральність спочатку розкриває нам поняття свободи. Свобода без морального закону залишилася б для людини невідомою. Мислитель пояснює, що свобода і безумовний практичний закон посилаються один на одного.

За І. Кантом, людина абсолютно внутрішньо вільна і має повну моральну свободу. Людина вільна, і її свобода – це основоположення моральності. Тільки повага до морального закону надає моральності вчинкам людини.

За І. Кантом, всі люди рівні, і лише той володіє внутрішньою ціннісною перевагою перед іншими, хто з морального боку бездоганний. Моральний закон – це мірило моральної цінності людини. Філософ пише, що якщо ж ми хочемо зробити судження про себе самих, то нам слід порівняти себе з чистим моральним законом, а тоді ми знайдемо причини для смирення. І. Кант зазначав, що судження древніх про всі моральні чесноти були помилкові. Він стверджує, що вперше тільки Євангеліє дало людству істинний виклад про моральну чистоту.

І. Кант спирається на авторитет Бога, коли пояснює, яка дія є етична. Філософ говорить про те, що коли людина утримується від злої дії не зі страху покарання, а через внутрішню огидність такого вчинку, знаючи, що Бог, як Святий Бог, вимагає від людини добрих переконань, то дія її етична. Етику називають також вченням про чесноти. Виконуючий примусові закони ще не добродішній. І. Кант пише, що совість – це інстинкт самоорієнтації людини, порівняти себе саму з моральним законом. Він говорить, що той, хто має

---

¹³ Кант І. Лекції по етике / Иммануил Кант ; пер. с нем. ; общ. ред., сост. и вступ. ст. А. А. Гусейнова. — М. : Республика, 2005. — 431 с. — С. 217.

абсолютні людські цінності, охочіше пожертвує своїм життям, ніж вчинить низький вчинок.

Неможливо в одній статті охопити всі думки І. Канта. Всі думки мислителя чітко звучать в загальній стрункій системі, як музичні інструменти у симфонічному оркестрі.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

Дуже великі перспективи подальших досліджень у цьому напрямі: Біблія та етика І. Канта. В поданій статті – тільки початок досліджень з цього питання.

Список використаних джерел

1. Абрамов А. И. Кант в русской духовной академической философии / А. И. Абрамов // Сборник научных трудов по истории русской мысли. — М., 2005. — С. 118–150.
2. Асмус В. Ф. Иммануил Кант / В. Ф. Асмус. — М. : Наука, 1973. — 532 с.
3. Біблія. — Київ : Українське Біблійне Товариство, 1990. — 1218 с.
4. Булгаков С. Н. Трагедия философии. Философия и догмат / С. Н. Булгаков // Сочинения в двух томах. — М. : Наука, 1993. — Т. 1. — 635 с.
5. Виндельбанд В. От Канта до Ницше: история новой философии в ее связи с общей культурой и отдельными науками / В. Виндельбанд ; пер. с нем. — М. : Канон-пресс, Кучково поле, 1998. — 496 с. (Канон философии).
6. Громов М. Н. Влияние Канта на русскую мысль [Электронный ресурс] / М. Н. Громов // Кантовский сборник. — 2009. — № 2. — С. 1–10. — Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-kanta-na-russkuyu-mysl>. — Дата обращения: 18.01.2018. — Название с экрана.
7. Гулыга А. В. Кант / А. В. Гулыга. — М. : Молодая гвардия, 1981. — 302 с.
8. Гулыга А. В. Кант / А. В. Гулыга. — М. : Молодая гвардия, 2005. — 278 с.
9. Кант И. Аналитика чистого практического разума / Иммануил Кант // Лекции по этике ; пер. с нем. ; общ. ред., сост. и вступ. ст. А. А. Гусейнова. — М. : Республика, 2005. — С. 295–364.
10. Кант И. Диалектика чистого практического разума / Иммануил Кант // Лекции по этике ; пер. с нем. ; общ. ред., сост. и вступ. ст. А. А. Гусейнова. — М. : Республика, 2005. — С. 364–406.
11. Кант И. Критика практического разума / Иммануил Кант // Лекции по этике ; пер. с нем. ; общ. ред., сост. и вступ. ст. А. А. Гусейнова. — М. : Республика, 2005. — С. 284–407.
12. Кант И. Критика чистого разума / Иммануил Кант // Сочинения : в 6 т. — М., 1964. — Т. 3. — 432 с.
13. Кант И. Лекции по этике / Иммануил Кант ; пер. с нем. ; общ. ред., сост. и вступ. ст. А. А. Гусейнова. — М. : Республика, 2005. — 431 с.
14. Кант И. Метафизика нравов в двух частях [Электронный ресурс] / Иммануил Кант // Политология : хрестоматия : под. ред. проф. М. А. Василюка. — М. : Гардарики, 2000. — 843 с. — С. 446–448. — Режим доступа :

http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Hrestom/47.php. — Дата обращения: 18.01.2018. — Название с экрана.

15. Кант И. Основание метафизики нравов / Иммануил Кант // Лекции по этике; пер. с нем.; общ. ред., сост. и вступ. ст. А. А. Гусейнова. — М.: Республика, 2005. — С. 224–282.

16. Кант І. Аналітика чистого практичного розуму / І. Кант // Критика практичного розуму; пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського; наук. ред. А. Єрмоленко. — Київ: Юніверс, 2004. — С. 21–120.

17. Кант І. Діалектика чистого практичного розуму / І. Кант // Критика практичного розуму; пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського; наук. ред. А. Єрмоленко. — Київ: Юніверс, 2004. — С. 120–179.

18. Кант І. Критика практичного розуму / І. Кант; пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського; наук. ред. А. Єрмоленко. — Київ: Юніверс, 2004. — 240 с.

19. Кант І. Критика чистого розуму / І. Кант; пер. з нім. та приміт. І. Бурковського. — Київ: Юніверс, 2000. — 504 с.

20. Малахов В. А. Етика: курс лекцій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / В. А. Малахов. — Київ: Либідь, 2000. — 383 с.

21. Малахов В. А. Етика / В. А. Малахов // Курс лекцій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. — 4-те вид. — Київ: Либідь, 2002. — С. 384.

22. Нарский И. С. Иммануил Кант / И. С. Нарский. — М.: Мысль, 1976. — 208 с.

23. Скрипник А. П. Категорический императив Иммануила Канта / А. П. Скрипник. — М., 1978. — 192 с.

24. Словари и энциклопедии на Академике [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://translate.academic.ru/>. — Дата обращения: 18.01.2018. — Название с экрана.

25. Тофтул М. Г. Етика: навч. посіб. [Електронний ресурс] / М. Г. Тофтул. — Київ: Академік, 2005. — Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/ethics/toftul_etika/part5/538.htm. — Дата звернення: 18.01.2018. — Назва з екрана.

26. Уайт Е. Наше высшее призвание / Е. Уайт. — Київ: Джерело життя, 2015. — 448 с.

27. Филиппов Л. И. Философская антропология Жан-Поля Сартра [Электронный ресурс] / Л. И. Филиппов. — М.: Наука, 1977. — 288 с. — Режим доступа: <http://sci.house/antropologiya/moralnyie-perspektivyie-ekzistentsialnogo-57539.html>. — Дата обращения: 18.01.2018. — Название с экрана.

28. Шубин В. Кант и Вернадский [Электронный ресурс] / В. Шубин // Наука и техника. — М., 1997. — Режим доступа: <http://n-t.ru/tp/in/kv.htm>. — Дата обращения: 18.01.2018. — Название с экрана.

Svitlana Anyskina

**MORAL FREEDOM IN THE WORK OF I. KANT
«CRITICISM OF PRACTICAL MIND»**

The essence and content of such concepts as «moral freedom, duty, moral law» are covered. The approach of philosopher I. Kant to the definition of concepts «moral freedom», «duty as a purity of moral motive and firmness of moral convictions» is analyzed.

Introduction to the teachings of I. Kant – a good beginning for the study of philosophy, religion, ethics and pedagogy in general. He teaches to think on his own. In his philosophical quest, I. Kant devotes a special place to ethics. The philosopher considered morality as the center of the whole essence of man. The question of how to live a person never loses its relevance. Therefore, every epoch gave its own answer to this important issue.

The problem of freedom, justice, the importance of a moral law for a person, the significance of human action, peace with his neighbor and his desire for happiness, as conditions of social cohabitation, are the most painful issues of the Ukrainian present. In our time, the most painful topic is about the moral and spiritual values of man. How to help humanity not to lose human image? We live in a time when the foundation and foundation of morality and personality are completely destroyed, so it is so important for us to study the issues of moral free om and absolute values of man, for the works on ethics belonging to the paw of the great German philosopher I. Kant. Let's look at the world of I. Kant and look at these questions through the eyes of the very Kenigsberg thinker. The modern interpretation of Kant's basic ideas of ethics helps us to more clearly see both the spiritual past of humanity and today's ethical problems in their moral, social and spiritual dimensions. All thoughts of I. Kant clearly sound in one common, harmonious system. I. Kant – a thinker who became the second after Plato's genius of European philosophy. Almost all varieties of modern philosophizing somehow go back to I. Kant. His ideas undergo transformation, but continue to live.

Вініченко Алла Анатоліївна,

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри управління проектами та загальнофахових дисциплін Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Анотація. У статті аналізуються фактори соціокультурного простору, що впливають на формування ціннісних орієнтацій у студентів закладів вищої освіти. Одне з основних завдань вищої школи полягає у формуванні, донесенні та прищепленні цінностей молоді. Визначено, що ціннісне ставлення до професіональності своєї діяльності проявляється у високій громадянській активності, духовності, у творчому пошукові, професійній відповідальності.

Ключові слова: *молодь, цінності, ціннісні орієнтації, культура, вища освіта, професіоналізм, масова культура, виховання, суспільство, мораль.*

Виниченко Алла Анатольевна

ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ У СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ В СОВРЕМЕННОМ СОЦИОКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Аннотация. В статье анализируются факторы социокультурного пространства, влияющие на формирование ценностных ориентаций у студентов заведений высшего образования. Одна из основных задач высшей школы состоит в формировании, донесении и привитии ценностей молодежи. Определено, что ценностное отношение к профессиональности своей деятельности проявляется в высокой гражданской активности, духовности, в творческом поиске, профессиональной ответственности.

Ключевые слова: *молодежь, ценности, ценностные ориентации, культура, высшее образование, профессионализм, массовая культура, воспитание, общество, мораль.*

Alla Vinichenko

FORMING OF THE VALUED ORIENTATIONS OF STUDENTS OF INSTITUTION OF HIGHER LEARNING IS IN THE OF MODERN SOCIOCULTURAL SPACE

Abstract. The article analyzes the factors of the socio-cultural space that influence the formation of value orientations of students of higher educational institutions. One of the main tasks of the higher school is the formation, communication and instillation of the values of the personality of youth. It is determined that the value attitude towards the professionalism of its activities

manifests itself in high civic activity, spirituality, creative search, professional responsibility.

Key words: *youth, values, values orientation, culture, higher education, professionalism, mass culture, education, society, morals.*

Постановка проблеми

Актуальність проблеми дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства, що характеризується складними соціальними процесами, з великою гостротою постала проблема формування особистості молодого професіонала. Навчання та виховання є важливим фактором його соціально-професійного розвитку, залучення до майбутньої професійної діяльності, оскільки в професійній культурі спеціаліста відображаються не лише зв'язок та взаємодія суспільства, особистості й фаху, а й уся його індивідуальна культура. Тому особлива увага у процесі формування ціннісних орієнтацій у студентів надається виховній та навчальній діяльності у закладі вищої освіти (ЗВО).

Актуальність цього питання зростає в умовах загострення суспільної кризи, переоцінювання старих цінностей, критичного ставлення не тільки до минулого, до навколишнього середовища, а й до свого майбутнього. Адже для закладу вищої освіти основним завданням є не лише підготовка молодого спеціаліста, а й виховання громадянина, повноправного і повноцінного суб'єкта суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Підвищення ефективності формування ціннісних орієнтацій набуває особливого значення в умовах навчання у закладі вищої освіти, що підтверджується рядом нормативно-правових документів, зокрема, це Закон України «Про вищу освіту»⁸, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року⁹, Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

У системі сучасної педагогіки склалися загальні передумови для вирішення проблеми формування професійних та ціннісних орієнтацій у студентів. Так, питання формування соціально-активної особистості майбутнього спеціаліста стало темою наукових пошуків В. Жернова, А. Кірьякова, О. Лешера, Р. Литвака, Т. Строкова. Дослідженням ціннісних орієнтацій, цінностей займалися І. Кон, В. Болгаріна, М. Вебер, А. Здравомислов, Г. Ділігенськ. Нині тематикою ціннісних орієнтацій займаються А. Бітуєва, О. Вишневський, А. Іващенко, Н. Фролова та ін.

Мета статті — проаналізувати особливості формування ціннісних орієнтацій у студентів закладів вищої освіти у сучасному соціокультурному просторі.

---

⁸ Про вищу освіту: Закон України // Відомості Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. — Дата звернення: 01.02.2018. — Назва з екрана.

⁹ Указ Президента України від 25 червня 2013 р. 344/2013 «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» // Офіційний вісник. — 2013. — № 17, липень. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. — Дата звернення: 01.02.2018. — Назва з екрана.

Виклад основного матеріалу

Нове соціальне замовлення передбачає становлення людини іншого складу, яка б поводитися морально і за умов демократичних свобод та рівноправності, тобто була б здатна до самоконтролю і самообмеження відповідно до цінностей, які приймає. Тому система сучасного українського навчання передбачає пошук інших підходів до навчальної дисципліни, до всієї структурно-логічної схеми підготовки фахівця, з опорою на іншу систему цінностей, на інші способи її засвоєння, оскільки, як зазначив український психолог Г. Костюк, по суті, виховання – це керування індивідуальним становленням людської особистості ..., то виховувати означає проектувати поступове становлення якостей майбутньої особистості та керувати здійсненням накреслених проєктів, отже, до яких ціннісних орієнтацій буде «накреслено» життєвий проєкт особистості, залежить від соціально-педагогічних умов освітнього процесу, у яких ця особистість формується⁴. Відповідно особливість студентської молоді як соціальної групи полягає в тому, що, на відміну від інших соціальних груп, вона не залучена до виробничої праці, і формування її інтересів, установок, цінностей здійснюється за допомогою спрямовувальної ролі педагогів у освітньому процесі. Серед провідних чинників, що впливають на формування ціннісних орієнтацій молодих людей, учені виділяють такі⁷:

- сімейне виховання, як одну з перших та найгрунтовніших основ формування особистості;
- освітнє середовище, у якому триває розвиток особистості, до якого залучаються нові значущі люди;
- мультимедійний простір, ЗМІ, інтернет-технології, що суттєво впливають на формування ціннісних орієнтацій молодих індивідів;
- група однолітків, лідерів якої копіюють, до думки яких прислухаються.

У цьому контексті система освіти виступає тим інструментом, який здатен сформувати, донести, осмислити та прищепити цінності особистості, що робить можливим надати вектор розвитку або суспільству, або людині. Цей процес формування системи цінностей може мати будь-які особливості або підсистеми (наприклад, політичну систему цінностей, духовність)².

О. Вознюк у своїй праці зазначає, що поняття «цінності» та «ціннісні орієнтації» є переважно тотожними, але є між ними й розбіжності, які полягають у тому, що цінність – поняття об'єктивне, натомість поняття

---

⁴ Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк ; ред. Л. Н. Проколієнко. — Київ : Рад. шк., 1989. — 608 с.

⁷ Пірен М. Ціннісні орієнтації молоді в українському суспільстві на сучасному етапі / М. Пірен, О. Цілюрик // Освіта регіону. — 2011. — № 4. — Режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/648>. — Дата звернення: 01.02.2018. — Назва з екрана.

² Бушман І. Ціннісні орієнтири сучасного студентства / І. Бушман // Особистість студента і соціокультурне середовище університету в суспільному контексті : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (2 черв. 2017 р., м. Київ) ; вступ. слово В. І. Рябченка. — Київ, 2017. — С. 22–27.

«ціннісна орієнтація» є суб'єктивним. Ціннісні орієнтації можна вважати суб'єктивними, оскільки вони складаються під впливом свідомості індивіда.

Академік І. Бех, продовжуючи думку С. Рубінштейна про те, що цінності мають бути освоєними особистістю завдяки власним зусиллям, внутрішній моральній роботі вихованця, вважає, що сучасну освіту слід спрямовувати на розвиток самоусвідомлення внутрішнього світу особистості, змістової характеристики її ціннісної системи, тобто орієнтувати на особистість.

Ціннісні орієнтації формуються в процесі соціального розвитку індивіда, його участі в трудовому житті. Крім того, це відображення у свідомості людини цінностей, які визнаються нею як стратегічні життєві цілі та загальні світоглядні орієнтири, що формуються на базі співвіднесення особистісного досвіду з поширеними у соціумі зразками культури. Керування становленням або зміною ціннісної орієнтації, а також трансформацію цінності в ціннісну орієнтацію можна розглядати як процес виховання людини³.

Залежно від орієнтації на певні цінності, молодих людей можна поділити на три типологічних групи.

Перша група — це молоді люди, які віддають перевагу тим цінностям, які отримало суспільство від радянської епохи, які генеруються нині лівими силами. Ці молоді люди не підтримують шлях ринкових перетворень і є прихильниками авторитарної свідомості, симпатизуючи харизматичним лідерам і вождям.

Друга група — ті, хто має діаметрально протилежні погляди. Це молодь, яка повністю відкидає цінності минулого, відстоює ліберальну ідеологію та цінності тих суспільств, які мають розвинуту ринкову економіку, високий рівень соціального забезпечення громадян.

Третя група — це молоді люди, для яких характерно не просто заперечення «старого світу», а нетерпимість до будь-яких цінностей, крім власних³.

Студенти здобувають знання в галузі практичної професійної діяльності з професійно-орієнтовного циклу, набувають досвід у процесі науково-дослідницької діяльності. Але є й інший бік освітнього процесу — виявляється незбалансованість структурних компонентів ціннісних орієнтацій студентів. У випускників відзначається низька потреба в самоосвіті і самовдосконаленні, їхню систему ціннісних орієнтацій оснований на прагматичних цінностях, що помітно знижує спрямованість на професійне зростання в умовах інтеграції і глобалізації світового простору.

Тому у закладі вищої освіти система формування ціннісних орієнтацій передбачає роботу в два етапи:

---

³ Вознюк О. Психолого-педагогічні умови становлення ціннісних орієнтацій як чинник національного виховання учнівської молоді / О. Вознюк. — Режим доступу : http://www.zippo.net.ua/data/files/KafPsihol/MetodRobota/mr_VoznyukO.M..pdf. — Дата звернення: 01.02.2018. — Назва з екрана.

- перший – *інформаційно-комунікативний* – активізація мотиваційно-потребової сфери студентів, розкриття потенціалу свідомості, професійного мислення;

- другий – *діяльнісно-творчий* – формування позитивних ціннісних орієнтацій у студентів у сфері професійної та суспільно-громадської діяльності.

В. Березіна відзначає необхідність створення нової системи цінностей, яка слугувала б орієнтиром під час підготовки молодих висококваліфікованих фахівців, і підкреслює, що вибір і пізнання конкретних значень як цінностей або нецінностей є основним завданням у процесі визначення цілей навчання. Найвищими цінностями можуть бути професіоналізм діяльності та способи його досягнення. Ціннісне ж ставлення до професіоналізму своєї діяльності виявляється у високій громадянській активності, духовності, у творчому пошукові, професійній відповідальності¹.

Попереднє спостереження за роботою студентів, аналіз наукової літератури та освітнього процесу у ЗВО дають змогу припустити, що найбільш інтенсивно ціннісні орієнтації формуються в період навчального семестру, коли студенти залучені викладачем до активної діяльності. Денне навчання дає можливість студенту перевірити свої духовні якості, зрозуміти, які з них необхідно розвивати, в якому напрямі працювати над собою, особливо спілкуючись з однолітками, що також становить особливість навчання у ЗВО.

Особлива увага формуванню ціннісних орієнтацій у студентів приділяється під час викладання дисциплін загальногуманітарного циклу, таких, як «Філософія», «Психологія», «Релігієзнавство», «Соціологія». Усі ці знання узагальнюються в навчальній дисципліні «Культурологія». Її специфіка полягає в урахуванні характерних особливостей мислення студентів ЗВО, які мають конкретну орієнтацію на професійну діяльність, що пов'язана з людьми, з їхніми соціально-психологічними якостями та властивостями, соціумом, з громадянським суспільством загалом. Переорієнтація мотивації, усієї системи ціннісних орієнтацій на культурну діяльність, з одного боку, інтенсивне формування специфічних здібностей через професіоналізацію, з іншого боку, визначають етап навчання у ЗВО як центральний період становлення характеру й інтелекту, формування інтелігентності та культурної активності особистості майбутнього спеціаліста.

Залучення до будь-якої культури в цьому контексті означає трансформацію свого розуміння реальності відповідно до тих цінностей і духовних форм, які виробилися у межах цієї культури. Людина не є суто біологічною істотою, вона перетворюється на людину лише внаслідок засвоєння того духовного досвіду, носієм якого виступають представники культури, в якій вона росте і розвивається⁶.

---

¹ Березина В. А. Воспитание в современном вузе: новые подходы / В. А. Березина // Высшее образование сегодня. — 2002. — № 11. — С. 6–11.

⁶ Мартыненко О. И. Формирование профессиональной культуры студентов в процессе их учебной деятельности / О. И. Мартыненко // Вестник Пятигорского государственного университета. — 2012. — Вып. 4. — Режим доступа : <http://pglu.ru/editions/>. — Дата обращения: 01.02.2018. — Название с экрана.

Саме залучення до високої культури дає змогу молодій людині максимально розкрити свої внутрішні задатки, духовний потенціал, ставши особистістю в найвищому і найблагороднішому значенні цього слова. Культурологія, як філософська дисципліна, дає змогу молодій людині осмислити той духовний досвід, який вона вже має, а також розширити і поглибити цей досвід завдяки залученню його до інших культур, коли йдеться вже про вивчення історії культури. Наука культурологія також допомагає краще і глибше розбиратися в проблемах сучасного життя, орієнтуватися у тому світі, в якому ми всі живемо. Це стосується і таких гострих питань сьогодення, як засилля масової культури, що майже повністю витіснила високу культуру зі сфери уваги звичайної людини. Ніщо так не допомагає побачити цю двоїстість цінності, як культурологія. Вона демонструє конкретно-культурний характер цінності, доносячи до нас її сенс, стає основою для її універсалізації. Водночас ми розширюємо горизонт свого розуміння реальності, вчимося бачити світ очима представників інших культур, що вже саме по собі здатне звільнити нас від багатьох забобонів і культурних кліше, що часто перешкоджають мисленню і правильному розумінню навколишнього світу.

Настав час, коли нашому суспільству необхідно усвідомити, що якщо не буде вирішено проблему розвитку і становлення моральної особистості молоді, то ні про які перетворення в реальному житті не може бути й мови⁵.

Підхід має бути один: що робиться для молоді, має робитися разом з нею. При цьому доцільно уникати однобічного підходу до визначення цілей і змісту виховання молодих людей, який передбачає й однобічний характер освітньої діяльності. У такій ситуації він має переважно вербальний характер. Це призводить до екстенсивного характеру освітнього процесу, до того, що словесна педагогіка може стати панівною у цьому процесі, породжуючи лавину формальних заходів. У студентів розвивається небезпечно роздвоєння свідомості і моральної поведінки.

Соціальний розвиток сучасної молоді потребує рішучого переведення його з позиції виконавця у позицію активного учасника, співавтора, автора і співвиконавця всього виховного процесу. Адже відома істина про те, що бездумний виконавець ніколи не стане господарем ситуації. Соціальний прогрес, на жаль, не завжди збігається з моральним удосконаленням особи, хоча нерідко за найважливіших соціальних обставин розкривається моральний вимір буття людини. Але в кожному суспільстві у людську свідомість вкладалися певні моральні цінності, ціннісні орієнтації поведінки, діяльності, що висвітлює те, заради чого діє і мислить людина саме так, а не інакше.

Тож сучасне студентство, володіючи вродженим прагненням до самосвідомості й духовного єднання з природою та суспільством, може й мусить усвідомити своє базисне значення для розвитку суспільства. Умовою

---

⁵ Лютова Н. И. Воспитательная функция предмета «культурология» и ее влияние на формирование личности студента в условиях современного демократического общества / Н. И. Лютова // Гуманизация образования. — 2010. — № 1. — С. 41–45.

цієї успішної самоорганізації особистості є усвідомлене сприйняття та застосування нею у своїй життєдіяльності вищих моральних пріоритетів і чітко виражених ціннісних орієнтирів.

Висновки

Отже, як складові мотиваційної сфери особистості, ціннісні орієнтації беруть участь у процесі пізнання нею як навколишнього природного і соціального середовищ, так і власного «Я». Ціннісні орієнтації виступають у ролі регулятора поведінки. У сфері моральності ця регуляція може відбуватися лише через механізми рефлексії, розвитку комунікабельності, оскільки справжня моральна поведінка – це поведінка, яка базується на самостійно ухваленому рішенні, а не під впливом будь-яких зовнішніх чинників.

Водночас у процесі соціально-виховної діяльності індивід проходить шлях від розвитку ставлення до близьких, безпосередньо пов'язаних з ним явищ і процесів культури, які мають особистісне значення, до формування й оцінювання процесів, вчинків і поведінки, які цієї особистості не стосуються.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

Така ситуація вимагає особливої уваги до системи вищої школи, важливого значення набуває посилення та вдосконалення виховної роботи з молоддю із опорою на національну складову, тобто на досвід українського народу.

Список використаних джерел

1. Березина В. А. Воспитание в современном вузе: новые подходы / В. А. Березина // Высшее образование сегодня. — 2002. — № 11. — С. 6–11.
2. Бушман І. Ціннісні орієнтири сучасного студентства / І. Бушман // Особистість студента і соціокультурне середовище університету в суспільному контексті : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (2 черв. 2017 р., м. Київ) ; вступ. слово В. І. Рябченка. — Київ, 2017. — С. 22–27.
3. Вознюк О. Психолого-педагогічні умови становлення ціннісних орієнтацій як чинник національного виховання учнівської молоді / О. Вознюк. — Режим доступу : http://www.zippo.net.ua/data/files/KafPsihol/MetodRobota/mp_VoznyukO.M..pdf. — Дата звернення: 01.02.2018. — Назва з екрана.
4. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк ; ред. Л. Н. Проколієнко. — Київ : Рад. шк., 1989. — 608 с.
5. Лютова Н. И. Воспитательная функция предмета «культурология» и ее влияние на формирование личности студента в условиях современного демократического общества / Н. И. Лютова // Гуманизация образования. — 2010. — № 1. — С. 41–45.
6. Мартыненко О. И. Формирование профессиональной культуры студентов в процессе их учебной деятельности / О. И. Мартыненко // Вестник Пятигорского государственного университета. — 2012. — Вып. 4. — Режим

доступа : <http://pglu.ru/editions/>. — Дата обращения: 01.02.2018. — Название с экрана.

7. Пірен М. Ціннісні орієнтації молоді в українському суспільстві на сучасному етапі / М. Пірен, О. Цілюрик // Освіта регіону. — 2011. — № 4. — Режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/648>. — Дата звернення: 01.02.2018. — Назва з екрана.

8. Про вищу освіту : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. — Дата звернення: 01.02.2018. — Назва з екрана.

9. Указ Президента України від 25 червня 2013 р. 344/2013 «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» // Офіційний вісник. — 2013. — № 17, липень. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>. — Дата звернення: 01.02.2018. — Назва з екрана.

Alla Vinichenko

**FORMING OF THE VALUED ORIENTATIONS OF STUDENTS
OF INSTITUTION OF HIGHER LEARNING IS IN THE OF MODERN
SOCIOCULTURAL SPACE**

The article analyzes the factors of the socio-cultural space that influence the formation of value orientations of students of higher educational institutions. One of the main tasks of the higher school is the formation, communication and instillation of the values of the personality of youth. It is determined that the value attitude towards the professionalism of its activities manifests itself in high civic activity, spirituality, creative search, professional responsibility.

The peculiarity of student youth as a social group lies in the fact that, unlike other social groups, it is not involved in industrial labor and the formation of its interests, attitudes, values is carried out in the direction of the role of teachers in the educational process.

Therefore, in a higher educational institution, the system of formation of value orientations involves work in two stages: informational and communicative, activity and creative

Particular attention is paid to the formation of student value orientations when teaching subjects of the general-humanitarian cycle, and is summarized in the discipline «Cultural Studies». Engaging in any culture in this context means nothing but transforming your understanding of reality in accordance with those values and spiritual forms that have evolved within this culture.

At the present stage of society's development, the role of the spiritual and the material factor in value orientations diminishes, the activity of people in most cases is aimed only at satisfaction of material needs, consumer psychology is formed. This situation requires special attention in higher education systems, the strengthening and improvement of educational work with the youth, which is based on the national component, that is, on the experience of the Ukrainian people, becomes of paramount importance.

Голубєва Руслана Юрїївна,
*методист Донецького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти (м. Слов'янськ)*

ОСОБЛИВОСТІ УПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розглянуто використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі професійної підготовки і їх вплив на організацію та здійснення освітнього процесу. Розглядається важливість цього питання у вирішенні проблем сучасного освітнього середовища, адже якісне викладання дисциплін не може здійснюватися без використання засобів і можливостей, які надають комп'ютерні технології та Інтернет.

Ключові слова: комп'ютеризація, навички, освітній процес, інформаційно-комунікаційні засоби, інформаційні технології, уміння.

Голубєва Руслана Юрьевна

ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННО- КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС СОВРЕМЕННОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация. В статье рассмотрено использование информационно-коммуникационных технологий в процессе профессиональной подготовки и их влияние на организацию и проведение учебного процесса. Рассматривается важность этого вопроса в решении проблем современной образовательной среды, ведь качественное преподавание дисциплин не может осуществляться без использования средств и возможностей, которые предоставляют компьютерные технологии и Интернет.

Ключевые слова: компьютеризация, навыки, учебный процесс, информационно-коммуникационные средства, информационные технологии, умения.

Ruslana Golubeva

FEATURES OF IMPLEMENTATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF A MODERN VOCATIONAL SCHOOL

Abstract. The article considers the use of information and communication technologies in the process of training and their influence on the organization and implementation of the educational process. The importance of this issue in solving the problems of the modern educational environment is considered, because qualitative teaching of disciplines can not be carried out without the use of facilities and facilities provided by computer technologies and the Internet.

Key words: computerization, skills, educational process, information and communication means, information technologies, skills.

Постановка проблеми

Початок ХХІ ст. характеризує суспільство як постіндустріальне (інформаційне), в якому здійснюється інформатизація усіх галузей науки і освіти. Застосування сучасних інформаційних технологій в освіті — одна з найважливіших і стійких тенденцій розвитку світового освітнього процесу.

Українська освіта сьогодні стоїть на порозі значних змін у розвитку та запровадженні інноваційних технологій для покращення загальної якості освіти. Важливим напрямом розбудови для українських освітян є сфера інформаційної грамотності та запровадження ІКТ у всі освітні процеси, починаючи від процесу навчання до процесів управління освітою та моніторингу освітніх результатів.

Інформатизація істотно вплинула на процес здобуття знань. Нові ІКТ навчання дають змогу інтенсифікувати освітній процес, збільшити швидкість сприйняття, розуміння та глибину засвоєння величезних масивів знань.

У вітчизняних освітніх закладах останніми роками комп'ютерна техніка й інші засоби ІКТ стали активно використовуватися під час вивчення більшості навчальних предметів.

Велика увага приділяється також розробленню стандартів ІКТ в освіті завдяки інтеграції України в загальносвітові освітні процеси та мережі.

Ці процеси є взаємопов'язаними між собою; саме тому вони потребують особливої уваги тих, хто сьогодні ухвалює рішення стосовно покращення якості освіти. Важливим залишається розгляд сучасного стану запровадження ІКТ в освітні процеси і вироблення певних рекомендацій для вітчизняних фахівців з метою їх упровадження.

Сучасному інформаційному суспільству, як суспільству знань і глобальної компетентності, притаманні такі особливості:

- обсяг знань, що породжується у світовому співтоваристві, подвоюється кожні 1,5–2 роки;
- щодня у світі публікується 8000 наукових і технічних статей;
- обсяг інформації, що пересилається через штучні супутники Землі протягом двох тижнів, достатній для заповнення 20 млн томів;
- в індустріально розвинутих країнах учні під час закінчення середньої школи одержують більше інформації, ніж їхні бабусі й дідусі за все життя;
- у наступні три десятиліття відбудеться стільки ж змін, скільки їх було за останні триста десятиріч тощо.

Тому інформатизація суспільства — це перспективний шлях до економічного, соціального й освітнього розвитку. Інформатизація освіти спрямовується на формування та розвиток інтелектуального потенціалу нації, удосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання та тестування, що надає можливість вирішувати проблеми освіти на вищому рівні з урахуванням світових вимог.

Актуальність проблеми дослідження. Людство завжди намагалося використовувати всі можливості наявних сучасних інформаційних технологій

для впровадження їх в навчальний процес з метою покращення результатів навчання та виховання. Адже поява комп'ютера, здатного до переробки колосальних обсягів інформації, наблизила перехід суспільства на якісно новий ступінь розвитку — інформаційне суспільство. Відповідно, постають питання, як найдоцільніше використовувати новітні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), які засоби і в яких випадках будуть найефективнішими в процесі вивчення навчального матеріалу. Побудова ефективних систем інформатизації освіти з урахуванням світового досвіду, особливостей і реалій стану вітчизняної освіти — одна із актуальних і важливих наукових і практичних проблем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Над проблемою впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес сучасних закладів освіти плідно працювали вітчизняні науковці. Ця проблема досліджувалась у працях Б. Бесєдіна, А. Веліховської, М. Голованя, Ю. Горошка, В. Дровозюка, М. Жалдака, Т. Зайцевої, В. Ключко, Н. Кульчицької, К. Ламонової, Ю. Лютюк, Н. Морзе, А. Олійника, К. Осенкова, А. Пенькова, С. Ракова, Ю. Рамського, Є.Смирнової, В. Чирко, та інших учених^{3; 4; 6; 7; 9; 14; 16; 19}.

Дидактичні аспекти застосування інформаційно-комунікаційних технологій навчання знайшли відображення у працях В. Безпалька, О. Гокунь, В. Ляудіс¹², Ю. Машбиця¹³, А. Пишкала, І. Синельник, С. Смирнова, О. Співаковського та інших дослідників.

Одним із важливих напрямів розвитку інформатизації освіти є нові комп'ютерні технології. Інтерактивність, інтенсифікація процесу навчання,

---

³ Головань М. С. Компетентнісний підхід у навчанні інформатики і комп'ютерної техніки студентів економічного ВНЗ / М. С. Головань // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. — 2007. — № 18/19. — С. 19–32.

⁴ Горошко Ю. В. Вплив нової інформаційної технології на практичну значимість результатів навчання математики в старших класах середньої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук / Ю. В. Горошко. — Київ, 1992. — 22 с.

⁶ Дровозюк В. В. Методика изучения элементов теории пределов числовой последовательности с использованием НИТ : автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. пед. наук / В. В. Дровозюк. — Киев, 1991. — 24 с.

⁷ Жалдак М. И. Система подготовки учителей к использованию информационной технологии в учебном процессе : дис. ... в форме науч. доклада д-ра пед. наук : 13.00.02 / М. И. Жалдак ; АПН СССР ; НИИ Содержания и методов обучения. — М., 1989. — 48 с.

⁹ Ключко В. І. Нові інформаційні технології навчання математики в технічній вищій школі : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / В. І. Ключко. — Вінниця : Вінницький держ. техн. ун-т, 1998. — 396 с.

¹⁴ Морзе Н. В. Критерії якості електронних навчальних курсів, розроблених на базі платформ дистанційного навчання / Н. В. Морзе, О. Г. Глазунова // Інформаційні технології в освіті. — Херсон, 2009. — № 4. — С. 63–75.

¹⁶ Рамський Ю. С. Професійна діяльність вчителя в епоху інформатизації освіти / Ю. С. Рамський // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. — Вип. 15(22). — С. 23–26. — (Серія «Комп'ютерно орієнтовані системи навчання»).

¹⁹ Чередніченко Г. А. Формування ключових компетентностей на заняттях з іноземної мови за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Професійне ставлення особистості: проблеми і перспективи / Г. А. Чередніченко. — Харків, 2011. — С. 358–372.

¹² Ляудис В. Я. Формирование контрольно-корректировочных действий у студентов при обучении с помощью ЭВМ / В. Я. Ляудис, Н. А. Омельченко. — М., 1983. — С. 246.

¹³ Машбиц Е. И. Компьютеризация обучения: проблемы и перспективы / Е. И. Машбиц. — М. : Знание, 1986. — № 1. — 80 с. — (Новое в жизни, науке и технике. Серия «Педагогика и психология»).

зворотний зв'язок — помітні переваги цих технологій, котрі зумовили необхідність їх застосування у різних галузях людської діяльності, насамперед у тих, які пов'язані з освітою та професійною підготовкою. Нині помітно зросла кількість досліджень, предметом яких стало використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі. Цій темі в Україні присвячено дослідження таких науковців, як: В. Биков, Я. Булахова, О. Бондаренко, В. Заболотний, Г. Козакова, О. Міщенко, О. Пінчук, О. Шестопад, А. Верлань, Р. Гуревич, М. Жалдак, Ю. Дорошенко, Г. Кедрович, Т. Коваль, С. Сисоєва, О. Спін, та ін.^{1; 8; 11; 15; 20; 2; 3; 7; 10; 17}

Як свідчать дослідження цих та інших учених, основними напрямками формування перспективної системи освіти, що мають принципово важливе значення для України, котра нині перебуває на етапі складних економічних перетворень, є такі:

- підвищення якості освіти завдяки її фундаменталізації, інформування уявлень учнів про сучасні досягнення науки у більшому обсязі та швидшими темпами;
- забезпечення орієнтації навчання на нові технології ІКТ;
- забезпечення більшої доступності освіти для різних верств населення;
- підвищення творчого потенціалу освіти.

Інформатизація суспільства, як наголошується в сучасній літературі, забезпечує:

- активне використання інтелектуального потенціалу, сконцентрованого в друкованому фонді, науковому, виробничому й іншому видах діяльності його членів;

---

¹ Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія / В. Ю. Биков. — Київ : Атіка, 2009. — 684 с.

⁸ Заболотний В. Ф. Дидактичні засади застосування мультимедіа у формуванні методичної компетентності майбутніх учителів фізики : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (фізика)» / В. Ф. Заболотний. — Київ, 2010. — 38 с.

¹¹ Козлакова Г. О. Теоретичні і методичні основи застосування інформаційних технологій у вищій технічній освіті : монографія / Г. О. Козлакова. — Київ : ІЗМН, ВПОЛ, 1997. — 180 с.

¹⁵ Пінчук О. П. Проблеми визначення мультимедіа в освіті: технологічний аспект / О. П. Пінчук // Нові технології навчання. — 2007. — № 46. — С. 55–58.

²⁰ Шестопад О. В. Формування професійної компетентності майбутнього педагога / О. В. Шестопад // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. — 2011. — Вип. 28. — С. 495–498.

² Верлань А. А. Интеллектуальная геоинформационная система в задачах прогнозирования состояния социально-экономических систем / А. Д. Верченев, А. А. Верлань // Наука и социальные проблемы общества: информатизация и информационные технологии: VI Междунар. науч.-практ. конф. : зб. наук. пр. — Харків : ХНУРЕ. — 2011. — С. 70–71.

³ Головань М. С. Компетентнісний підхід у навчанні інформатики і комп'ютерної техніки студентів економічного ВНЗ / М. С. Головань // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. — 2007. — № 18/19. — С. 19–32.

⁷ Жалдак М. И. Система подготовки учителей к использованию информационной технологии в учебном процессе : дис. ... в форме науч. доклада д-ра пед. наук : 13.00.02 / М. И. Жалдак ; АПН СССР ; НИИ Содержания и методов обучения. — М., 1989. — 48 с.

¹⁰ Коваль Т. І. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності : навч.-метод. посіб. / Т. І. Коваль. — Київ : Вид. центр НЛУ, 2009. — 380 с.

¹⁷ Співаковський О. В. Підготовка вчителя математики до використання комп'ютера у навчальному процесі / О. В. Співаковський // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 1999. — № 2. — С. 9–11.

- інтеграцію інформаційних технологій з науковим, виробничим, ініціативним розвитком усіх сфер суспільного виробництва, інтелектуалізацію трудової діяльності;
- високий рівень інформаційного обслуговування, доступність будь-якого члена суспільства до джерел достовірної інформації, візуалізацію представленої інформації, правдивість використаних даних.

Виклад основного матеріалу

Застосування комп'ютерних технологій в освіті має давню історію. Проте, як показав досвід, позитивний ефект був можливий лише тоді, коли для комп'ютерних курсів було створено відповідні навчальні та методичні посібники. На практиці ж спостерігалися кращі результати, враховуючи індивідуальні можливості педагога та його високий рівень, подачу навчального матеріалу саме звичною для нього традиційною методикою. За умови, коли педагог залучає до навчального процесу комп'ютер, він змушений витратити значно більше часу на підготовку до занять, на розроблення методики використання комп'ютера на різних етапах навчання.

Нині комп'ютер є звичним засобом, який використовується майже кожною людиною. Як свідчить практика, на цей момент інформаційне суспільство достатньо розвинуте для того, щоб не тільки мати поняття, як користуватися теперішніми новітніми технологіями, а й для того, щоб з користю використовувати їх в усіх галузях взаємодії. Це стосується безпосередньо і навчального процесу, який забезпечується інформаційним освітнім середовищем.

Сучасна освіта, як один із компонентів соціальної системи, орієнтована на розвиток особистості учня в процесі активної пізнавальної діяльності. Головним завданням освіти стає не стільки оволодіння сумою знань, скільки розвиток творчого, самостійного мислення учнів, формування вмінь і навичок самостійного пошуку, аналізу й оцінки інформації. Для розв'язання такого завдання недостатньо тільки підручника та традиційної діяльності педагога, пов'язаної з управлінням процесом навчання, що передбачає необхідний доступ до значно ширших і різноманітних джерел інформації. Потребам сучасного процесу навчання відповідає така організація діяльності учнів, що формуватиме власний досвід пізнання, сприятиме розвитку життєво важливих компетентностей і спонукатиме до активного самостійного здобуття нових знань на основі раніше засвоєних.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі має особливе значення. ІКТ являють собою сукупність засобів передачі, збереження, обміну та подачі різного виду інформації. До них можна віднести:

- комп'ютерні мережі (для передачі даних);
- телефонні мережі (передача голосової інформації);
- радіомережі (передача голосової інформації — ширококомовні послуги);

- телевізійні мережі (передача голосу і зображення — широкомовні послуги).

Усі наведені можливості передачі інформації та їх використання в навчальному процесі: вивчення, закріплення, повторення матеріалу — сприяють формуванню професійних знань та умінь учнів. Особливо корисними з вищеперелічених засобів є всебічне застосування безмежних можливостей і ресурсів Всесвітньої мережі Інтернет, а також використання локальних комп'ютерних мереж. Безмежні ресурси мережі Інтернет сприяють розвитку творчо-пошукової та дослідницької роботи учнів. Нерідко, для того щоб знайти саме ту інформацію, яка потрібна, слід прочитати та переглянути велику кількість іншого матеріалу, публікацій, малюнків, схем, що стимулює учнів знайти, проаналізувати, профільтрувати та відібрати необхідні документи.

Наприклад, учні, які навчаються за певною професією, можуть самостійно або під керівництвом педагога знайти в мережі необхідні схеми та вивчити їх будову, або відпрацювати віртуально на тренажерах певні операції. Це може бути внутрішнє зображення устаткування чи іншого складного механізму.

При цьому передача зображення відіграє значну роль у формуванні вмінь учнів виконувати виробничі завдання й покращує розуміння й уявлення про предмет, який вони вивчають. Вони візуально можуть побачити, як правильно виконувати ту чи іншу операцію, а також можуть брати участь в процесі управління вивченням навчального матеріалу — повернутися назад, змінювати швидкість перегляду чи зупиняти відеофрагмент, що дає змогу проводити аналіз та робити висновки безпосередньо під час вивчення предмета. Передача звуку уможливорює відтворювання аудіозаписів, аудіокниг, звукових ефектів. Іншими словами, ця технологія включає велику за обсягом базу мультимедійних засобів, які, окрім слухової та зорової взаємодії, має діалоговий принцип — зворотній процес обміну інформації. Ця технологія доступна і вдало реалізована в технології Веб 2.0.

Учні мають змогу не тільки отримати необхідну інформацію, а й для підвищення професійної компетентності можуть проводити дослідження та працювати у віртуальних лабораторіях. Також за допомогою таких мережевих сервісів, як: Google DOC, E-mail, ICQ, Skype — вони можуть спілкуватися в режимі реального часу або працювати колективно над одним спільним проектом.

Крім того, застосування Інтернет-технологій забезпечує розвиток і формування індивідуальних якостей учнів, таких як:

- уміння одержувати нову інформацію в предметній галузі, використовуючи репродуктивну технологію навчання (вивчення електронних освітніх ресурсів, слухання відео-лекції, вивчення нових понять на основі інструкцій викладача або т'ютора); з Інтернет-технологій прийнятні Веб-сайти й освітні портали, електронна пошта, Skype, VPN (VirtualPrivateNetwork), електронна бібліотека та ін.

- алгоритмічно й конструктивно мислити на основі досвіду практичного використання програмних продуктів, які ґрунтуються на репродуктивно-алгоритмічній технології навчання (конспектування навчального матеріалу, розв'язання практичних типових завдань, участь у дискусіях і ігрових ситуаціях); з Інтернет-технологій прийнятні пошукові середовища, веб-ресурси, форум, ЧАТ, віртуальне середовище навчання, соціальні сервіси Веб 2.0 («живий журнал» або «блог», «Wiki», «Netvibes», «Flickr», «Youtube») та інші.

- розвивати творчий потенціал під час виконання евристичних і дослідницьких завдань, використання моделювальних програмних середовищ, евристичних технологій навчання (проблемне навчання, ділові ігри, проектування, розв'язання практичних завдань); з Інтернет-технологій прийнятні Інтернет-семінари, Інтернет-конференції, skype, електронна пошта, IC, форум, VPN, віртуальне середовище навчання, соціальні сервіси Веб 2.0 та інші).

Комунікативні уміння в процесі проектної діяльності й навички ухвалення оптимальних рішень під час ведення експериментів, використання тренажерів і моделювання процесів передбачають творчі технології навчання (семінари, конференції, проблемні дискусії, дослідження в предметній галузі, аналіз результатів дослідження й спілкування в процесі навчання. З Інтернет-технологій прийнятні форум, ЧАТ, Інтернет-семінари, Інтернет-конференції, skype, електронна пошта, IC, VPN, віртуальне середовище навчання, соціальні сервіси Веб 2.0 та ін.

Інформаційна культура припускає використання соціальної та інформаційної технологій навчання (всебічний розвиток особистості суб'єктів навчання, розв'язання проблем побутового, виробничого характеру). Передбачається використання Веб-сайтів, форумів, чатів, Інтернет-семінарів, Інтернет-конференцій, skype, електронної пошти, IC, віртуальне середовище навчання, соціальні сервіси Веб 2.0.

Сукупність цих властивостей дає можливість вважати ІКТ ефективним засобом навчання у процесі професійної підготовки учнів, адже їх використання сприяє розвитку таких важливих для цього якостей, як:

- підвищення інтересу й загальної мотивації до навчання завдяки новим формам роботи і причетності до пріоритетного напрямку науково-технічного прогресу;

- індивідуалізація навчання: кожен працює в режимі, який його задовольняє;

- активізація навчання завдяки використанню привабливих і швидкозмінних форм подачі інформації, змагання учнів з машиною та із самими собою, прагненню отримати вищу оцінку;

- формування вмій і навичок для здійснення творчої діяльності;

- виховання інформаційної культури;

- оволодіння навичками оперативного ухвалення рішень у складній ситуації;
- доступ учнів до банків інформації, можливість оперативно отримувати необхідну інформацію;
- інтенсифікація самостійної роботи учнів;
- зростання обсягу виконаних за урок завдань;
- розширення інформаційних потоків під час використання Інтернету.

Висновки

Інформатизація суспільства — це перспективний шлях до економічного, соціального й освітнього розвитку. Інформатизація освіти спрямовується на формування та розвиток інтелектуального потенціалу нації, удосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання та тестування, що надає можливість вирішувати проблеми освіти на вищому рівні з урахуванням світових вимог.

Інформатизація суспільства — це глобальний соціальний процес, особливість якого полягає в тому, що важливим у сфері суспільного виробництва є збирання, нагромадження, продукування, опрацювання, зберігання, передавання та використання інформації. Ці процеси здійснюються на основі сучасних засобів процесорної та обчислювальної техніки, а також на базі різноманітних засобів інформаційного обміну.

Важливість і необхідність упровадження ІКТ в освіті обґрунтовується міжнародними експертами і вченими. ІКТ торкаються всіх сфер діяльності людини, але, мабуть, найсильніший позитивний вплив вони мають на освіту, оскільки відкривають можливості запровадження абсолютно нових методів викладання і навчання.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у подальшому вивченні проблеми впровадження ІКТ в освітній процес сучасних професійних закладів освіти.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія / В. Ю. Биков. — Київ : Атіка, 2009. — 684 с.
2. Верлань А. А. Интеллектуальная геоинформационная система в задачах прогнозирования состояния социально-экономических систем / А. Д. Верченков, А. А. Верлань // Наука и социальные проблемы общества: информатизация и информационные технологии: VI Междунар. науч.-практ. конф. : сб. науч. пр. — Харків : ХНУРЭ. — 2011. — С. 70–71.
3. Головань М. С. Компетентнісний підхід у навчанні інформатики і комп'ютерної техніки студентів економічного ВНЗ / М. С. Головань // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. — 2007. — № 18/19. — С. 19–32.
4. Горошко Ю. В. Вплив нової інформаційної технології на практичну значимість результатів навчання математики в старших класах середньої

школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук / Ю. В. Горошко. — Київ, 1992. — 22 с.

5. Гуревич Р. Смарт-освіта – нова парадигма сучасної системи освіти / Р. Гуревич, М. Кадемія // Теорія і практика управління соціальними системами. — 2016. — № 4. — С. 71–78.

6. Дровозюк В. В. Методика изучения элементов теории пределов числовой последовательности с использованием НИТ : автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. пед. наук / В. В. Дровозюк. — Киев, 1991. — 24 с.

7. Жалдак М. И. Система подготовки учителей к использованию информационной технологии в учебном процессе : дис. ... в форме науч. доклада д-ра пед. наук : 13.00.02 / М. И. Жалдак ; АПН СССР ; НИИ Содержания и методов обучения. — М., 1989. — 48 с.

8. Заболотний В. Ф. Дидактичні засади застосування мультимедіа у формуванні методичної компетентності майбутніх учителів фізики : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (фізика)» / В. Ф. Заболотний. — Київ, 2010. — 38 с.

9. Клочко В. І. Нові інформаційні технології навчання математики в технічній вищій школі : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / В. І. Клочко. — Вінниця : Вінницький держ. техн. ун-т, 1998. — 396 с.

10. Коваль Т. І. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності : навч.-метод. посіб. / Т. І. Коваль. — Київ : Вид. центр НЛУ, 2009. — 380 с.

11. Козлакова Г. О. Теоретичні і методичні основи застосування інформаційних технологій у вищій технічній освіті : монографія / Г. О. Козлакова. — Київ : ІЗМН, ВПОЛ, 1997. — 180 с.

12. Ляудис В. Я. Формирование контрольно-корректировочных действий у студентов при обучении с помощью ЭВМ / В. Я. Ляудис, Н. А. Омельченко. — М., 1983. — С. 246.

13. Машбиц Е. И. Компьютеризация обучения: проблемы и перспективы / Е. И. Машбиц. — М. : Знание, 1986. — № 1. — 80 с. — (Новое в жизни, науке и технике. Серия «Педагогика и психология»).

14. Морзе Н. В. Критерії якості електронних навчальних курсів, розроблених на базі платформ дистанційного навчання / Н. В. Морзе, О. Г. Глазунова // Інформаційні технології в освіті. — Херсон, 2009. — № 4. — С. 63–75.

15. Пінчук О. П. Проблеми визначення мультимедіа в освіті: технологічний аспект / О. П. Пінчук // Нові технології навчання. — 2007. — № 46. — С. 55–58.

16. Рамський Ю. С. Професійна діяльність вчителя в епоху інформатизації освіти / Ю. С. Рамський // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. — Вип. 15(22). — С. 23–26. — (Серія «Комп'ютерно орієнтовані системи навчання»).

17. Співаковський О. В. Підготовка вчителя математики до використання комп'ютера у навчальному процесі / О. В. Співаковський // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 1999. — № 2. — С. 9–11.

18. Спирін О. М. Критерії і показники якості інформаційно-комунікаційних технологій навчання / О. М. Спирін // Інформаційні технології і засоби навчання. — Київ : ІТНЗ НАПН України, 2013. — Т. 33. — С. 80–85.

19. Чередніченко Г. А. Формування ключових компетентностей на заняттях з іноземної мови за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Професійне ставлення особистості: проблеми і перспективи / Г. А. Чередніченко. — Харків, 2011. — С. 358–372.

20. Шестопап О. В. Формування професійної компетентності майбутнього педагога / О. В. Шестопап // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. — 2011. — Вип. 28. — С. 495–498.

Ruslana Golubeva

FEATURES OF IMPLEMENTATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF A MODERN VOCATIONAL SCHOOL

The emergence of modern telecommunication networks and their integration with information technologies, ie the emergence of ICTs, has become a new stage in the global technology of advanced countries. They have become the basis for the creation of an unprecedented infosphere, since the unification of computer systems and global telecommunication networks has made it possible to create and develop a planetary infrastructure that connects all humanity today. The analysis of the processes taking place in the national education shows that the traditional views on education in Ukraine are constantly changing, and this enables to provide effective education with the wide application of new ICTs. ICTs have an active influence on the learning process of students, since they change the scheme of knowledge transfer and teaching methods. At the same time, the introduction of ICT in the education system of modern vocational education institutions not only affects the use of new educational technologies, but also introduces new ones into the educational process. They relate to the use of computers and telecommunications, special equipment, software and hardware, information processing systems. They are also related to the creation of new learning and information tools, which include electronic textbooks and multimedia; electronic libraries and archives, global and local educational networks; information retrieval and information systems. Information and communication technologies (ICTs) are "a wide range of digital technologies used to create, transmit and distribute information and services (computer hardware, software, telephone lines, e-mail, satellite technology, wireless and cable networks multimedia, multimedia, and the Internet). This contributes to increasing the efficiency of the educational process in modern vocational education institutions.d the Internet.

Дем'янчук Юрій Вікторович,
кандидат юридичних наук, докторант кафедри
адміністративного права і процесу та митної безпеки
Університету державної фіскальної служби України,
м. Ірпінь;
викладач суспільних дисциплін Комунального вищого
навчального закладу Київської обласної ради
«Білоцерківський гуманітарно-педагогічний коледж»

МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СИСТЕМІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Анотація. *Результати останніх досліджень антикорупційної практики у світі свідчать про те, що проблема протидії корупції залишається актуальною і сьогодні. Тому аналіз позитивного досвіду тих країн, які вже домоглися певного успіху в антикорупційній практиці — США, Англії, Німеччині, Канаді, Нідерландах, Сінгапурі, надасть можливість оптимізувати сучасну систему антикорупційних заходів і в Україні.*

Ключові слова: *запобігання корупції, протидія корупції, початкова освіта, антикорупційне законодавство.*

Демьянчук Юрий Викторович

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПРАКТИКИ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ И ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ В СИСТЕМЕ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. *Результаты последних исследований антикоррупционной практики в мире свидетельствуют о том, что проблема противодействия коррупции остается актуальной и сегодня. Поэтому анализ положительного опыта тех стран, которые уже добились определенного успеха в антикоррупционной практике — США, Англии, Германии, Канаде, Нидерландах, Сингапуре, позволит оптимизировать современную систему антикоррупционных мер и в Украине.*

Ключевые слова: *предотвращение коррупции, противодействие коррупции, начальное образование, антикоррупционное законодательство.*

Yuri Demyanchuk

OF INTERNATIONAL PRACTICES IN PREVENTION AND COUNTERACTION OF CORRUPTION IN THE SYSTEM OF INITIAL EDUCATION

Abstract. *The results of recent research on anti-corruption practices in the world have shown that the problem of counteracting corruption remains relevant today. Therefore, an analysis of the positive experience of those countries that have already achieved some success in anti-corruption practices — USA, England, Germany,*

Canada, the Netherlands, Singapore will help to optimize the current system of anti-corruption measures in Ukraine.

Key words: *counteraction to corruption, prevention of corruption, elementary education, anti-corruption legislation.*

Постановка проблеми

Процеси глобалізації, трансформації, оновлення суспільних відносин в сучасному світі вимагають відповідних змін і у сфері їх адміністративно-правового регулювання. Останні дослідження науки допомагають використовувати нові прогресивні технології у запобіганні та протидії корупції, у зв'язку з чим необхідним стає розгляд нових підходів і до вирішення питань боротьби з корупцією^{2; 3; 9}.

Низка необхідних порівняльно-правових, міждисциплінарних досліджень присвячується окремим аспектам проблеми корупції, але деякі питання залишилися поза увагою науковців.

Актуальність проблеми дослідження. Так, аналіз антикорупційного законодавства, на підставі якого встановлюється відповідальність за корупційні злочини в країнах різних правових систем, які досягли успіхів у боротьбі з корупцією (Німеччина, Швейцарія, Йорданія), уможливить удосконалення відповідних норм і в Україні, яка стоїть на шляху становлення правової держави і основних демократичних інститутів в суспільстві. О. Мельник, Ю. Руснак, О. Шамрай свого часу присвятили свої праці вивченню саме цих питань⁶. Також аналіз результатів наукових праць А. Берлач та А. Куліш, які досліджували зарубіжний досвід у протидії корупції саме в системі початкової освіти, дає змогу їх використовувати в інших галузях антикорупційної практики в цілому^{2; 5}. Разом із тим, найвагоміший внесок в частині дослідження питання запобігання та протидії корупції, на наш погляд, внесли такі вчені, як П. Андрушко, В. Журавський, О. Мельник. Передусім, визначено тип корупції, властивий сучасному порядку надання публічних послуг в суспільстві, виявлено найістотніші причини корупції та можливі способи їх усунення^{1; 4; 6}.

---

² Берлач А. І. Основні принципи запобігання та протидії корупції в Україні: характеристика та стан додержання / А. І. Берлач // Сучасний стан та перспективи розвитку адміністративного права та процесу : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (10–11 жовт. 2014 р., м. Одеса). — Одеса : Одес. держ. ун-т внутріш. справ, 2014. — 208 с. — С. 122; 78.

³ Богдан А. Корупцію провокує надмірна кількість адмінпослуг [бесіда з Урядовим уповноваженим з питань антикорупційної політики Андрієм Богданом / записала Ірина Нагребецька] // Урядовий кур'єр. — 2015. — 25 листопада. — 18 с. — С. 18.

⁹ Ярошенко М. Боротьба з корупцією в Україні / М. Ярошенко // Юрид. журн. — 2011. — № 10. — С. 50.

⁶ Мельник О. М. Науково-практичний коментар Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» / О. М. Мельник, Ю. І. Руснак, О. В. Шамрай ; за ред. В. О. Шамрая. — Київ : Професіонал, 2012. — 464 с. — С. 264; 156.

⁵ Куліш А. Досвід боротьби з корупцією в поліції Великої Британії / А. Куліш // Право України. — 2015. — № 12. — С. 142.

¹ Андрушко П. Корупційні правопорушення та корупційні злочини як їх різновид: співвідношення і диференціація відповідальності за їх вчинення / П. Андрушко // Право України. — 2014. — № 9. — С. 90.

⁴ Журавський В. Антикорупційне законодавство як тест на серйозність прагнення України до європейських цінностей / В. Журавський // Урядовий кур'єр. — 2016. — 22 березня. — 6 с. — С. 6.

Аналіз основних досліджень та публікацій

Корупція вважається системою негативних поглядів, хворобою суспільства, і в своїй основі має психологічну установку використовувати початкову освіту не за призначенням. Отже, зміна такої системи в напрямку підвищення рівня соціальної, зокрема, політичної культури всіх учасників корупційних відносин, має стати ефективним напрямом антикорупційної діяльності. Корупція «кризового типу» формує суспільство, позбавлене належної соціальної культури, і для боротьби з нею необхідна технологія протидії із залученням світового досвіду.

Очевидно, що лише заходами кримінально-правового впливу неможливо вирішити проблему запобігання та протидії корупції. Тому продуктивним тут може стати застосування нових прогресивних стратегій із використанням сучасних адміністративно-правових технологій зарубіжних країн. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує інститут запобігання «конфлікту інтересів» у системі початкової освіти. Законодавство більшості країн світу, які досягли успіху в антикорупційній діяльності, містить норми, спрямовані на врегулювання цього інституту завдяки установленню відповідних контрольних заходів, що забороняють і обмежують, система яких відіграє важливу роль в процесі протидії корупції у цілому. Запозичення досвіду їх застосування уможливить створення позитивної практики у цій сфері і в Україні.

Мета статті — продовжити дослідження сучасних зарубіжних концепцій протидії корупції для підвищення ефективності антикорупційної діяльності в цілому.

Із урахуванням вищесказаного можна не погодитися з твердженням А. Богдан в тому, що природа явища корупції в сучасному суспільстві в окремих державах, зокрема Україні, обумовлює існування особливого механізму корупційних відносин, характер корупційної злочинності й дає змогу виявити ознаки кризового типу корупції у системі початкової освіти, що посилює кризу в усіх інших сферах суспільного життя і вимагає особливих прогресивних стратегій протидії корупції³.

Виклад основного матеріалу

Зокрема, для запобігання виникнення такого конфлікту в окремих країнах створено спеціальні органи, на які покладаються функції контролю у цій сфері. Наприклад, у Великобританії контроль покладено на Комітет Нолана; крім цього, в Англії претендент на міністерський пост повинен представити список усіх своїх фінансових інтересів, а не тільки декларацію про доходи. Далі ці дані піддаються ретельній перевірці, після якої кандидату можуть запропонувати змінити установу зберігання своїх активів або припинити співпрацю з певними

---

³ Богдан А. Корупцію провокує надмірна кількість адмінпослуг [бесіда з Урядовим уповноваженим з питань антикорупційної політики Андрієм Богданом / записала Ірина Нагребецька] // Урядовий кур'єр. — 2015. — 25 листопада. — 18 с. — С. 18.

компаніями¹⁰. У Нідерландах у всіх організаціях створено служби внутрішньої безпеки, які виявляють помилки чиновників. У Німеччині для іншої роботи чиновника, крім служби, необхідно отримати попередній дозвіл вищої службової інстанції. Окрім цього, трудова діяльність після припинення службових повноважень у системі початкової освіти заборонятиметься, якщо визнають, що вона завдає шкоди службовим інтересам¹⁰.

Поряд із цим, на наш погляд, в сучасній практиці здійснення заходів запобігання та протидії корупції слід урахувати принцип жорсткого адміністративно-правового контролю за реалізацією права бізнесу брати участь у політичному житті суспільства, зокрема під час виборчих кампаній, на чому базується ефективна антикорупційна практика Канади.

Отже, такі принципи, як гласність і звітність через інформування громадськості про форми і наслідки корупції, результати антикорупційної діяльності в поєднанні з контролем за виконанням службовцем своїх посадових обов'язків нададуть позитивний результат для наявної практики протидії корупції. При цьому виховання належного рівня соціальної культури забезпечить необхідну основу для формування вищезазначених принципів.

Окрім цього, слід звернути увагу на принцип позапартійності професійної служби, який закладений в законодавстві більшості зарубіжних країн. З одного боку, він слугує неупередженості в діяльності службовців і виступає однією з найголовніших передумов професійної етики їхньої діяльності, а з іншого — створює умови для нейтралізації політичних причин корупції взагалі. Його сенс полягає в обмеженні впливу на публічних службовців під час виконання ними службових обов'язків окремими партіями, політичними рухами або організаціями, зокрема, залучення підлеглих до різних передвиборчих або інших політичних компаній¹. У зарубіжних джерелах цей принцип називають «принципом політичної нейтральності» в системі початкової освіти. Він закріплений законодавчо окремими європейськими країнами. Зокрема, в кодексі поведінки у системі початкової освіти визначено, що публічна особа повинна діяти в політично нейтральній манері і не мусить намагатися перешкоджати законній політиці, рішенням або діям публічної влади.

Серед інших принципів на окрему увагу заслуговує принцип прозорості в системі початкової освіти, адже обізнаність громадськості про характер їхньої діяльності створює основи для широкої участі громадськості в цій сфері, а, отже, і для панування демократизму в державі. Для цього дослідники пропонують скоротити до мінімуму кількість ліцензій, дозволів, спростити порядок їх отримання, щоб мінімізувати ступінь залежності в цих процедурах чиновників. Також у літературі вказується на необхідність встановлення

---

¹⁰ Яцків І. Деякі питання застосування міжнародних механізмів протидії корупції в Україні / І. Яцків // Право України. — 2010. — № 11. — С. 257; 258.

¹ Андрушко П. Корупційні правопорушення та корупційні злочини як їх різновид: співвідношення і диференціація відповідальності за їх вчинення / П. Андрушко // Право України. — 2014. — № 9. — С. 95.

обов'язку доведення правомірності надмірного збагачення чиновників, про що згадувалося в нормах Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією⁷.

Для практики належного здійснення публічних послуг також необхідно, на наш погляд, запровадження сучасних інформаційних технологій. Цього можливо досягти введенням електронних форм документів, автоматизованих систем контролю отримання і розгляду документів, що мінімізуватиме особисте спілкування чиновників з громадянами та сприятиме прозорості цих процесів, про що свідчить і зарубіжна практика.

Також рішенням проблеми запобігання та протидії корупції, на думку окремих фахівців, сприяло б ефективне застосування інституту атестації у системі початкової освіти через прийняття єдиного законодавчого акту про порядок атестації у системі початкової освіти усіх підрозділів. Це забезпечило б підвищення професійного рівня, виявлення недоліків у роботі, утвердження принципів доброчесності, неупередженості в системі початкової освіти та попередження корупції в цій сфері в цілому⁸.

У зв'язку з цим, необхідним має стати розгляд й інших міжнародних стандартів і міжнародного досвіду у протидії корупції. Зокрема, важливим є досвід Сінгапуру. Там значно підвищено економічні санкції за отримання хабара, введено відповідні дисциплінарні стягнення за вчинення корупційних правопорушень, застосовуються суворі санкції до високопоставлених чиновників за корупційні злочини. Окрім того, встановлено обов'язковість сплати суми хабара, крім штрафу, можливість перевірки будь-яких банківських рахунків підозрюваних в скоєнні корупційного злочину. Заслугує на увагу також впровадження в Сінгапурі юридичного принципу, спеціально введеного для системи початкової освіти, а саме — принципу презумпції корумпованості, коли публічна особа за будь-якої підозри у вчиненні корупційного правопорушення винна і має доводити свою невинність.

Разом із тим, розглядаючи механізм запобігання та протидії корупції, М. Ярошенко, окрім економічних (належне соціальне забезпечення публічної особи), організаційних (відповідна система контролю за діяльністю публічних осіб), перевагу віддає моральним принципам в антикорупційній діяльності⁹. Адже хабарництво, на думку вченого, як аспект службової поведінки, давно стало звичним явищем в середовищі початкової освіти і не вважається корупційним проступком. Пропонується розробити Кодекс поведінки початкової освіти, що зумовить введення стримувальних моральних принципів в систему початкової освіти, про що неодноразово згадувалося різними вітчизняними та зарубіжними експертами. Закріплення в Кодексі поведінки

---

⁷ Настюк В. До питання про міжнародний досвід функціонування антикорупційних систем [Електронний ресурс] / В. Настюк, В. Белєвцева // Вісник Акад. прав. наук України. — 2010. — № 2. — С. 152–162. — Режим доступу : <http://visnyk.kh.ua/tu/journals/visnik-narpmu-2-2010r>. — Дата звернення: 13.11.2017. — Назва з екрана.

⁸ Фаїз А. Т. Відповідальність за хабарництво за кримінальним законодавством Йорданії і України (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Трад Аль-Фаїз Акрам. — Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2012. — 192 с. — С. 150.

⁹ Ярошенко М. Боротьба з корупцією в Україні / М. Ярошенко // Юридичний журн. — 2011. — № 10. — С. 50.

початкової освіти моральних норм, заснованих на принципах справедливості, гуманізму, неупередженості та доброчесності, слугуватиме потужним виховним чинником у формуванні антикорупційної культури громадян.

Законодавство більшості європейських країн уже містить відповідні Кодекси, тому використання зарубіжного досвіду може служити орієнтиром у формуванні національних правил поведінки службовців. Побудова відносин у сфері службової діяльності на природних законах мінімізує прояви зловживання владою в суспільстві. Формування еліти, здатної не тільки дотримуватися законів життя, а й самостійно їх створювати, виявляти нові природні закони, допоможе розвивати та підвищувати рівень культури інших членів суспільства.

За зразок можна взяти рух джентльменства в Англії як приклад високої соціальної культури людини і формувати сучасну еліту в інших державах^{3; 5}. Формування культури означає формування поведінки, відповідного способу життя, що стосується сфери публічно-правових відносин та функціонування інституту у системі початкової освіти. Усе це означає створення культурного клімату у сфері реалізації владних повноважень посадовими особами.

Зокрема, з огляду на зарубіжний досвід, зазначимо, що одним з напрямів протидії корупції у Китаї є заохочення непідкупності. Також там поєднується покарання з профілактичними засобами. Зараз в Китаї функціонує виховний рух трьох заохочень — заохочення політичної свідомості, заохочення здорового руху справедливості та заохочення навчання¹⁰.

Висновки

Отже, із урахуванням вищесказаного, можна зробити такі висновки: по-перше, використання позитивного досвіду тих зарубіжних країн, які вже домоглися певного успіху в антикорупційній практиці, допоможе оптимізувати сучасну систему антикорупційних заходів в Україні. Прикладом цього може служити антикорупційна практика США, Англії, Німеччини, Канади, Нідерландів, Сінгапуру.

По-друге, виховання висококультурної нації сприятиме протидії протизаконних явищ в суспільстві, зокрема, корупції. Формування еліти, здатної не тільки дотримуватися природних законів життя, а й самостійно їх створювати, виявляти нові природні закони, надасть змогу розвивати та підвищувати рівень культури інших членів суспільства.

По-третє, використання досвіду Великобританії у частині функціонування спеціального установи для запобігання «конфлікту інтересів» у системі початкової освіти; в Нідерландах, де виявляють помилки чиновників, допоможе удосконалити функціонування необхідних контрольних інститутів у цій сфері. Важливо у цьому

---

³ Богдан А. Корупцію провокує надмірна кількість адмінпослуг [бесіда з Урядовим уповноваженим з питань антикорупційної політики Андрієм Богданом / записала Ірина Нагребецька] // Урядовий кур'єр. — 2015. — 25 листопада. — 18 с. — С. 18.

⁵ Куліш А. Досвід боротьби з корупцією в поліції Великої Британії / А. Куліш // Право України. — 2015. — № 12. — С. 144.

¹⁰ Яцків І. Деякі питання застосування міжнародних механізмів протидії корупції в Україні / І. Яцків // Право України. — 2010. — № 11. — С. 258.

аспекті, враховуючи американський і німецький досвід, посилити сферу контролю з боку громадськості щодо вирішення всіх важливих кадрових і фінансових державних питань.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

І нарешті, з огляду на міжнародний досвід, проведення сучасної антикорупційної політики у світі має одночасно відбуватись у напрямках модернізації сучасного законодавства, стимулювання антикорупційної поведінки і відповідної правової освіти.

Список використаних джерел

1. Андрушко П. Корупційні правопорушення та корупційні злочини як їх різновид: співвідношення і диференціація відповідальності за їх вчинення / П. Андрушко // *Право України*. — 2014. — № 9. — С. 90–101.

2. Берлач А. І. Основні принципи запобігання та протидії корупції в Україні: характеристика та стан додержання / А. І. Берлач // *Сучасний стан та перспективи розвитку адміністративного права та процесу : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (10–11 жовт. 2014 р., м. Одеса)*. — Одеса : Одес. держ. ун-т внутріш. справ, 2014. — 208 с.

3. Богдан А. Корупцію провокує надмірна кількість адмінпослуг [бесіда з Урядовим уповноваженим з питань антикорупційної політики Андрієм Богданом / записала Ірина Нагребецька] // *Урядовий кур'єр*. — 2015. — 25 листопада. — 18 с.

4. Журавський В. Антикорупційне законодавство як тест на серйозність прагнення України до європейських цінностей / В. Журавський // *Урядовий кур'єр*. — 2016. — 22 березня. — 6 с. — С. 6.

5. Куліш А. Досвід боротьби з корупцією в поліції Великої Британії / А. Куліш // *Право України*. — 2015. — № 12. — С. 142–145.

6. Мельник О. М. Науково-практичний коментар Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» / О. М. Мельник, Ю. І. Руснак, О. В. Шамрай ; за ред. В. О. Шамрая. — Київ : Професіонал, 2012. — 464 с.

7. Настюк В. До питання про міжнародний досвід функціонування антикорупційних систем [Електронний ресурс] / В. Настюк, В. Белєвцева // *Вісник Акад. прав. наук України*. — 2010. — № 2. — С. 152–162. — Режим доступу : <http://visnyk.kh.ua/ru/journals/visnik-narpu-2-2010r>. — Дата звернення: 13.11.2017. — Назва з екрана.

8. Фаїз А. Т. Відповідальність за хабарництво за кримінальним законодавством Йорданії і України (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Трад Аль-Фаїз Акрам. — Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2012. — 192 с.

9. Ярошенко М. Боротьба з корупцією в Україні / М. Ярошенко // *Юридичний журн.* — 2011. — № 10. — С. 50–51.

10. Яцків І. Деякі питання застосування міжнародних механізмів протидії корупції в Україні / І. Яцків // *Право України*. — 2010. — № 11. — С. 257–265.

Yuri Demyanchuk

**OF INTERNATIONAL PRACTICES IN PREVENTION
AND COUNTERACTION OF CORRUPTION
IN THE SYSTEM OF INITIAL EDUCATION**

The results of recent research on anti-corruption practices in the world are highlighted, because the problem of combating corruption remains relevant today. Therefore, an analysis of the positive experience of those countries that have already achieved some success in anti-corruption practices will help to optimize the current system of anti-corruption measures in Ukraine.

The foreign experience in this area in some countries of the world: the USA, England, Germany, Canada, the Netherlands, Singapore for the further application of the results of such research in the anticorruption practice of Ukraine has been researched.

It is highlighted that the use of new progressive strategies using modern administrative-legal technologies of foreign countries can be productive. In this context, the Institute for Preventing "Conflict of Interest" in the system of primary education deserves special attention. The legislation of most countries that have succeeded in anti-corruption activities contains rules aimed at resolving this institution by establishing appropriate control and control measures that prohibit and restrict, the system of which plays an important role in counteracting corruption in general. Borrowing the experience of their application will create a positive practice in this area and in Ukraine.

Therefore, taking into account international experience, carrying out of the modern anti-corruption policy in the world must be carried out simultaneously in three directions: modernization of modern legislation, stimulation of anti-corruption behavior and appropriate legal education.

Деніжна Світлана Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
викладач Комунального вищого навчального закладу
Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-
педагогічний коледж»;

Сова Маргарита Олександрівна,
доктор педагогічних наук, професор,
викладач Комунального вищого навчального закладу
Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-
педагогічний коледж»

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ SMART-ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті обґрунтовується необхідність досліджень з упровадження у навчальний процес школи технологій електронного навчання. Розкривається дидактичний потенціал Smart-технологій, особливості їх використання у початковій школі в контексті Smart-освіти. Аналізуються функції й можливості цифрових та електронних освітніх ресурсів: інтерактивної електронної дошки (Smart Board), програмного забезпечення (Smart Notebook, Smart Bridgit, Smart SynhronEye), нових форм і методів Smart-навчання. Відзначається роль інтерактивного освітнього Smart-середовища як умови модернізації та глобалізації Smart-освіти.

Ключові слова: Smart-освіта, Smart-технології, Smart Board, Smart Notebook, Smart Bridgit, Smart SynhronEye.

**Денежная Светлана Александровна,
Сова Маргарита Александровна**

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДИДАКТИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА SMART-ТЕХНОЛОГИЙ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация. В статье обосновывается необходимость исследований по внедрению в учебный процесс школы технологий электронного обучения. Раскрывается дидактический потенциал Smart-технологий, особенности их использования в начальной школе в контексте Smart-образования. Анализируются функции и возможности цифровых и электронных образовательных ресурсов: интерактивной электронной доски (Smart Board), программного обеспечения (Smart Notebook, Smart Bridgit, Smart SynhronEye), новых форм и методов Smart-обучения. Отмечается роль интерактивной образовательной Smart-среды как условия модернизации и глобализации Smart-образования.

Ключевые слова: Smart-образование, Smart-технологии, Smart Board, Smart Notebook, Smart Bridgit, Smart SynhronEye.

**Svitlana Dienizhna,
Margaryta Sova**

PEDAGOGICAL CONDITIONS USE OF THE DIDACTICAL POTENTIAL OF SMART-TECHNOLOGIES IN THE PRIMARI SCHOOL

Abstract. *The article substantiates the need for research into the introduction of e-learning technologies into the school's learning process. The didactic potential of Smart technologies and features of its use in the educational process of an elementary school in the context of Smart education are revealed. The functions and possibilities of digital and electronic educational resources – the interactive electronic board (Smart t Board) and software (Smart Notebook, Smart Bridgit, Smart SynhronEye), new forms and methods of Smart-learning are analyzed. The role of the interactive educational Smart-environment as a condition for modernization is noted and the globalization of Smart Education.*

Key words: *Smart-education, Smart-technologies, Smart-Board, Smart Notebook, Smart Bridgit, Smart SynhronEye.*

Постановка проблеми

Стратегія реформування сучасної освіти, спрямована на її глобалізацію й модернізацію, інформатизацію й комп'ютеризацію на основі принципів відкритості, доступності й наочності, передбачає оновлення змісту, форм і методів навчання завдяки впровадженню інноваційних технологій. Практична реалізація цих пріоритетів здійснюється за допомогою використання у навчальному процесі дидактичного потенціалу технологій електронного навчання, зокрема Smart-технологій. За останні роки новітні технології привнесли в сучасну освіту безліч інформаційних, комунікаційних, організаційних і технічних можливостей, що дає змогу використовувати для освітніх цілей дистанційні програми, мобільні технології, вебінари, он-лайн ігри, веб-сайти, відео- й аудіоматеріали, масове транслявання освітніх продуктів через різні сервіси.

Застосування Smart-технологій у початковій школі відкриває нові перспективи для навчання учнів молодших класів. У школярів з'являється можливість навчатися відповідно до індивідуальних здібностей і рівня знань без обмежень у часі та просторі. Запровадження технологій електронного навчання, програмного забезпечення, електронних підручників та аудіо- і відеоматеріалів сприяє створенню автономного середовища повсюдного навчання (ubiquitous learning).

Державну підтримку впровадження Smart-технологій у навчальний процес вітчизняних освітніх закладів визначено урядом рішенням Міністерства освіти та науки України щодо запровадження в освітній процес пілотного проекту «Learning – Smart-навчання». Цей проект має на меті змістове наповнення сучасного електронного інформаційного середовища в системі освіти, формування нового рівня освіти, підвищення якості навчального процесу завдяки впровадженню інтерактивних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема Smart-технологій. Отже, подальшим кроком для переходу сучасної освіти від

традиційної моделі навчання до e-learning і S-навчання є Smart-освіта, на засадах якої передбачається досягти нового «еволюційного витку» розвитку інформаційного простору, яке сьогодні позначають терміном «Smart Society» – «Smart-суспільство».

Як відомо, у Smart-суспільстві технології, які раніше ґрунтувалися на інформації та знаннях, трансформуються в технології, що ґрунтуються на взаємодії та обміні досвідом, а саме: Smart-технології, які перетворюють складну працю здобуття знань на «розумну», здійснюючи інноваційні зміни в стратегії педагогічного управління цим процесом. Тому вже у початковій школі слід використовувати дидактичний потенціал Smart-технологій, що сприяє формуванню інтелектуально активної особистості, здатної до пошуку оригінальних рішень і перетворень.

Як показала педагогічна практика, у навчальному процесі початкової школи найчастіше використовується електронна інтерактивна дошка — інтерактивний програмно-технологічний навчальний комплекс на основі Smart Board. Проте значною мірою Smart-технології впроваджуються в умовах позашкільної освіти — в позаурочній діяльності ресурсних центрів і творчих лабораторій, де використовуються мультимедійні технології, інтернет-технології, physical-технології, сторітеллінг, стретчинг. Тому особливості використання дидактичного потенціалу Smart-технологій у початковій школі потребують певної уваги науковців і вчителів.

Актуальність проблеми дослідження зумовлено сучасними процесами глобалізації та модернізації освітнього простору, вимогами міжнародних стандартів, державних освітніх програм і проектів щодо впровадження технологій електронного навчання та запитам педагогічної практики, що потребують використання дидактичного потенціалу Smart-технологій у навчальному процесі початкової школи.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Плідні результати на користь використання Smart-технологій у вітчизняній освіті має вивчення міжнародного педагогічного досвіду. Висвітленню положень концепції Smart-освіти у Кореї присвячено працю Л. Корсунської, в якій авторка аналізує напрями і способи практичної реалізації стратегії її розвитку завдяки виконанню завдань, поставлених перед Smart-освітою, а саме: розроблення і впровадження цифрових підручників; створення онлайн-класів та електронної системи оцінювання знань; розширене використання освітніх ресурсів для громадських цілей; зміцнення освіти у сфері етики використання ІКТ для вирішення пов'язаних з ІКТ соціальних проблем; підвищення кваліфікації вчителів для ширшого застосування Smart-освіти; створення програм для освітніх послуг².

На увагу заслуговує інноваційний проект «розумні технології — інтелектуальні системи – розумна освіта/навчання», що передбачає інтегрування

---

² Корсунська Л. М. Кореїська концепція smart-освіти: загальне навчання, цифрові підручники і smart-школи [Електронний ресурс] / Л. М. Корсунська // Освіта та розвиток обдарованої особистості. — 2013. — № 11. — С. 77–80. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2013_11_17. — Дата звернення: 13.11.2017. — Назва з екрана.

інтелектуальних Smart-технологій та інтелектуальних систем з інформатикою і комп'ютерною інженерією як необхідну умову для розроблення новітніх освітніх програмних та апаратних систем³.

З цих позицій В. Тихомиров пропонує для поширення «розумного навчання» створити електронне освітнє середовище, що сприятиме широкій доступності Smart-education, розширенню меж навчання у часі й просторі⁴.

Методичні аспекти використання Smart-технологій у навчальному процесі розглядаються у працях В. Абрамова, Г. Бонч-Бруєвича, С. Якубова, Я. Якініна. Для збагачення освітнього Smart-середовища автори пропонують дидактичне забезпечення з навчальними і методичними матеріалами, творчими та контрольними завданнями, які містяться у репозиторії з електронною системою пошуку^{1,5}.

Вивчення вимог щодо сучасних навчальних програм початкової школи, наявних програмних освітніх засобів та спеціалізованої науково-методичної літератури показує, що донині не вирішено суперечності між вимогами нових програм і недостатнім досвідом упровадження Smart-технологій. Необхідність практичної реалізації міжнародних і державних освітніх програм і проектів детермінує використання дидактичного потенціалу й інструментарію Smart-технологій у початковій школі.

Мета статті – розкрити дидактичний потенціал Smart-технологій та особливості його використання у початковій школі.

Виклад основного матеріалу

Для досягнення поставленої мети слід, насамперед, звернутися до таких понять, як Smart-освіта, Smart-суспільство, висвітлити їх значення для інтелектуалізації початкової освіти.

Термінологічний аналіз слова «Smart» (від англ. – розумний, кмітливий, енергійний) дає можливість тлумачити його як здатність об'єкта до інтеграції елементів, які раніше не могли бути поєднані за допомогою Інтернету. Наприклад, Smart-TV, Smart-Home, SmartPhone.

Абревіатура SMART має подвійне змістове навантаження: крім дослівного перекладу з англійської, її можна розшифрувати як Selfdirected, Motivated, Adaptive, Resource-enriched, Technology embedded – навчання самостійне, мотивоване, адаптивне, збагачене ресурсами, з убудованими технологіями.

Ретроспективний аналіз дає змогу зазначити, що основою формування Smart-філософії в освіті є розвиток технологій Web 2.0, таких, як Facebook,

---

³ Кулагін В. П. Інформаційні технології в сфері освіти / В. П. Кулагін. — М. : Янус-К., 2004. — 248 с.

⁴ Тихомиров В. П. Smart-education: новый подход к развитию образования [Электронный ресурс] / В. П. Тихомиров, Н. В. Тихомиров // Ассоциация e-Learning специалистов : форум. — Режим доступа : <http://www.elearningpro.ru/forum/topics/smart-education>. — Дата обращения: 13.11.2017. — Название с экрана.

¹ Бонч-Бруєвич Г. Ф. Методика застосування технології SMART Board у навчальному процесі : навч. посіб. / Г. Ф. Бонч-Бруєвич, В. О. Абрамов, Т. І. Косенко. — Київ : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2007. — 102 с.

⁵ Якубов С. Технології SMART та навчальні матеріали / С. Якубов, Я. Якінін // Hi-Tech у школі. — 2011. — № 3/4. — С. 8–11.

YouTube, Twitter, блоги, форуми, вебіари, які уможливають створення власного інтернет-контенту. Отже, для вдосконалення початкової освіти доцільною є актуалізація технологій навчання відповідно до сучасних тенденцій розвитку інформаційного суспільства, а саме: використання соціальних мереж («s-learning») та методів навчання, які використовуються в неформальній освіті. Навчальні заклади створюють власні соціальні мережі, в яких школярі і вчителі можуть взаємодіяти з метою набуття інформації й обміну нею, надання консультацій, створення творчих та інтелектуальних об'єднань, вікі-проектів.

Отже, завдяки об'єднанню навчальних закладів і вчителів для співпраці в мережі Інтернету, а також використанню спільного контенту було створено Smart-освіту («Smart-education»), що здійснює освітню діяльність на основі загальних принципів, стандартів, технологій.

Основні завдання Smart-освіти («розумної» освіти) полягають у підготовці нового покоління до життя в сучасних умовах інформаційного суспільства, до сприйняття, розуміння і впорядкування нескінченного потоку інформації, а також до оволодіння способами здобуття нових знань за допомогою новітніх технічних засобів.

Концепція Smart-education передбачає комплексну модернізацію всіх освітніх процесів, зокрема технологій навчання, що зумовлює необхідність використання дидактичного потенціалу «розумної» дошки, «розумного» екрана, доступу до Інтернету з будь-якої точки. Завдяки цим технологіям стає можливим створення нового освітнього контенту, на базі якого створюються єдині репозиторії, що знімає часові й просторові межі навчання. Концепція Smart-education передбачає мобільність навчання, застосування безлічі джерел, мультимедійних матеріалів, урахування потреб аудиторії.

Smart-освіті властиві гнучкість використання дидактичного матеріалу, різноманіття мультимедійного інструментарію (аудіо, відео), здатність швидко знаходити і переробляти інформацію, упровадження сучасних інформаційно-комунікаційних і комп'ютерних технологій у педагогічну практику. Завдяки використанню Smart-технологій розробляються і впроваджуються нові системи управління якістю освіти, досягається інтеграція освіти, науки та інновацій, створюються освітні кластери. Smart-освіта виступає не тільки системою інноваційних технологічних рішень, а й новою філософією освіти. Адже Smart-education передбачає генерування нових ідей і знань, розвиток Smart-середовища і Smart-суспільства – інтелектуального середовища людей, спеціально підготовлених для здійснення та реалізації нових ідей і концепцій. Тому ключовим питанням початкової освіти є формування у школярів креативності, творчого мислення, оволодіння новітніми технологіями, навичками роботи в Smart-суспільстві.

Тому функцією вчителя початкової школи є якісна «навігація» по інформаційно-комунікаційних і комп'ютерних технологіях і світових інформаційних ресурсах. При цьому змінюється й роль навчальних закладів,

призначених створювати найкращі умови для здобуття сучасних знань засобами електронного навчання. Здійснюється перехід від початкової освіти, зосередженої на традиційних навчальних діях – читанні, арифметиці, письмі, до «розумної» освіти, що розвиває критичне мислення, творчі здібності, комп'ютерну грамотність, міжкультурну комунікативність, здатність діяти і співпрацювати у Smart-суспільстві.

Водночас Smart-освіта надає можливість школярам формувати власну особистість як Smart-людини, розвивати її творчий потенціал у процесі пошуку, аналізу інформації та впроваджувати інновації у навчальний процес.

Зазначимо, що інфраструктура Smart-освіти ґрунтується на використанні дата-центрів на платформі хмарних технологій, інтерактивної електронної дошки, планшетів, гаджетів, 3D-проекторів, відповідного програмного забезпечення документ-камери. Адже SMART передбачає підвищення рівня «розумності» технічних пристроїв, що формують навколишнє середовище для інтелектуальної діяльності. Це дає підстави для розгляду Smart-навчального процесу як дидактичного процесу з використанням технологічних інновацій та Інтернету, що уможливорює розвиток інтелектуального потенціалу тих, хто навчається, на основі системного бачення і вивчення дисциплін з урахуванням різноманітних технічних можливостей Smart-технологій, а також індивідуальних потреб школяра.

У навчальному процесі початкової школи вже звичним є відхід від мультимедійних презентацій у вигляді слайд-шоу, розроблених у програмних пакетах Microsoft Power Point чи Macromedia Flash на користь інтерактивних технологій, що передбачає використання нової форми викладу навчального матеріалу. За допомогою інтерактивної дошки Smart Board, інтерактивного дисплею Symposium учитель створює презентацію «тут і зараз», тобто вже під час викладення навчального матеріалу. На інтерактивній дошці Smart Board можна писати маркером, демонструвати навчальний матеріал, здійснювати письмові коментарі над зображенням на екрані. Навчальний матеріал, записаний убудованим відеорекордером на Smart Board, передається учням, зберігається на магнітних носіях, пересилається електронною поштою й може бути неодноразово відтвореним.

Використання мультимедійної дошки як одного з основних компонентів Smart-технологій, зокрема застосування проекційної техніки в поєднанні з аудіо- і відеозасобами, дає можливість під час пояснення нового матеріалу демонструвати таблиці, відеодовідкові матеріали; під час аналізу інформації — схеми і матеріал електронних підручників. У такий спосіб реалізуються дидактичні принципи наочності, доступності та систематичності².

---

² Корсунська Л. М. Корейська концепція smart-освіти: загальне навчання, цифрові підручники і smart-школи [Електронний ресурс] / Л. М. Корсунська // Освіта та розвиток обдарованої особистості. — 2013. — № 11. — С. 77–80. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ Otros_2013_11_17. — Дата звернення: 13.11.2017. — Назва з екрана.

Повною мірою засобами інтерактивної дошки виконується «золоте правило дидактики» (принцип наочності). Так, інтерактивна дошка дає змогу наочно розробляти дидактичний матеріал у вигляді блок-схем, алгоритмів чи узагальнювальних таблиць, які є стислим викладом і зображенням основних положень навчального матеріалу, а також демонструвати екран для роботи з мультимедійними матеріалами. Унаочнення і схематизація навчального матеріалу на екрані, який можуть бачити всі учні в класі, сприяє активному залученню до спостережень над матеріалами заняття з їх аналізом, класифікацією, систематизацією, встановленням певних закономірностей.

Демонстрація комплексу технічних засобів навчання з інтерактивною дошкою Smart Board надає можливість вчителю вільно спілкуватися з учнівською аудиторією, сприяє забезпеченню концентрації уваги на навчальних завданнях, збагачує дидактичні можливості для вивчення дисциплін. Так, завдяки Smart Board, призначеній для необмеженого використання вчителями й учнями в урочний і позаурочний час, самостійної роботи, довідкової підтримки, реалізується концепція електронного освітнього середовища. Учитель не витрачає час на запис завдань, створення малюнків і схем на дошці. Використання барвистих заготовок та інтерактивних ресурсів, можливість переміщувати та видозмінювати об'єкти, записувати послідовність дій, встановлювати гіперпосилання тощо роблять заняття продуктивними й творчими.

Існує декілька технологій, завдяки яким дошка стає інтерактивною. Серед них: а) сенсорна резистивна; б) DVIT технологія компанії SMART Technologies, у якій використовуються спеціальні цифрові відеокамери, що знаходяться по кутах екрана; в) перетворення плазмової панелі на інтерактивну дошку за допомогою спеціальної насадки. Для реалізації технічних властивостей Smart Board створено спеціальне програмне забезпечення: Smart Notebook, Smart Bridgit, SynhronEye.

Комплект файлів Smart Notebook зі змістом навчальних занять є досить корисним для роботи з текстом та об'єктами, збереження інформації, перетворення її на письмовий текст, а також для підготовки учнів до контрольних і самостійних робіт.

Програмне забезпечення Smart Notebook має низку переваг: забезпечує інтерактивність викладання навчального матеріалу; підвищує доступність подання навчального матеріалу; сприяє формуванню навичок виконання комплексних міждисциплінарних завдань; підвищує зацікавленість учнів у вивченні навчальних дисциплін. Використання Smart Board дає змогу вчителю творчо проектувати навчальний процес і реалізовувати цей проект.

Програма Smart Bridgit уможлиблює швидку передачу презентацій по всьому світу, отримання відгуків на документ. Програма має можливість миттєво, у режимі реального часу, вивести основні положення доповіді, що містяться на загальному робочому столі, на екрані інших суб'єктів освітнього процесу.

Завдяки використанню програмного пакета SynhronEyes учитель спостерігає за роботою учнів, виводить усі робочі монітори учнів на дошку, розсилає з інтерактивної дошки навчальний матеріал на всі комп'ютери.

Зміст Smart-технологій містить наявні електронні навчальні матеріали, електронні підручники і посібники, методичні розробки, які постійно можуть коригуватися найновішою інформацією. Електронний підручник, що має матеріали з енциклопедій, словників, довідників, мультимедійних матеріалів, дає можливість налаштуватися за індивідуальною траєкторією навчання.

Використання дидактичного потенціалу Smart-технологій створює нові можливості для початкової освіти, що полягають у: а) інтегруванні школярів і вчителів у міжнародний освітній простір; б) застосуванні інноваційних освітніх технологій; в) розробці нових критеріїв і видів оцінювання навчальних досягнень учнів; г) інтенсифікації пошуку нових знань; д) упровадженні нових моделей педагогічного управління. За допомогою Smart-технологій з'являється можливість брати участь у віртуальних вебінарах, вивчати додатковий матеріал у режимі онлайн або у запису, виконувати самостійні роботи засобами електронного навчання.

Завдяки впровадженню у навчальний процес початкової школи Smart-технологій досягається: створення ситуації новизни й актуальності в процесі вивчення нового матеріалу, успішність в організації роботи щодо самооцінювання власної навчальної діяльності та її активізація. Тим самим підвищується ефективність засвоєння нового матеріалу, розвиваються розумові здібності учнів, мотивація їх до навчання.

Smart-технології є унікальним засобом формування критичного мислення, аналітичних умінь вирішувати комплексні проблеми розвитку, творчих здібностей, стимулювання до самоосвіти, прагнення до знань, навичок міжкультурної комунікації. Так, для вивчення електронного тексту вчителі використовують такі освітні засоби: дескриптивний (переказ тексту, перелік дійових осіб і подій); особистісний (опис стосунків, емоцій, спогадів, які викликає текст); аналітичний (аналіз структури тексту, мовних особливостей, точок зору); класифікаційний (визначення місця твору в історичному контексті); пояснювальний (формування суджень про твір загалом чи про його частину); оцінний (висновок про його переваги на основі особистісних, моральних чи формальних критеріїв).

Навчальні програми, розроблені на основі Smart-технологій, мають створювати єдиний електронний освітній простір, стати своєрідною точкою входу не тільки в систему розширених навчальних матеріалів, а й у, власне, Smart-освітній простір, що сприяє соціалізації однієї з найважливіших функцій Smart-освіти. У такий спосіб навчальна програма виступає засобом розвитку інтелектуальної компетентності.

Організація освітнього процесу, що ґрунтується на використанні Smart-технологій, передбачає застосування нових форм і методів навчання: а) індивідуальної та групової форм роботи з цифровими освітніми ресурсами

(зокрема, самоконтроль, відпрацювання умінь і навичок); б) систематичної роботи учнів у малих групах і взаємного оцінювання ними роботи одне одного; в) додаткового навчання у мережевих співтовариствах (це, зокрема, інтернет-навчання, мережеві проекти); г) використання мережевих соціальних сервісів для комунікативної взаємодії і співпраці над текстами, ведення загальної бази даних; д) створення портфоліо навчальних досягнень учнів.

Певна річ, що для створення умов для самореалізації інтелектуального потенціалу учнів слід здійснити перехід на нову модель роботи школи, у якій утворено «розумне» інтелектуальне середовище нового типу, зокрема інтерактивне освітнє Smart-середовище. Його функціонування у початковій школі допомагає створити сприятливі умови для доступу всіх суб'єктів освітнього процесу (учнів, вчителів, батьків, адміністраторів) до широкого спектра освітніх послуг, удосконалення управлінського механізму, підвищення якості освіти. Основними є педагогічні, матеріально-технічні та інформаційно-методичні умови. Педагогічні умови забезпечує відкрита система інтерактивного освітнього Smart-середовища, в якій інтегруються ресурси інформаційно-комунікаційних технологій, позитивна мотивація учасників освітнього процесу до їх використання, розроблення власних електронних освітніх ресурсів, методичних доробків учителів. Матеріально-технічні й інформаційно-методичні умови забезпечують повні комплекти технічного оснащення всіх навчальних дисциплін і позаурочної діяльності (встановлено комп'ютери, принтери, сканери, веб-камери, проектори, електронні дошки). За умов освітнього Smart-середовища і використання Smart-технологій підвищується рівень інтелектуальної діяльності учнів, активізується їхня участь у олімпіадах, конкурсах, фестивалях, упроваджуються нові методи і форми організації навчального процесу, відбувається дисемінація передового досвіду роботи вчителів.

У межах Smart-середовища здійснюється підвищення кваліфікації вчителів, проведення майстер-класів, відкритих уроків, відеоконференцій, телемостів з використанням цифрових ресурсів і засобів інформаційно-комунікаційних технологій, створення методичних об'єднань, проведення мережевих занять за дистанційною формою, придбання нового обладнання і програмного забезпечення, укомплектовується база даних з ресурсного забезпечення кабінетів. Моніторинг та оцінювання ефективності застосування Smart-технологій і діяльності Smart-середовища дасть можливість виявити рівень сформованості інформаційної культури, комп'ютерної грамотності, інтелектуальної активності всіх суб'єктів освітнього процесу, ефективність педагогічних ініціатив, оснащеність матеріально-технічної бази.

Висновки

Отже, Smart-технології в навчальному процесі початкової школи виконують такі основні функції: а) інформатизація навчального процесу (доступ до різних джерел інформації, її накопичення, опрацювання і систематизація); б) активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів;

в) позитивна мотивація до навчання; г) інтерактивна комунікація суб'єктів освітнього процесу; д) продуктивно-когнітивна функція (успішність засвоєння навчального матеріалу, розвиток інтелектуального і творчого потенціалу школярів); е) електронно-контрольно-регулятивна функція (електронний контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів, моніторинг якості освіти).

Використання дидактичного потенціалу Smart-технологій дає змогу швидко здійснити перехід від репродуктивної системи передачі знань до нової креативної форми навчання у початковій школі, сформувати у молодших школярів стійку мотивацію для навчання, розробити ефективний інструментарій пошуку нових знань і творчих рішень.

Практична реалізація дидактичного потенціалу Smart-технологій у початковій школі сприяє урізноманітненню змісту навчання, методів і форм навчання, розробці нових освітніх продуктів, забезпечує високий науковий і методичний рівень викладання. Надання достатньої уваги технологіям майбутнього і належна матеріальна підтримка Smart-технологій сприяє трансформаційним змінам у сучасній освіті, досягненню нового рівня її розвитку, реалізації пріоритетних напрямів модернізації початкової освіти.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у створенні електронних навчально-методичних комплексів і методичного супроводу педагогічної роботи на основі міжнародних стандартів Smart-education.

Список використаних джерел

1. Бонч-Бруєвич Г. Ф. Методика застосування технології SMART Board у навчальному процесі: навч. посіб. / Г. Ф. Бонч-Бруєвич, В. О. Абрамов, Т. І. Косенко. — Київ: КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2007. — 102 с.
2. Корсунська Л. М. Корейська концепція smart-освіти: загальне навчання, цифрові підручники і smart-школи [Електронний ресурс] / Л. М. Корсунська // Освіта та розвиток обдарованої особистості. — 2013. — № 11. — С. 77–80. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2013_11_17. — Дата звернення: 13.11.2017. — Назва з екрана.
3. Кулагін В. П. Інформаційні технології в сфері освіти / В. П. Кулагін. — М.: Янус-К., 2004. — 248 с.
4. Тихомиров В. П. Smart-education: новый подход к развитию образования [Электронный ресурс] / В. П. Тихомиров, Н. В. Тихомиров // Ассоциация e-Learning специалистов: форум. — Режим доступа: <http://www.elearningpro.ru/forum/topics/smart-education>. — Дата обращения: 13.11.2017. — Название с экрана.
5. Якубов С. Технології SMART та навчальні матеріали / С. Якубов, Я. Якінін // Ні-Tech у школі. — 2011. — № 3/4. — С. 8–11.

**Svitlana Dienizhna,
Margaryta Sova**

PEDAGOGICAL CONDITIONS USE OF THE DIDACTICAL POTENTIAL OF SMART-TECHNOLOGIES IN THE PRIMARI SCHOOL

The article substantiates the relevance of the study of the problem of using the didactic potential of Smart-technologies in elementary school due to modern processes of globalization and modernization of the educational space, the requirements of international educational standards, state programs and projects. The international and domestic experience of introducing Smart technologies into the pedagogical practice in the context is analyzed the problems posed by modern Smart-society to Smart-education. The role of the innovative project «smart technologies – intellectual systems – intelligent education / training» is noted. The necessary condition for the development of the latest educational software and hardware systems is the integration of intelligent Smart-technologies and intelligent systems with computer science and computer engineering.

The purpose of the article is to reveal the didactic potential of Smart-technologies and features of its use in elementary school. It is noted that the significant didactic potential of Smart-technologies is based on the possibilities of «reasonableness» of technical devices and technological innovations (data centers, cloud technologies, Smart Board, Interactive Sympodium display, tablets, gadgets, 3D projectors, document cameras) and the internet This contributes to the development of the intellectual potential of schoolchildren on the basis of system vision and discipline studies, taking into account the various technical capabilities of Smart-technologies. The advantages of digital and electronic educational resources, such as the Smart Board and Smart Notebook, Smart Bridgit, SynhronEye, for the implementation of didactic principles (systematic, systematic, clear, accessible, flexible, individualized, differentiated, and integrated learning) are considered. as well as monitoring knowledge and monitoring the quality of education of schoolchildren by electronic means. The functions of educational Smart-technologies in elementary school are defined: computerization, computerization and mediation of the educational process, positive motivation and activation of educational and informative activity of students, interactive communication and intensification of training, productive-cognitive and electronic control-regulating functions. The forms and methods of e-learning using Smart-technologies and digital educational resources are defined. The role of interactive educational Smart-environment as a condition of modernization and globalization of Smart-education is revealed. Prospects for further research in this direction are the creation of electronic educational and methodological complexes and methodical support of pedagogical work on the basis of international standards Smart-education.

Дука Олег Анатолійович,
начальник Білоцерківського центру
підвищення кваліфікації персоналу
Державної кримінально-виконавчої служби України

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНУ ПРОБАЦІЇ

Анотація. У статті досліджено поняття, засадничі принципи та основні напрями реалізації пробації в Україні. Проаналізовано основні функції пробації. Відзначено, що відповідні аспекти формують базис для вимог щодо розвитку професійної компетентності її персоналу. Окреслено наявність об'єктивної потреби у вдосконаленні системи професійної підготовки вітчизняного персоналу органу пробації.

Ключові слова: пробація, орган пробації, персонал органу пробації, професійна компетентність.

Дука Олег Анатолиевич

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕРСОНАЛА ОРГАНА ПРОБАЦИИ

Аннотация. В статье исследовано понятие, основные принципы и основные направления реализации пробации в Украине. Проанализированы основные функции пробации. Отмечено, что соответствующие аспекты формируют базис для требований к развитию профессиональной компетентности ее персонала. Определено наличие объективной потребности в совершенствовании системы профессиональной подготовки отечественного персонала органа пробации.

Ключевые слова: пробация, орган пробации, персонал органа пробации, профессиональная компетентность.

Oleg Duka

FEATURES OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF PERSONNEL OF THE PROBATION BODY

Abstract. The article deals with the concepts, fundamental principles and basic directions of probation implementation in Ukraine. The basic functions of probation are analyzed. It is noted that the relevant aspects form the basis for the requirements for the development of the professional competence of its staff. There is an objective need to improve the system of professional training of national personnel of the probation body.

Key words: probation, probation body, personnel of the probation body, professional competence.

Постановка проблеми

Сучасна пенітенціарна система України є сукупністю органів і установ виконання покарань, що становлять комплекс державно-правових, соціально-

економічних та психолого-педагогічних інститутів. Нині вона перебуває на черговому етапі свого реформування. Вхідження Державної кримінально-виконавчої служби України (далі — ДКВС України) у пряме підпорядкування Міністерства юстиції України передбачає кардинальні і водночас прогресивні зміни в системі виконання покарань. Головною ідеєю такої реорганізації є формування нової філософії діяльності з виконання кримінальних покарань, що передбачає створення реальних і необхідних умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, належного функціонування органів і установ виконання покарань, забезпечення прав персоналу. Виконання цих завдань зумовлює необхідність у наповненні пенітенціарної системи України якісними професійними кадрами. Тому нині ДКВС України потребує високопрофесійного, високоморального, духовно розвинутого і фізично підготовленого працівника, здатного виконувати покладені на нього соціально значущі функції на основі найсучасніших підходів і методів роботи. Це завдання неможливо виконати без належної професійної підготовки персоналу органів і установ виконання покарань.

За таких умов належна підготовка фахівців пенітенціарної системи — працівників органів і установ виконання покарань набуває особливого значення.

Актуальність проблеми дослідження. *По-перше*, кримінально-виконавча служба потребує значних реформаційних змін, основи яких закладені в Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., схваленій Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276; *по-друге*, в кримінально-виконавчій службі працює досить значна кількість персоналу, перелік посад яких є досить широким і надто різноманітним за професійними спеціальностями; *по-третє*, існуюча мережа відомчих навчальних закладів не повною мірою забезпечує сучасні потреби фахового та післядипломного навчання персоналу (як у переліку спеціальностей, так і в якості змісту й технологій навчання).

Саме тому недостатня розробленість проблеми розвитку професійної компетентності пенітенціарного персоналу сприяла нашому науковому дослідженню.

Аналіз основних досліджень та публікацій

Аспекти формування професійної компетентності правоохоронців досліджували В. Балашов, О. Топчій, Т. Трегубенко, В. Тюріна, О. Коба та інші науковці. Що стосується вивчення професійної діяльності пенітенціарного персоналу органів та установ виконання покарань, то їх розглядали такі вітчизняні та зарубіжні науковці: А. Галай, І. Закорко, С. Зливко, Н. Калашник, С. Лузгін, В. Львовчкін, В. Медведєв, О. Пташинський, Г. Радов, С. Сергєєв, О. Сорокін, А. Ушатіков, С. Фаренюк, Т. Якимчук та ін.

Питанням створення та становлення пробації в Україні присвятили свої праці такі науковці: О. Беца, І. Богатирьов, О. Богатирьова, Т. Денисова,

В. Дрьомін, О. Колб, В. Меркулова, А. Степанюк, М. Стручков, С. Сьомін, П. Фріс, І. Яковець, Д. Ягунов, І. Михайлова та ін.

Питання вдосконалення професійно важливих якостей пенітенціарного персоналу висвітлювали В. Бадира, О. Сорокін, І. Богатирьов, О. Караман, О. Олійник, О. Третяк, С. Чебоненко, І. Яковець та інші науковці.

Дослідженню формування професійної компетентності молодшого начальницького складу персоналу ДКВС України присвятив свої праці В. Костенко. Однак у дослідженнях не представлені питання формування професійної компетентності персоналу органів пробації України.

Мета статті — провести аналіз змісту та структури професійної компетентності працівників пробації, визначити які аспекти формують базис для вимог щодо розвитку професійної компетентності її персоналу та дізнатися, чи є об'єктивна потреба у вдосконаленні системи професійної підготовки вітчизняного персоналу органу пробації.

Дані результати дослідження стануть основою для подальших наукових досліджень щодо шляхів розвитку професійної компетентності персоналу пробації України.

Виклад основного матеріалу

Серед пріоритетів та шляхів реформування ДКВС України, визначених відповідною Концепцією державної політики у сфері її реформування, передбачено створення правових та матеріально-технічних умов для реформування кримінально виконавчої інспекції у службу пробації²⁰.

У вітчизняних та міжнародних наукових колах довгий час ведеться дискусія щодо реабілітаційних можливостей в'язниці. Проте вивчення сучасного світового досвіду свідчить, що зменшити рівень повторної злочинності можливо тільки за умови науково-обґрунтованої діагностики особистості злочинця і надання на її основі персональної реабілітаційної допомоги¹¹.

Як зазначають О. Беца та Г. Овчарова, у більшості країн Європи для виконання багатьох альтернативних видів покарань створено спеціалізовані органи – служба пробації. Це державна служба, яка знаходиться поза поліцією та в'язницею, отримала свою назву від одного з найбільш поширених за кордоном видів альтернативних покарань – пробації, тобто випробування умовним засудженням та відстрочкою від виконання вироку. Як альтернативна ув'язненню санкція, пробація (випробування) полягає у встановленні нагляду за злочинцем, який залишається в суспільстві, але судом на нього покладено певні зобов'язання й обмеження. Правила вимагають від нього відвідувати денні центри пробації, періодично зустрічатися з наглядовим офіцером, брати участь

---

²⁰ Янчук О. Б. Сучасний стан та пріоритетні завдання реформування кримінально-виконавчої інспекції України в службу пробації / О. Б. Янчук // Державна пенітенціарна служба України: історія, сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. — Київ : Держ. пенітенціарна служба України : Дакор, 2013. — С. 29–34.

¹¹ Лісіцков О. В. Запровадження європейських підходів в управлінні в'язницями в Україні / О. В. Лісіцков // Бюлетень Міністерства Юстиції України. — Київ, 2013. — № 9(143). — С. 160.

у певних різновидах діяльності, передбачених положенням про пробацію, дотримуватися законослухняної поведінки. Цю санкцію виконує служба пробації, головна мета якої полягає в захисті суспільства, попередженні повторних злочинів, сприянні реінтеграції правопорушника в суспільство³.

Правила Ради Європи про пробацію визначають її як систему виконання покарань, призначених правопорушнику, що включає коло заходів виховного впливу, таких, як нагляд, контроль та надання допомоги, що мають на меті залучення засудженого до суспільного життя та забезпечення безпеки суспільства¹⁵.

Так, пробація (лат. *probatio* – проба, випробування) – це вид покарання у Великобританії, США, яке полягає у накладенні певних обмежень на здійснення засудженим своїх прав і свобод, встановленні спеціального нагляду за його поведінкою¹³.

І. Яковець зауважує, що в національних джерелах слово «пробація» практично завжди перекладається як «випробування», що і дає підстави розуміти її як вид звільнення від відбування покарання, з одночасним запереченням можливості її застосування у разі засудження до покарань у вигляді виправних або громадських робіт, умовно-дострокового звільнення від відбування покарання тощо. Натомість, у переважній більшості країн використовується не сам по собі термін «пробація», мова зазвичай ведеться про «probation service», тобто, про «пробаційні (іспитові) послуги» чи «іспитове (випробувальне) обслуговування», а також про «probation order» — «іспитовий (пробаційний) наказ»¹.

У свою чергу, відповідно до статті 2 Закону України «Про пробацію» під пробацією розуміється система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого¹⁶.

Законом також закріплено визначення персоналу органу пробації — працівники, які відповідно до повноважень, визначених цим Законом та іншими законами України, виконують завдання пробації.

Цікавою у даному аспекті є позиція Д. Вітфілда, який вважає, що ще до моменту скоєння злочину персонал служби пробації здійснює заходи з його

---

³ Богатирьова О. І. Служба пробації як аналог кримінально-виконавчої інспекції: монографія / О. І. Богатирьова. — Київ: «МП Леся», 2012. — 320 с.

¹⁵ Рекомендація CM/Res (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки [Електронний ресурс] // Комітет Міністрів Ради Європи від 17 листопада 2010 р. на 1098 засіданні. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a38. — Дата звернення: 29.11.2017. — Назва з екрана.

¹³ Михайлова І. Інститут пробації: окремі аспекти впровадження / І. Михайлова // Кримінальне право. — Київ, 2009. — № 10. — С. 72–75.

¹ Автухов А. Дотримання прав людини у пенітенціарній системі України / А. Автухов, А. Гель, М. Романов, В. Човган, І. Яковець; за заг. ред. М. В. Романова. — Харків, 2015. — 480 с. — С. 56.

¹⁶ Про пробацію: закон України: за станом на 5 січня 2017 р. офіц. вид. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Київ: Парламент. вид-во, 2015. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/160-19>. — Дата звернення: 29.11.2017. — Назва з екрана.

попередження; така діяльність, на думку вченого, має різноманітні схеми, як-от: аудит злочинності, літні ігрові програми, програми діяльності у громаді або цільову роботу в регіонах з високим рівнем злочинності. З позиції автора, роль пробації в попередженні злочинності є незначною порівняно з роботою структур, які несуть основну відповідальність, таких як поліція, відділи соціальних служб або органи місцевої влади, але зараз важливість міжвідомчої роботи визнається дедалі більше⁴.

Д. Ягунов виділяє такі функції пробації:

1) робота в судах, коли офіцери пробації вивчають особу злочинця, який притягується до кримінальної відповідальності, і надають відповідні рекомендації суддям щодо міри покарання (так звані досудові доповіді або досудові дослідження);

2) нагляд за правопорушниками під час виконання альтернативних покарань та надання їм соціальних послуг, що передбачає візити додому злочинця, кооперацію з установами з питань працевлаштування й охорони здоров'я, релігійними організаціями та іншими соціальними службами;

3) надання соціальних послуг ув'язненим та підготовка їх до звільнення;

4) надання допомоги потерпілим від злочинів та сприяння в налагодженні діалогу між потерпілим та злочинцем;

5) робота в сім'ї¹⁸.

Законом також визначено види пробації, які окреслюють ключові напрями роботи її персоналу:

1) досудова пробація (забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою ухвалення судом рішення про міру його відповідальності. Досудова доповідь про обвинуваченого повинна містити соціально-психологічну характеристику, оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, висновок про можливість виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк);

2) наглядова пробація (здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у вигляді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів. Орган пробації під час наглядової пробації реалізовує пробаційні програми стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Пробаційна програма — програма, що

---

⁴ Вітфілд Д. Вступ до служби пробації : монографія / Д. Вітфілд. — Київ : Атіка, 2004. — 236 с. — С. 110.

¹⁸ Ягунов Д. В. Що стоїть на заваді створення служби пробації в Україні (до питання про створення національної моделі пробації) / Д. В. Ягунов // Актуальні проблеми європейської інтеграції : зб. наук. пр. з питань європейської інтеграції та права. — Одеса : Фенікс, 2011. — С. 146–173.

призначається за рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити);

3) пенітенціарна пробація (підготовка осіб, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання. Орган пробації спільно з державними органами та органами місцевого самоврядування сприяють засудженим, які готуються до звільнення, у визначенні місця проживання після звільнення, влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених, госпіталізації до закладів охорони здоров'я осіб, які потребують стаціонарної медичної допомоги, працевлаштуванні працездатних осіб)¹⁶.

Окремо даним Законом закріплено особливості пробації щодо неповнолітніх. Так, статтею 12 Закону України «Про пробацію» прописано, що пробація щодо неповнолітніх — це пробація стосовно осіб віком від 14 до 18 років. Пробація здійснюється з урахуванням вікових та психологічних особливостей неповнолітніх. Пробація щодо неповнолітніх спрямована на забезпечення їхнього нормального фізичного і психічного розвитку, профілактику агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків.

Указаною нормою окремо зазначено, що досудова доповідь про обвинуваченого неповнолітнього додатково повинна містити інформацію про вплив криміногенних факторів на поведінку особи та рекомендації щодо заходів, спрямованих на мінімізацію ризику повторного вчинення неповнолітнім кримінальних правопорушень¹⁶.

Пробація щодо неповнолітніх здійснюється органом пробації спільно з органами і службами у справах дітей, спеціальними установами та закладами, що здійснюють їхній соціальний захист і профілактику правопорушень. Орган пробації сприяє залученню засуджених неповнолітніх до навчання та здобуттю ними повної загальної середньої освіти. Соціально-виховна робота із засудженими неповнолітніми може проводитися із залученням батьків або їхніх законних представників¹⁶.

Отже, можна стверджувати, що проведення соціально-виховної роботи службою пробації є одним із найбільш пріоритетних напрямів роботи її персоналу.

На думку В. Кирилук, невід'ємною складовою виконання завдань пробації є соціальне дослідження суб'єктів пробації, впровадження системи реабілітаційних та корекційних програм, заходів поступенітенціарної опіки та

---

¹⁶ Про пробацію : закон України : за станом на 5 січня 2017 р. офіц. вид. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Київ : Парламент. вид-во, 2015. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/160-19>. — Дата звернення: 29.11.2017. — Назва з екрана.

соціального патронажу осіб, звільнених з установ виконання покарань⁷. Отже, з позиції науковця, основою відносин, що виникають і реалізуються у сфері пробації є соціальна робота. Оскільки суб'єкт пробації залишається у суспільстві, є можливість задіяти усі наявні у громаді ресурси для досягнення його ресоціалізації. Служба пробації, на переконання дослідника, повинна взаємодіяти з іншими органами і установами системи юстиції, з відомствами, що забезпечують її діяльність, і громадськістю для ефективного виконання своїх обов'язків і функцій, такі рекомендації містять Правила Ради Європи про пробацію та Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй стосовно заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила), норми яких імплементовані й у вітчизняне законодавство у сфері пробації^{12; 15}.

Окреслюючи коло професійної компетентності персоналу органу пробації, слід також зупинитися на принципах та етичних аспектів пробаційної роботи.

Так, відповідно до статті 5 Закону України «Про пробацію» пробація ґрунтується на принципах:

- 1) справедливості;
- 2) законності;
- 3) невідворотності виконання покарань;
- 4) дотримання прав і свобод людини і громадянина;
- 5) поваги до людської гідності;
- 6) рівності перед законом;
- 7) диференційованого та індивідуального підходу;
- 8) конфіденційності;
- 9) неупередженості;

10) взаємодії з державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями та громадянами¹⁶.

Водночас А. Ван Кальмтоут, Дж. Робертс та С. Віндінг зауважують, що крім офіційних місій і стратегічних завдань, дедалі більшого значення надається чіткому формулюванню принципів та етики, на яких має базуватися робота служби пробації. Вони можуть бути частиною офіційної місії, правил або стандартів пробації, або правил, які містяться в посібниках з етичних

---

⁷ Кирилюк В. А. Громадський ресурс системи пробації в Україні / В. А. Кирилюк // Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 листоп. 2015 р.). — Київ, 2015. — С. 404–407.

¹² Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении мер, не связанных с тюремным заключением (Токийские правила) (Приняты 14.12.1990 Резолюцией 45/110 Генеральной Ассамблеи ООН) [Електронний ресурс]. — Режим доступа: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_907. — Дата обращения: 29.11.2017. — Название с экрана.

¹⁵ Рекомендація СМ/Рес (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки [Електронний ресурс] // Комітет Міністрів Ради Європи від 17 листопада 2010 р. на 1098 засіданні. — Режим доступа: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a38. — Дата звернення: 29.11.2017. — Назва з екрана.

¹⁶ Про пробацію: закон України: за станом на 5 січня 2017 р. офіц. вид. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Київ: Парламент. вид-во, 2015. — Режим доступа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/160-19>. — Дата звернення: 29.11.2017. — Назва з екрана.

питань для соціальних працівників. Порівняння таких принципів та етичних правил показує, що більшість служб пробації мають багато спільного в цьому розумінні¹⁷.

Д. Ягунов, із посиланням на Європейські правила пробації, виокремлює такі її принципи:

- 1) пріоритетність встановлення позитивних відносин з клієнтом пробації;
- 2) повага до прав людини;
- 3) дотримання прав потерпілих від злочинів;
- 4) недискримінація;
- 5) встановлення обсягів обмеження прав;
- 6) згода на пробаційне втручання;
- 7) презумпція невинуватості;
- 8) визначення статусу служб пробації лише в законі;
- 9) публічні засади реалізації функції пробації;
- 10) забезпечення служб пробації належними ресурсами;
- 11) залучення служб пробації до ухвалення рішень;
- 12) співробітництво з іншими акторами;
- 13) відповідність діяльності служб пробації етичним та професійним стандартам;
- 14) дієвий механізм оскарження діяльності служб пробації;
- 15) регулярність моніторингу діяльності служб пробації;
- 16) наукова підтримка;
- 17) інформування громадськості¹⁹.

Служба пробації у країнах Європейського союзу має багаторічну історію. В Україні – це зовсім новий інститут, за допомогою якого особи, які вчинили кримінальні провину (правопорушення) та злочини, можуть залишатися повноцінними членами суспільства без застосування ізоляції¹⁴.

Фактично вітчизняна служба пробації створена на базі діючої системи органів кримінально-виконавчої інспекції України, кадровий склад якої сформовано та підготовлено під виконання завдань саме інспекції, а не пробації²⁰.

---

¹⁷ Пробація та служби пробації в країнах – кандидатах у члени ЄС / за ред. Антона ван Кальмтоута, Дженні Робертс, Сандри Віндінг. — Київ : Атіка, 2005. — 448 с. — С. 120.

¹⁹ Ягунов Д. Принципи пробації: європейські стандарти та проблеми їх реалізації в Україні [Електронний ресурс] / Д. Ягунов // Науковий вісник Ужгород. нац. ун-ту. — Ужгород, 2012. — Т. 4, вип. 9. — С. 172–176. — (Серія «Право»). Режим доступу : <http://probation.at.ua/index/princip/0-35>. — Дата звернення: 29.11.2017. — Назва з екрана.

¹⁴ Мицька О. І. Деякі питання застосування пробації в Україні / О. І. Мицька // Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 листоп. 2015 р.). — Київ, 2015. — С. 422–424.

²⁰ Янчук О. Б. Сучасний стан та пріоритетні завдання реформування кримінально-виконавчої інспекції України в службу пробації / О. Б. Янчук // Державна пенітенціарна служба України: історія, сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. — Київ : Держ. пенітенціарна служба України : Дакор, 2013. — С. 29–34.

Одним із пріоритетних напрямів діяльності в сфері виконання кримінальних покарань є створення реальних і необхідних умов для виправлення і ресоціалізації засуджених. Цей процес неможливо втілити в життя без кваліфікованих пенітенціарних кадрів. Тому нині ДКВС України потребує високопрофесійного, високоморального, духовно розвинутого і фізично підготовленого працівника, здатного виконувати покладені на нього соціально значущі функції на основі найсучасніших підходів і методів роботи. Це завдання неможливо виконати без належної професійної підготовки персоналу органів і установ виконання покарань⁶.

Засади принципи діяльності служби пробації, її основні функції, завдання та види формують базис для вимог щодо розвитку професійної компетентності її персоналу. Під час реалізації своїх посадових обов'язків персонал пробації має володіти та застосовувати на практиці відповідні навички та теоретичні знання щодо підготовки досудових доповідей стосовно обвинувачених; здійснювати нагляд за засудженими до покарань у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, особами, яким покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у вигляді громадських робіт або виправних робіт, особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до трьох років; виконання певних видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі; направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів; реалізації пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; проведення соціально-виховної роботи із засудженими; здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення; реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень.

Висновки

Проаналізувавши вищезазначене можна зрозуміти, що складний і відповідальний характер сучасної службової діяльності пенітенціарного персоналу обумовлює об'єктивну потребу у вдосконаленні системи професійної підготовки персоналу пробації України. Саме від рівня їхньої професійної готовності, уміння швидко і правильно орієнтуватись у складних ситуаціях службово-професійної діяльності, приймати та реалізовувати нестандартні рішення значною мірою залежить успішність виконання поставлених перед пробацією завдань. Оскільки ефективність їх вирішення

---

⁶ Зінченко С. А. Формування повноцінної системи підготовки пенітенціарного персоналу – головна умова практичних змін у Державній пенітенціарній службі України (створення повноцінної системи підготовки кадрів Державної пенітенціарної служби України) [Електронний ресурс] / С. А. Зінченко // Міністерство юстиції України. — 2012, травень. — Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/40797>. — Дата звернення: 29.11.2017. — Назва з екрана.

багато в чому визначається якістю підготовки кадрів, проблема розвитку їхньої професійної компетентності стає актуальним напрямом педагогічних досліджень. Особливої важливості набуває така організація освітнього процесу у відомчих навчальних закладах ДКВС України, що здійснюють професійну підготовку пенітенціарного персоналу, яка забезпечує розширення пізнавальної активності й активізацію інтелекту персоналу, розвиток професійних та особистісних якостей особистості, її духовного та творчого потенціалу⁵.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

У майбутньому ми хочемо дослідити природу та сутність функціонування служби пробації в зарубіжних країнах, вивчити їхній порядок підготовки персоналу органу пробації, порівняти цей досвід з вітчизняною практикою та дослідити можливість впровадження деяких елементів функціонування іноземної служби пробації в Україні.

Список використаних джерел

1. Автухов А. Дотримання прав людини у пенітенціарній системі України / А. Автухов, А. Гель, М. Романов, В. Човган, І. Яковець ; за заг. ред. М. В. Романова. — Харків, 2015. — 480 с.

2. Беца О. Про створення служби пробації в Україні [Електронний ресурс] / О. Беца, Г. Овчарова // Відновне правосуддя в Україні : щокварт. бюлетень. — 2007. — № 1(5). — С. 54–58. — Режим доступу : [http://ucscg.org.ua/bulletin/1\(5\).html](http://ucscg.org.ua/bulletin/1(5).html). — Дата звернення: 29.11.2017. — Назва з екрана.

3. Богатирьова О. І. Служба пробації як аналог кримінально-виконавчої інспекції : монографія / О. І. Богатирьова. — Київ : «МП Леся», 2012. — 320 с.

4. Вітфілд Д. Вступ до служби пробації : монографія / Д. Вітфілд. — Київ : Атіка, 2004. — 236 с.

5. Дука О. А. Застосування компетентнісного підходу на заняттях з тактико-спеціальної підготовки в навчальних закладах Державної пенітенціарної служби України / О. А. Дука // Науковий вісник Ін-ту кримінально-виконавчої служби. — Київ : ІКВС, 2013. — Вип. 2(13). — С. 112–120.

6. Зінченко С. А. Формування повноцінної системи підготовки пенітенціарного персоналу – головна умова практичних змін у Державній пенітенціарній службі України (створення повноцінної системи підготовки кадрів Державної пенітенціарної служби України) [Електронний ресурс] / С. А. Зінченко // Міністерство юстиції України. — 2012, травень. — Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/40797>. — Дата звернення: 29.11.2017. — Назва з екрана.

---

⁵ Дука О. А. Застосування компетентнісного підходу на заняттях з тактико-спеціальної підготовки в навчальних закладах Державної пенітенціарної служби України / О. А. Дука // Науковий вісник Ін-ту кримінально-виконавчої служби. — Київ : ІКВС, 2013. — Вип. 2(13). — С. 112–120.

7. Кирилюк В. А. Громадський ресурс системи пробації в Україні / В. А. Кирилюк // Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 листоп. 2015 р.). — Київ, 2015. — С. 404–407.

8. Концепція державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: схвалена Указом Президента України від 8 листопада 2012 року № 631/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/631/2012>. — Дата звернення: 29.11.2017. — Назва з екрана.

9. Концепція освіти дорослих в Україні / уклад. Л. Б. Лук'янова. — Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2011. — 24 с.

10. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної ради України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/stru/paran223#n223>. — Дата звернення: 29.11.2017. — Назва з екрана.

11. Лісіцков О. В. Запровадження європейських підходів в управлінні в'язницями в Україні / О. В. Лісіцков // Бюлетень Міністерства Юстиції України. — Київ, 2013. — № 9(143). — С. 160.

12. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении мер, не связанных с тюремным заключением (Токийские правила) (Приняты 14.12.1990 Резолюцией 45/110 Генеральной Ассамблеи ООН) [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_907. — Дата обращения: 29.11.2017. — Название с экрана.

13. Михайлова І. Інститут пробації: окремі аспекти впровадження / І. Михайлова // Кримінальне право. — Київ, 2009. — № 10. — С. 72–75.

14. Мицька О. І. Деякі питання застосування пробації в Україні / О. І. Мицька // Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 листоп. 2015 р.). — Київ, 2015. — С. 422–424.

15. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки [Електронний ресурс] // Комітет Міністрів Ради Європи від 17 листопада 2010 р. на 1098 засіданні. — Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a38. — Дата звернення: 29.11.2017. — Назва з екрана.

16. Про пробацію : закон України : за станом на 5 січня 2017 р. офіц. вид. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Київ : Парламент. вид-во, 2015. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/160-19>. — Дата звернення: 29.11.2017. — Назва з екрана.

17. Пробація та служби пробації в країнах – кандидатах у члени ЄС / за ред. Антона ван Кальмтоута, Дженні Робертс, Сандри Віндінг. — Київ : Атіка, 2005. — 448 с.

18. Ягунов Д. В. Що стоїть на заваді створення служби пробації в Україні (до питання про створення національної моделі пробації) / Д. В. Ягунов // Актуальні проблеми європейської інтеграції: зб. наук. пр. з питань європейської інтеграції та права. — Одеса : Фенікс, 2011. — С. 146–173.

19. Ягунов Д. Принципи пробації: європейські стандарти та проблеми їх реалізації в Україні [Електронний ресурс] / Д. Ягунов // Науковий вісник Ужгород. нац. ун-ту. — Ужгород, 2012. — Т. 4, вип. 9. — С. 172–176. — (Серія «Право»). — Режим доступу : <http://probation.at.ua/index/princip/0-35>. — Дата звернення: 29.11.2017. — Назва з екрана.

20. Янчук О. Б. Сучасний стан та пріоритетні завдання реформування кримінально-виконавчої інспекції України в службу пробації / О. Б. Янчук // Державна пенітенціарна служба України: історія, сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. — Київ : Держ. пенітенціарна служба України : Дакор, 2013. — С. 29–34.

Oleg Duka

**FEATURES OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE
OF PERSONNEL OF THE PROBATION BODY**

The article deals with the concepts, fundamental principles and basic directions of probation implementation in Ukraine. The basic functions of probation are analyzed. These include the following: work in courts, when probation officers study the identity of the offender who is being prosecuted and provide appropriate recommendations to judges on the extent of punishment; supervision of offenders during the execution of alternative sentences and provide them with social services, involving visits to the home of the offender, cooperation with institutions for employment, health, religious organizations and other social services; providing social services to prisoners and preparing them for dismissal; assisting victims of crime and facilitating dialogue between victims and offenders and working in the family. It is noted that the relevant aspects form the basis for the requirements for the development of the professional competence of its staff. There is an objective need to improve the system of professional training of domestic personnel of the probation body. Indeed, it is precisely on the level of their professional readiness, the ability to quickly and correctly orient themselves in difficult situations of professional and professional activity, to accept and implement non-standard decisions to a large extent depends on the success of the tasks set before probation. Since the effectiveness of their solution is largely determined by the quality of training, the problem of developing their professional competence is becoming an actual direction of pedagogical research. This organization of the educational process in the departmental educational institutions of the penitentiary system of Ukraine, which provides professional training of the penitentiary staff, which provides for the expansion of cognitive activity and activation of personnel intelligence, the development of professional and personal qualities of the individual, its spiritual and creative potential, is of particular importance.

Ілляхова Марина Володимирівна,
*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри
філософії і освіти дорослих Центрального інституту
післядипломної педагогічної освіти
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»*

ЗНАЧЕННЯ КРЕАТИВНИХ ПРАКТИК В АНДРАГОГІЦІ

Анотація. У статті розкрито значення креативних практик в андрагогії та їх специфіку у процесах адаптації освітян до динаміки інформаційних змін та освітніх трансформацій. Визначено, що використання креативних практик уможливує оновлення якості андрагогіки та сприяє підготовці соціально активних, творчих фахівців у сфері освіти, здатних до самовдосконалення, самодетермінації, самоактуалізації. Аналізується перспектива упровадження креативних практик до андрагогічного циклу, в якому реалізується структурна і змістовна єдність курсів підвищення кваліфікації, науково-методичної і дослідницької роботи, самоосвіти освітянина у процесі його професійного зростання.

Ключові слова: андрагогіка, андрагогічний цикл, акмеологія, інноваційна діяльність, креативні практики.

Ильяхова Марина Владимировна

ЗНАЧЕНИЕ КРЕАТИВНЫХ ПРАКТИК В АНДРАГОГИКЕ

Аннотация. В статье раскрыты значение креативных практик в андрагогике и их специфика в процессах адаптации педагогов к динамике информационных изменений и образовательных трансформаций. Определено, что использование креативных практик делает возможным обновление качества андрагогики и способствует подготовке социально активных, творческих специалистов в сфере педагогики, способных к самосовершенствованию, самодетерминации, самоактуализации. Анализируется перспектива внедрения креативных практик в андрагогический цикл, в котором реализуется структурное и содержательное единство курсов повышения квалификации, научно-методической и исследовательской работы, самообразования педагога в процессе его профессионального роста.

Ключевые слова: андрагогика, андрагогический цикл, акмеология, инновационная деятельность, креативные практики.

Marina Ilyakhova

SIGNIFICANCE OF CREATIVE PRACTICES IN ANDRAGOGIC

Abstract. The article reveals the significance of creative practices in andragogy and their specificity in the processes of adapting teachers to the dynamics of information changes and educational transformations. It is determined that the use of creative practices makes it possible to update the quality of andragogy and helps to prepare socially active, creative specialists in the field of pedagogy, capable of

self-improvement, self-determination, self-actualization. The perspective of the introduction of creative practices into the andragogic cycle is analyzed, in which realized the structural and substantive unity of the courses for raising the level of professional skill, scientific-methodical and research work, self-education of the teacher in the process of his professional growth.

Keywords: *andragogy, andragogic cycle, acmeology, innovative activity, creative practices.*

Постановка проблеми

Сучасність захопила нас вимогами до неперервного інноваційного оновлення в усіх сферах життєдіяльності. Вона вимагає від нас творчості, креативності, інноваційності, щоразу загострюючи конфлікт між догматичністю нашого мислення та невідповідними хвилями нових інформаційних викликів. Ми намагаємось адаптуватися до світу, що пропонує нові правила поведінки й механізми мислення, але стихійне підлаштування до інфозмін почасти є невдалим. Ми розуміємо, що потрібно мислити інноваційно, креативно, але маємо досить сумніви уявлення про способи такого мислення. Доросла особистість вступає до сфери незвіданого, не маючи відповідного досвіду, знання та підготовки, оскільки є заручником традиційної, лінійної освітньої парадигми.

Актуальність проблеми дослідження. Сучасна національна освітня політика орієнтована на виховання інноваційної, креативної особистості, діяльність якої буде ефективною у просторі інфозмін. Саме від нас – науковців, андрагогів, педагогів, методистів, батьків – залежить успішна реалізація національної освітньої стратегії. Нині ми маємо навчитися, розвинути, удосконалити здатності до креативного, інноваційного мислення, соціальної та професійної мобільності, актуалізувати потребу в самоосвіті, вміння реагувати на непередбачувані, змінні умови й продукувати варіанти впливів на них.

Таким чином, актуалізація, використання та продукування креативних практик в андрагогії сприятиме розвитку у дорослої особистості навичок вирішення різного роду кризових, проблемних ситуацій, нестандартного, креативного ухвалення рішень, здатності до самоактуалізації, самоорганізації, самодетермінації та практичного оволодіння динамікою власних життєво-професійних можливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналіз підходів до визначення креативності виявив, що деякі вчені розуміють її як *специфічну здатність, що зумовлена наявністю і поєднанням різних особистісних якостей* (А. Матюшкін, Л. Мітіна, А. Смірнов); *здатність перетворювати, оновлювати наявний досвід* (Б. Ломов, А. Карпов, Я. Пономарьов); *інтегральну якість особистості, що об'єднує когнітивну й особистісну сфери* (Д. Богоявленська, В. Дружинін, М. Кашапов, В. Шадріков); *специфічну форму психічної активності, складне і багатовимірне явище, що володіє власною структурою* (Т. Барішева, Е. Торренс). Також креативність

ототожнюється з *максимальним рівнем розвитку інтелектуальних здібностей* (О. Дьяченко, Ж. Піаже, О. Тихомиров, М. Холодна).

Аналізуючи креативні здібності педагогічних працівників, вітчизняні вчені (Н. Білик, О. Вишневський, В. Ільїн, В. Кремень, Л. Корецька, В. Левенець, Л. Левчук, М. Ліпін, А. Маркова, О. Шамрай) відзначають високу роль інтуїції у процесі так званої «наукової творчості», яка є результатом розумової діяльності, що дає змогу скоротити шлях пізнання на основі швидкого логічно неусвідомлюваного розуміння ситуації й прийняття правильного рішення. У «науковій творчості» інтуїція допомагає народженню гіпотез, здатності бачити проблему, її обрії, встановлювати зв'язки з іншими проблемами, формулювати гіпотези, знаходити критерії виміру явищ, що досліджуються, описувати й синтезувати наукові факти, знаходити їх місце у теорії.

Традиційно креативність розглядають у структурі педагогічного мислення як творчість, яка необхідна педагогу для розв'язання оперативних педагогічних задач, пов'язаних з виникненням непередбачених ситуацій та виконання конструктивно-проективних дій. Багато вчених відзначають творчий характер педагогічної діяльності та педагогічного мислення (Д. Вількеєв, М. Кашапов, Т. Кісельова, О. Корнєєва, Ю. Корнілова, О. Ракитська, В. Сластенін та ін.).

На сьогодні існує безліч підходів до визначення природи креативності. Тому неможливо надати єдине узагальнене визначення, яке задовольнило б усіх дослідників. Деякі визначення креативності сформульовано в термінах продукту, результату діяльності; інші – в термінах процесу, особистісних властивостей або необхідних зовнішніх умов. Також серед науковців розповсюдженою є думка про те, що поняття «креативність» дотичне до поняття «творчість». Для розведення цих понять доцільно використовувати дві характеристики: суб'єктивну для позначення креативності та процесуально-результативну для позначення творчості. Іншими словами, креативність належить до якостей особистості, а творчість – до процесу, в якому виявляється креативність. Але незважаючи на різні погляди, практично в усіх визначеннях креативність пов'язується з винаходом чогось нового для особистості або для суспільства. Між тим, значення креативності в андрагогіці, її специфіка у процесах адаптації дорослої людини до всіх суспільних перетворень, змін на ринку праці й освітніх трансформацій, а також забезпечення різних шляхів самовдосконалення, самоосвіти й розвитку креативного мислення у дорослої особистості досі залишаються недослідженими.

Мета статті – розкрити значення та необхідність упровадження креативних практик до андрагогічного циклу.

Виклад основного матеріалу

У кризових, нестабільних умовах, якими сповнено сучасне соціальне середовище, доросла особистість змушена ухвалювати нестандартні, креативні рішення, переборювати невизначеність ситуації, самовизначатися, тобто вчитися бути дієвими актором власного життя. Але самодетермінація є доволі складним процесом для дорослого. Основна проблема полягає у специфіці

когнітивних та емоційних процесів. Доросла особистість без особливих зусиль здатна самостійно поставити проблему, застосувати до її вирішення апробовані схеми, прийняти на себе відповідальність за події, подальший розвиток справи тощо. Але коли йдеться про здатність до оновлення знання, використання нестандартного підходу до вирішення проблем, визнання критики, аналіз власного професійного розвитку, пошуки засобів саморозвитку упродовж подальшої професійної життєдіяльності, вона натикається на перепони, які визначають замкненість її мислення та ангажованість свідомості соціально-професійними, економічними, психофізіологічними чинниками. Дж. Лерер, аналізуючи нейрофізіологічну структуру людського мислення, зазначає, що «ми створюємо шаблони за підсумками досвіду взаємодії, які мають принести успіх у майбутньому». Коли людина розпізнає знайомий шаблон поведінки, «мозок виробляє біохімічний гормон задоволення – дофамін. Коли ми слідуємо своїм шаблонам і при цьому є успішними у своїй системі координат, ми отримуємо додаткову порцію дофаміну»². Основна проблема виникає тоді, коли трапляється помилка у діях або відбувається усвідомлення людиною того, що події виявилися не запланованими, не очікуваними. За таких обставин людина не отримує очікуваного задоволення і запам'ятовує ситуацію. Наступного разу вже будуть інші очікування. Біохіміки стверджують, що наша «система винагороди» працює, постійно навчаючись. Ми самі обираємо випробування, і якщо ми їх проходимо, то незалежно від результатів ми відчуваємо задоволення – «це змушує нас і далі йти на помилки, нам здається, що так ми краще розуміємо світ»².

Зокрема, А. Шюц, розмірковуючи про структуру мислення дорослого, стверджував, що кожен крок особистості у тлумаченні світу постійно спирається на запас попереднього досвіду, як власного, так і досвіду інших людей. Весь цей безпосередній та опосередкований досвід утворює певну єдність у формі запасу знання людини, який, у свою чергу, слугує їй схемою для кожного відповідного кроку тлумачення світу. Кожний акт такого тлумачення є розумінням в межах вже проінтерпретованого, всередині переважно добре знайомої дійсності. Крім того, доросла особистість упевнена у тому, що вже відомий світ і надалі залишатиметься таким самим, відповідно, і досвід зберігатиме свою значущість. З цього припущення виходить, що всі попередні успішні дії можна повторювати. Доки структура світу може сприйматися як константа, доти попередній досвід залишатиметься актуальним і зберігатиметься здатність впливати на світ у визначений спосіб. «Актуальний досвід переживається мною переважно як щось безсумнівне у своєму ядрі, хоча він, безперечно, є принципово «новим». Послідовність переживань у природній настанові типово створює ланцюг самозрозумілостей»⁵, – зазначає А. Шюц.

---

² Лерер Дж. Как мы принимаем решения / Дж. Лерер ; пер. с англ. М. Бабиной. — М. : Астрель : CORPUS, 2010. — 352 с. — С. 57; 177.

⁵ Шюц А. Структури життєсвіту / А. Шюц, Т. Лукман ; пер. з нім. Вахтанга Кебуладзе. — Київ : Укр. центр духовної культури, 2004. — 560 с. — С. 24.

Виходить, що доросла особистість переживає світ як упорядковану систему певних стосунків, хоча її суб'єктивні тлумачення суспільних настанов залежать від її позиції, яка частково нав'язується їй та визначається біографічним ланцюгом її рішень. Людина завжди перебуває у певній соціальній ситуації, в якій структури її релевантності об'єднуються зі спогадами про минуле, про колишні рішення, розпочаті дії у цілісну систему планів.

Звісно, не можна стверджувати, що доросла особистість має завжди використовувати одну і таку саму стратегію мислення. В одних ситуаціях вона може мислити лінійно, традиційно, а в інших – нелінійно, креативно. Доросла особистість має вміти гнучко, мобільно змінювати настанову мислення залежно від специфіки завдань, проблем, ситуацій. Таким чином, завданням креативних практик в андрагогії є не навчання дорослої особистості мислити креативно повсякчас, а розвинути, удосконалити здатність усвідомлювати специфічність ситуації та необхідність застосовувати креативне мислення, відповідно до її викликів.

Отже, одним з основних компонентів успішного андрагогічного процесу є постійна реінтеграція когнітивної та емоційної сфер дорослої особистості, де знання є відкритою системою, що постійно оновлюється множинністю варіантів та потоків інформації. Необхідність упроваджувати креативні практики до андрагогії визначають такі положення: доросла особистість у кожний момент своєї життєдіяльності є частиною тієї чи іншої потенційної, можливої ситуації, невизначеність якої вимагає від неї самовизначення, ухвалення оптимальних рішень. У поточних життєвих ситуаціях присутня суб'єктивна невизначеність, нерозуміння людиною можливостей ситуації, в якій вона перебуває, що робить її іграшкою або жертвою стихійного розвитку обставин. Завдяки упровадженню креативних практик, до андрагогічного процесу доросла особистість має навчитися оволодівати стихійним хаосом, визначати нові життєво-професійні варіанти, створювати можливості перетворювати себе на актора власного життя.

Відповідно, використання креативних практик в андрагогії передбачає орієнтацію на базові настанови, зокрема: 1) *дисипативність*, відкритість до нового – процес, пов'язаний зі здатністю особистості перетворювати дійсність, усвідомлюючи реалії сучасності, з готовністю приймати нове безпосередньо для себе, а потім вносити позитивні зміни до життєво-професійної практики; 2) *аксіологічні настанови* – цінності, які обумовлюють вибір стратегії андрагогічної діяльності, забезпечують готовність особистості до вибору ціннісної спрямованості власних дій; 3) *свобода вибору* життєвих позицій, життєвих стратегій, способів та засобів оволодіння соціокультурним досвідом, визначає масштаби професійної діяльності, прогнозує її результативність, продукує шляхи мобільної поведінки тощо; 4) *герменевтична настанова* – інтерпретація як основа вироблення суто індивідуального способу побудови освітнього процесу з метою здобуття необхідних компетенцій для професійної діяльності; 5) *інтуїтивність* як здатність до найшвидших оцінок і прогнозів; 6) *імунітивна настанова* –

визначення у критичних, стресових і конфліктних ситуаціях стратегій поведінкової активності й толерантного ставлення до невдач.

З огляду на ці настанови, андрагогіка може допомогти дорослій особистості актуалізувати вміння створювати, проектувати нові зв'язки, властивості та відносини через розкриття акмеологічного потенціалу та креативних ресурсів власної системи. В межах андрагогіки креативність розкриває власну сутність як здатність до конструювання нових ідей у процесі самоорганізації мислення. Задля цього андрагогіка має створювати умови, в яких доросла особистість актуалізуватиме креативні якості, зокрема: здатність до творчості; здатність до розв'язання проблемних завдань; винахідливість; гнучкість і критичність мислення; самобутність і впевненість; здатність ставити і виконувати нестандартні завдання; здатність до аналізу, синтезу і комбінування; здатність до переносу досвіду, передбачення; позитивне мислення; професійну інтуїцію; асоціативність, уяву, відчуття новизни; емпатійність; вміння бачити відоме в невідомому; вміння долати стереотипи; мати схильність до ризику та прагнення свободи.

Наведені якості, що утворюють структуру креативності, є специфічними й унікальними для кожної окремої особистості. Вони диференціюються за змістом, параметрами, кількістю, віковими, нейрофізіологічними, психологічними та професійними особливостями дорослого залежно від необхідності їх актуалізації в кожній окремій ситуації. Когерентний розвиток креативних якостей можливий лише у неперервній єдності докурсного (підготовчого), курсів підвищення кваліфікації (базового) та післякурсного (впроваджувального) етапів професійної діяльності, що співвідноситься з періодом атестації педагогічного працівника. Саме в андрагогічному циклі, за думкою Т. Сорочан⁴, реалізується структурна і змістовна єдність курсів підвищення кваліфікації, науково-методичної і дослідницької роботи, самоосвіти дорослого у процесі професійного зростання. Тому реалізація креативних практик в андрагогічному циклі не обмежується лише присутністю фахівця на курсах підвищення кваліфікації. Враховуючи це, стратегічною спрямованістю креативних практик є поєднання особистісного, акмеологічного розвитку дорослої особи з підвищенням її професійного потенціалу.

Структуру креативних практик утворюють новітні методики та технології з розвитку нелінійного, дивергентного, креативного, творчого мислення. Метою кожної з методик є продукування нових, альтернативних рівнів нестандартного вирішення проблем у сферах методичної, педагогічної та управлінської діяльності. Завдання – зняття стереотипних бар'єрів та розвиток пластичного мислення, що формує навички швидкої реакції на нестандартні умови, розвиває креативно-рефлексивну діяльність та здатність швидко

---

⁴ Сорочан Т. М. Розвиток професіоналізму педагогічних працівників у системі післядипломної освіти на андрагогічних засадах / Т. М. Сорочан, О. М. Рудіна // Розвиток післядипломної педагогічної освіти України в умовах інтеграції : матеріали щорічної звітної Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 15-річчю АПН України (11–12 квіт. 2007 р., Донецьк) ; Донецький обл. ІППО. — Донецьк, 2007. — С. 132–140.

переключатися з однієї настанови на іншу, вимикаючи автоматичні реакції мислення. Відповідно, креативні практики поділяються на базові групи методик, зокрема: 1) стимулювання індивідуальної психіки і методи активізації мисленнєвої діяльності; 2) неалгоритмічні методи; 3) алгоритмічні методи; 4) організаційні заходи.

До першої групи методик належать різноманітні техніки стимулювання психіки й активізації мисленнєвої діяльності, що реалізується на індивідуальному та груповому рівнях. Це евристичні прийоми, що спрямовані на формування у дорослої особи позитивної мотивації, стійкого пізнавального інтересу, а також тих якостей мислення, від яких залежить успішне розв'язання креативних задач. У сукупності евристичних прийомів слід виокремити: 1) мисленнєвий експеримент, який ґрунтується на заміщенні реальних об'єктів їх умовними зразками, аналогами. Так, можливо прослідкувати властивості, зв'язки, тенденції досліджуваних процесів, оцінити їх стан, зробити прогноз, ухвалити обґрунтоване рішення; 2) комбінування є фундаментальним евристичним прийомом, оскільки ґрунтується на роз'єднанні наявних систем і створенні з їх елементів нових структур. Нові комбінації відомих елементів приводять до створення речей, які мають принципово нові, дивовижні властивості; 3) інверсивне мислення є прийомом, який передбачає швидку зміну міркувань дорослої особистості зі звичного напрямку на прямо протилежний, руйнуючи шаблонні орієнтири у розв'язанні проблеми. 4) діалогічність мислення передбачає орієнтацію дорослої особистості на кілька рішень, з-поміж яких вона обирає найкраще. При цьому розв'язання задачі передбачає пошук, а отже, і неоднозначність шляхів її вирішення, за допомогою висування одночасно кількох гіпотез, або зіткнення різних, часом і протилежних думок; 5) аналогія, як евристичний прийом, побудована на порівнянні структур, функцій, принципів, а також на визначенні суттєвої подібності та переносі цих ознак у нове рішення.

Активізація мисленнєвої діяльності повинна відбуватися в кількох напрямках, зокрема: стимуляції мисленнєвої діяльності за допомогою порад як актуалізації нових і наявних знань і досвіду; формування гнучкості мислення за рахунок виконання діяльності в нешаблонних ситуаціях, в ускладнених умовах; формування загального позитивного ставлення до процесу розв'язання задач. Перевагами першої групи методик стимулювання психіки й активізації мисленнєвої діяльності є загальнодоступність, індивідуальність, простота. Недоліками цієї групи методик є випадковість отриманих результатів, непередбачуваність. На відміну від алгоритмів, евристичні прийоми, не гарантуючи безпомилковості розв'язання, допомагають діяти в умовах невизначеності, коли людина ще не знає суттєвих ознак складових, опертя на які веде до розв'язання проблеми. Але ці прийоми містять лише загальні вказівки, які допомагають у пошуку варіативних шляхів розв'язання проблеми.

Друга група об'єднує неалгоритмічні методики з розвитку креативності, зокрема: мозковий штурм, метод синектики, метод фокальних об'єктів, метод

данетики, морфологічний аналіз та їх численні комбінації. На сьогодні в літературі описано близько трьох десятків методів, що можуть актуалізувати креативну діяльність людини. Усі без винятку неалгоритмічні методики спрямовані на генерування якомога більшої кількості варіантів та їх альтернатив у вирішенні проблеми. Аналізуючи ці методи, Дж. К. Джонс зазначає, що «думати про проектування як про вирішення проблеми – означає використовувати застиглу метафору до живого процесу і забути, що проектування націлене не стільки на виправлення помилок, скільки на усвідомлення нових можливостей і виявлення нашого ставлення до них»¹. Усі неалгоритмічні методики є своєрідними психологічними інструментами, вибір яких залежить від умов, мети та поставлених задач суб'єктом креативної діяльності. Друга група методик спрямована на ліквідацію безвихідних ситуацій завдяки виокремленню системних зв'язків, ознак, характеристик досліджуваної проблеми, утворенню нових комбінацій, продукуванню креативних ідей. Нелогометричні методики допомагають виконувати відносно прості завдання, збільшують кількість нових ідей, вони є доступними в освоєнні та використанні та зазвичай базуються на колективному досвіді акторів. Але, незважаючи на доступність, привабливість та легкість у використанні, нелогометричні методики містять певні недоліки, зокрема: погано розв'язують складні завдання, мають низьку достовірність отримання нової якісної ідеї, не розвиваються на якісному рівні, а також не дають критеріїв оцінки отриманих ідей.

У практиці креативної діяльності достатньо ефективними виявляються алгоритмічні методи, серед яких «алгоритм розв'язання винахідницьких задач» (Г. Альтшуллер), «дерево прийняття рішень» (Е. Ханта, Дж. Мерін, Ф. Стоун), «гірлянди випадковостей і асоціацій» (Г. Буш). Алгоритмічна група методик поєднує структуровані системи операцій, за допомогою яких забезпечується безпомилкове розв'язання певного класу задач. Оволодіння зазначеними методиками не лише дає змогу ефективно, правильно розв'язувати задачі, а й уможлиблює конструювання нових методів для розв'язання складних задач. Відтак, розвиток здатності всебічно аналізувати умови задачі і утворювати моделі для класифікації випадкових рішень формує гнучкість мислення. Методики алгоритмічної групи сприяють поліпшенню організації мисленнєвого процесу загалом, однак залишають поза увагою розроблення засобів, адресованих актуалізації можливостей суб'єкта у розв'язанні нетипових, творчих за своїм змістом задач, а також мотивів здійснення інноваційної діяльності. Також можливості розв'язання нових задач у використанні прийомів алгоритмічного типу обмежені. Більше того, за певних обставин вони можуть гальмувати розвиток продуктивного мислення, оскільки суб'єкт зникає працювати за наявними зразками. Тому застосування цих прийомів обов'язково має поєднуватися із прийомами евристичного типу.

---

¹ Джонс Дж. К. Методы проектирования / Дж. К. Джонс ; пер. с англ. Т. П. Бурмистровой, И. В. Фриденберга. – 2-е изд. доп. — М. : Мир, 1986. — 326 с. — С. 124.

Активізація креативної діяльності неможлива без створення й удосконалення різноманітних зовнішніх умов організації креативного процесу. Тому формування соціально-психологічного клімату, функціонального комфорту умов розумової праці, раціонального відбору інформації, організація методичного, інформаційно-комунікаційного супроводу креативного розвитку дорослих фахівців в освітніх моделях курсів підвищення кваліфікації та міжкурсового періоду як єдиного андрагогічного циклу сприятимуть креативному й акмеологічному саморозвиткові та самоосвіті андрагогів-практиків. Відповідно, організаційна група методик об'єднує: різноманітні форми науково-методичного полілогу в інтерактивних форматах, сесії сенекторів, тренінги, майстер-класи, круглі столи, конференції, вебінари, чати, відеоконференції, online студії, педагогічні web-квести тощо. Перевагою цих заходів є принципова можливість вирішення негайної проблеми, часто «вибухової», а до суттєвих недоліків належить вагома ресурсна і часова витратність та відсутність якісно нових ідей.

Отже, упровадження креативних практик в андрагогіку спрямовано на розповсюдження наукових, науково-дослідних, експериментально-виробничих, інноваційних проєктів із залученням творчих, соціально-активних спеціалістів трансдисциплінарної сфери задля розвитку системи освіти дорослих та підвищення рівня конкурентоздатності національної системи освіти.

Системне оволодіння креативними практиками надасть можливість: розвинути у дорослої особистості позитивну мотивацію, стимулювати її мисленнєву діяльність, формувати гнучкість мислення, генерувати якомога більшу кількість варіантів вирішення проблеми, ефективно розв'язувати проблемні задачі, конструювати нові методи для розв'язання складних задач. У цьому випадку діє принцип надмірності, завдяки якому виникають нові елементи. При цьому всі елементи зберігаються, незалежно від того, чи є найближчі перспективи включення їх до сформованої системи. Саме це надмірне різноманіття створює спектр можливих напрямів розвитку, надає матеріал для відбору найоптимальніших тенденцій цього розвитку. Діяти креативно означає оптимально формувати своє життя як перехід від однієї фази гармонійної життєвої ситуації до іншої, що утворює когерентне середовище, гармонію між «Я» та його діями, намірами, можливостями. Відтак, з урахуванням застосування креативних практик, андрагогіка спрямована на становлення і розвиток цілісної особистості, для якої креативне ставлення до дійсності та власної професійної діяльності є органічною складовою.

Висновки і перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

Упровадження креативних практик до андрагогічного циклу допоможе створити когерентне, інноваційне освітнє середовище, в якому реалізуватимуться креативні, акмеологічні ресурси особистості в її гармонійному професійному розвитку. Для здійснення цих настанов післядипломна педагогічна освіта має забезпечити: неперервний науково-методичний супровід професійного розвитку освітян; реалізацію сучасних креативних методик професійного

вдосконалення та підвищення кваліфікації освітян відповідно до вимог інноваційного розвитку суспільства; випереджувальний характер підвищення кваліфікації освітян до потреб реформування національної системи освіти; упорядкування інформаційного потоку для адекватного забезпечення загальнокультурних і професійних потреб нового покоління людей; посилення аксіологічної та креативної складової змісту підвищення кваліфікації; сприяння в реалізації інноваційної діяльності освітян; цілісність курсового і міжкурсів етапів підвищення кваліфікації як когерентного андрагогічного циклу; розроблення різнорівневих, альтернативних моделей підвищення кваліфікації освітян з урахуванням їхнього професійного досвіду, освітнього рівня індивідуальних настанов; упровадження інноваційних форм організації підвищення кваліфікації освітян, зокрема: науково-методичного полілогу в інтерактивних форматах, сесій сенекторів, центрів андрагогічної майстерності, тренінгів з розвитку креативності, круглих столів з обміну досвідом, конференцій, вебінарів, чатів, online студій, креативних web-квестів, майстер-класів, організацію міжнародної співпраці з проблем розвитку андрагогіки, реалізацію спільних освітніх та наукових проєктів у віртуальному просторі.

Завдяки удосконаленню та упровадженню закладами післядипломної педагогічної освіти зазначених напрямів розвитку, на особистісному рівні андрагогіка сприятиме: підготовці креативно-ефективної поведінки дорослої особистості у невизначених станах; формуванню здатності особистості до оптимальних переходів з однієї альтернативи до іншої; забезпеченню розвитку вмінь особистості контролювати трансфер домінант власної професійної діяльності в умовах різних впливів середовища; формуванню нелінійного типу мислення, характерними ознаками якого є креативність, гнучкість, динамізм, перспективність тощо; підвищенню толерантності, неупередженого ставлення до інших людей, подій, інформації; розвиткові здатності визначити потрібний напрям процесам подальшої актуалізації подій, бачити можливості системи і визначити «еволюційний тренд», а також ефективно зумовити отримання бажаного результату; засвоєнню ефективних стратегій і технік самореалізації, самоактуалізації, життєтворчості у професійному та соціальних контекстах; формуванню готовності працювати в різних типах освітніх закладів, що передбачає володіння інноваційними технологіями навчання, здатність самостійно розробляти креативні технології та впроваджувати авторські методики навчання. Відтак, освітній потенціал дорослої особистості та суспільства повинен забезпечити потужні позитивні зрушення в економічній, інтелектуальній та духовній сферах. Детальніший системний аналіз зазначених настанов і напрямів упровадження креативних практик в андрагогіці, а також визначення критеріїв ефективності на рівнях закладів післядипломної педагогічної освіти та дорослої особистості характеризують перспективи подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Джонс Дж. К. Методы проектирования / Дж. К. Джонс ; пер. с англ. Т. П. Бурмистровой, И. В. Фриденберга. – 2-е изд. доп. — М. : Мир, 1986. — 326 с.
2. Лерер Дж. Как мы принимаем решения / Дж. Лерер ; пер. с англ. М. Бабичевой. — М. : Астрель : CORPUS, 2010. — 352 с. — С. 57.
3. Негус К. Креативность. Коммуникация и культурные ценности / К. Негус, М. Пикеринг ; пер. с англ. — Харків : Изд-во «Гуманитарный центр», 2011. — 360 с.
4. Сорочан Т. М. Розвиток професіоналізму педагогічних працівників у системі післядипломної освіти на андрагогічних засадах / Т. М. Сорочан, О. М. Рудіна // Розвиток післядипломної педагогічної освіти України в умовах інтеграції : матеріали щорічної звітної Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 15-річчю АПН України (11–12 квіт. 2007 р., Донецьк) ; Донецький обл. ІППО. — Донецьк, 2007. — С. 132–140.
5. Шюц А. Структури життєсвіту / А. Шюц, Т. Лукман ; пер. з нім. Вахтанга Кебуладзе. — Київ : Укр. центр духовної культури, 2004. — 560 с.

Marina Illyakhova

SIGNIFICANCE OF CREATIVE PRACTICES IN ANDRAGOGIC

The article reveals the significance of creative practices in andragogy and their specificity in the processes of adapting teachers to the dynamics of information changes and educational transformations. It is determined that the use of creative practices makes it possible to update the quality of andragogy and helps to prepare socially active, creative specialists in the field of pedagogy, capable of self-improvement, self-determination, self-actualization.

This approach allows us to reveal the specifics of creative activity in continuing education, which manifests itself as a kind of permanent and effective methodology of harmonization of human life in the changing conditions of social life. It is pointed out that artistry is uncontrolled spontaneity, and creativity is a productive imagination. In this sense, creativity differs from artistry as the generation of new knowledge because of its ability to use existing, relevant properties, rapport, relationships. Creativity involves creating and designing relations of existing elements. Determined that creative activities means organize life as a transition from one phase of harmonious living situation to another, forming a coherent environment, the harmony between «I» and its actions, intentions and capabilities. Creative activities are an opportunity to grip possibilities, creating uncertainty situations and turning them into one of the alternatives to the desired future. It is noted that the emergence of a new possible only where there are great opportunities and freedom of choice. It is proved that andragogics in general aims at establishing and developing the whole person for whom creative attitude to the environment and their own professional activity is a nature component. At the present stage of education andragogics should ensure effective formation and development of creativity and innovative thinking adult. The perspective of the introduction of creative practices into the andragogic cycle is analyzed, in which realized the structural and substantive unity of the courses for raising the level of professional skill, scientific-methodical and research work, self-education of the teacher in the process of his professional growth.

Коновалова Лариса Валеріївна,
*студентка групи УНЗ 16-Г1, кафедри педагогіки,
управління та адміністрування Навчально-наукового
інституту менеджменту та психології ДВНЗ
«Університет менеджменту освіти»;*

Махinya Тетяна Анатоліївна,
*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
педагогіки, управління та адміністрування Навчально-
наукового інституту менеджменту та психології
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Анотація. У статті висвітлено й охарактеризовано особливості і тенденції підготовки фахівців – керівників шкіл у Великій Британії, їхньої підготовки в умовах національного коледжу управління школою (НКУШ, NCSL), а також національні стандарти компетентності для керівників закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: керівник закладу загальної середньої освіти, управління закладами загальної середньої освіти, процес підготовки, майбутні керівники шкіл, досвід Великої Британії, національний стандарт, кваліфікаційні вимоги.

**Коновалова Лариса Валерієвна,
Махinya Татьяна Анатольевна**

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ РУКОВОДИТЕЛЕЙ ЗАВЕДЕНИЙ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В ВЕЛИКОЙ БРИТАНИИ

Аннотация. В статье освещены и охарактеризованы особенности и тенденции подготовки специалистов – руководителей школ в Великой Британии, их подготовки в условиях национального колледжа управления школой (НКУШ, NCSL), а также национальные стандарты компетентности для руководителей заведений общего среднего образования.

Ключевые слова: руководитель заведения общего среднего образования, управление заведениями общего среднего образования, процесс подготовки, будущие руководители школ, опыт Великой Британии, национальный стандарт, квалификационные требования.

**Larysa Konovalova,
Tatyana Mahinya**

THEORETICAL FOUNDATIONS AND FEATURES OF COMPREHENSIVE SCHOOLS HEADTEACHERS' TRAINING IN GREAT BRITAIN

Abstract. The article highlights and describes the peculiarities and trends of the UK school head teachers' training, their training process under the conditions of

the National College of School Management (NCSL), as well as national standards of competence for general education institutions leaders in the United Kingdom.

Key words: *comprehensive school headteacher, general education institution management, training process, future school leaders, the experience of Great Britain, national standard, qualification criteria.*

Постановка проблеми

Актуальність проблеми дослідження. В умовах постійних змін, соціально-економічних перетворень відбуваються радикальні зміни в системі управління освітою. Ці зміни передбачають нові вимоги до керівників шкіл. Їхні знання, здібності, компетентність повинні виходити далеко за межі того, що очікувалося від них раніше. Для того, щоб успішно здійснювати реформування шкіл як за кордоном, так і в нашій країні, дуже важливо готувати до цього фахівця – керівника установи та організації у сфері освіти, здатного творчо мислити, аналізувати свої дії, швидко реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві та освіті, ухвалювати відповідальні рішення. Для забезпечення відповідного рівня підготовки керівних кадрів важливо використовувати не тільки вітчизняний, а й зарубіжний досвід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Особливості підготовки і тенденції підготовки майбутніх керівників закладів освіти за кордоном проаналізовано в працях вітчизняних науковців, зокрема, підготовка менеджерів у закладах вищої освіти Великої Британії, Канади, США (О. Ельбрехт), система підготовки магістрів управління освітою у закладах вищої освіти США (С. Бурдіна), підготовка магістрів педагогічної освіти в університетах США (кінець ХХ – початок ХХІ століття) (Т. Данилишена), підготовка керівників освіти у Великій Британії (С. Байбородова, О. Біницька).

Зарубіжні вчені досліджували проблеми управління закладами освіти та процес професійної підготовки менеджерів освіти: М. Берлінгейм висвітлив керування освітою і шкільне врядування, М. Генсон – проблеми керування освітою та організаційну поведінку, Т. Ковальський проаналізував проблемні ситуації в керуванні освітою, С. Сарасон – політичне провідництво і можливі невдачі в процесі реформування освіти.

Мета статті – дослідити й охарактеризувати особливості і тенденції підготовки фахівців – керівників шкіл у Великій Британії, їхньої підготовки в умовах національного коледжу управління школою (НКУШ, NCSL), а також національні стандарти компетентності для керівників закладів загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу

У жовтні 1998 року на першій конференції «Нових директорів» прем'єр-міністр Великої Британії Тоні Блер уперше оголосив про проект створення Національного коледжу управління школою (для підготовки керівників шкіл). На конференції «Нових директорів» у 2000 році було офіційно оголошено про

відкриття Національного коледжу управління школою (НКУШ, NCSL) з центром у Ноттінгемі.

Основною є ідея про те, що процес навчання керування відбувається впродовж усього життя (у чому знаходить відображення популярна сучасна концепція навчання протягом усього життя — *lifelong learning*) і що школам необхідна підтримка в підготовці керівників усіх рівнів управління організаціями.

Пропонована система підготовки, ураховуючи існування різноманітних сил і можливостей, потреб і прагнень керівників на всіх етапах їхньої професійної діяльності, забезпечить послідовну і гнучку модель для розвитку і підтримки керівників шкіл. У такій моделі виділяються п'ять ступенів (етапів) розвитку керівника^{6; 7}.

Лідери на стадії становлення – це вчителі, які починають виконувати функції управління і керівництва, а саме: завідувачі відділів і методисти.

Визнані лідери — досвідчені лідери, які не мають наміру ставати керівниками шкіл: помічники і заступники керівників шкіл.

Так звані вступники в керівництво школою — це ті, хто готується стати керівником, хто нещодавно обійняв посаду керівника школи.

Так звані прогресивні керівники шкіл — досвідчені керівники, які мають бажання підвищити кваліфікацію, поновити свої знання, удосконалити вміння і навички.

Керівники-консультанти — досвідчені керівники шкіл та інші представники керівництва школою, готові й надалі розвивати свої навички викладача, наставника (ментора) й інструктора.

Національний коледж управління школою пропонує програми і різноманітні можливості розвитку для лідерів і керівників на кожному вищезазначеному етапі. Усі програми побудовано так, щоб допомогти керівникові вдосконалюватися в межах цієї структури на благо школи й особистого професійного розвитку.

Коледж також пропонує ряд програм, які підходять для різних етапів структури підготовки. Ці програми акцентують увагу на певних шкільних умовах і проблемах або призначені для певних груп керівників, наприклад, керівників-жінок або темношкірих керівників, або керівників — представників етнічних меншин^{6; 10}.

У межах *першого рівня* підготовки «Лідери на стадії становлення» представлено три основні програми.

1. «Рівний доступ до просування по службі».
2. Управління в середній ланці керівництва.
3. Жінки у сфері керівництва та управління школою^{6; 10}.

У межах *другого рівня* підготовки «Визнані лідери» реалізується програма «Визнані лідери», призначена для помічників і заступників керівників

---

⁶ National College for School Leadership. Prospectus 2003-2004. Nottingham, UK. — 28 p.; 6.

⁷ National Professional Qualification in Integrated Centre Leadership. – National College for School Leadership, Nottingham, England, 2004. — 8 p.

¹⁰ www.ncsl.org.uk

шкіл, що не збираються ставати керівниками школи і хочуть удосконалити свої управлінські навички та вміння, підвищити рівень кваліфікації⁸.

Третій рівень підготовки «Входження (вступ) до керівництва школою» містить такі програми.

Програма «Національна професійна кваліфікація для керівництва школою (НПККШ)». Національну професійну кваліфікацію для керівництва школою було введено в 1997 році як національну кваліфікацію для підготовки вчителів до керівництва школою. Національний коледж управління школою керує програмою НПККШ з квітня 2001 року. Навчання за програмою проходить у регіональних центрах, які уклали договір і працюють під керівництвом Національного коледжу^{3; 6; 10}.

Програма НПККШ — це практична кваліфікація, пов'язана з процесом удосконалення школи. Вона ретельно готує кандидатів, які вперше посідають пост керівника школи. З 1 квітня 2004 року національна професійна кваліфікація для керівництва школою стала обов'язковою для всіх, хто вперше вступає на посаду керівника школи³. У центрі уваги програми НПККШ знаходиться індивідуальне навчання й індивідуальні потреби професійного розвитку кандидатів. Час, що витрачається на навчання, за програмою НПККШ, залежить від набутої кваліфікації кандидата, його досвіду, умінь, навичок і професійних знань. Якщо, виходячи з усього перерахованого, кандидат уже достатньо підготовлений до керівництва школою, то йому може знадобитися не більше 4 місяців для навчання за цією програмою на отримання сертифіката НПККШ. Максимальний термін навчання зазвичай обмежується двома роками, щоб повністю пройти програму підготовки за кваліфікацією НПККШ, підготуватися до посади керівника школи і мати можливість брати участь у відборі на посаду керівника школи^{3; 6; 10}.

Програму «Уведення на посаду керівника школи» (УПКШ) було запущено 1 вересня 2003 року для керівників шкіл, які вперше вступили на посаду, починаючи з 1 вересня 2003 року. УПКШ є логічним продовженням програми НПККШ^{4; 6; 10}. Основні елементи програми: оцінювання потреб, наставництво та інструктування.

Програма «Нове бачення (концепції світогляду, уявлення) для тих, хто щойно вступив на посаду керівника школи» і є елементом програми «Уведення на посаду керівника школи». Програма призначена для керівників, які знаходяться на першому-другому році роботи на посаді керівника^{2; 6; 10; 9}.

---

⁸ National Standards for Headteachers. – Department for Education and Skill. London. — 2015. — 11 p.

³ Guidance on the Mandatory Requirement to hold the National Professional Qualification for Headship (NPQH). – The Department for Education and Skills, England, 2004. — 37 p.

⁴ Headteacher Induction Programme Handbook for Headteachers: Needs Assessment. – National College for School Leadership, Nottingham, England. — 20 p.

⁶ National College for School Leadership. Prospectus 2003–2004. Nottingham, UK. — 28 p.

¹⁰ www.ncsl.org.uk

² Early Principles in Action: The College's New Vision Programme 2001/3. – National College for School Leadership, Nottingham, England. — 8 p.

⁹ New Visions. Programme for Early Headship: A part of the Headteacher Induction Programme. – National College for School Leadership, Nottingham, England. — 6 p.

Національна професійна кваліфікація для керівників об'єднаних центрів (НПККОЦ). Це перша національна програма, яка враховує потреби керівників центрів та установ додаткової та дошкільної освіти й розвитку^{7; 10}.

Четвертий рівень підготовки «Прогресивні керівники шкіл» передбачає навчання за такими програмами.

Програма «Навчання управління для досвідчених керівників шкіл, які працюють» призначена для досвідчених керівників шкіл зі стажем роботи не менше трьох років і є основною програмою професійного розвитку в межах коледжу на прогресивному етапі управління. Базуючись на національній професійній кваліфікації для керівників шкіл, на програмі «Уведення на посаду керівника школи», програма відображає вимоги національних стандартів для керівників шкіл.

Програма «ІТАКА» (Ithaca, Ithaka – в давньогрецькому епосі — батьківщина і царство Одиссея) призначена для керівників шкіл з досвідом роботи не менше як сім років. В основу програми покладено практичний досвід, що дає змогу учасникові переглянути свій стиль керівництва і змінити себе, свою команду і всю школу на краще. Учасники програми досліджують відмінності між керівництвом та управлінням, розглядають способи досягнення успіху^{6; 10}.

Програма «Міжнародний досвід роботи керівників шкіл» призначена для досвідчених керівників шкіл, які мають досвід роботи на посаді не менше як три роки, що дає їм можливість досліджувати управлінську практику на місцях в освітніх системах різних країн, а також переглянути й осмислити власні управлінські цінності і діяльність, порівняно з діяльністю керівників шкіл в інших країнах^{6; 10}.

Програма Headfirst (Уперед, керівник!) призначена для керівників шкіл, які мають досвід керівної роботи не менш як два роки. Її мета — допомогти керівникам і заступникам керівників шкіл контролювати й оцінювати свою діяльність з тим, щоб вони могли успішно здійснювати роботу щодо вдосконалення діяльності школи. Учасники програми вчаться аналізувати й інтерпретувати дані, ретельно досліджувати діяльність учнів, діагностувати якість викладання й навчання, відстежувати розвиток школи^{6; 10}.

Програма «Партнери в управлінні (Співробітництво в управлінні)», мета якої — обмін досвідом керівників шкіл і бізнесменів, надає можливість розвивати управлінські вміння та навички як перших, так і останніх. За допомогою розвитку особистих умінь і навичок кожного учасника програма, у кінцевому підсумку, націлена на підвищення рівня знань як у школах, так і у сфері бізнесу. Кожен керівник школи, який має досвід роботи на посаді понад три роки, об'єднується з представником вищої ланки управління зі сфери

---

⁷ National Professional Qualification in Integrated Centre Leadership. – National College for School Leadership, Nottingham, England, 2004. — 8 p.

⁶ National College for School Leadership. Prospectus 2003-2004. Nottingham, UK. — 28 p.

¹⁰ www.ncsl.org.uk

бізнесу для спільної роботи і вирішення проблем, пов'язаних із керівництвом та управлінням^{6; 10}.

У межах п'ятого рівня підготовки «Керівники-консультанти» реалізується «Програма підготовки керівника-консультанта». Програма дає учасникам унікальну можливість поділитися своїми знаннями і досвідом з іншими керівниками шкіл, акумулювати знання досвідчених керівників, створити нове знання і поширити це знання на благо майбутніх поколінь керівників. Програма також реалізує концепцію «Навчання протягом усього життя». У ній можуть брати участь керівники шкіл, які мають понад п'ять років досвіду роботи. Кандидати повинні представити докази своєї успішної роботи в ролі керівника школи, а також мати досвід підготовки і навчання дорослих^{6; 10}.

Крім програм п'яти рівнів підготовки, існують стратегічні програми, які акцентують увагу на потребах керівників шкіл у вдосконаленні основних умінь і навичок, необхідних для вироблення стратегії управління школою. Сюди входять такі програми.

Програма «Свідоцтво з управління бізнесом школи» (Certificate of School Business Management) призначена для бухгалтерів та адміністрації шкіл^{6; 10}.

Програма «Диплом з управління бізнесом школи» (Diploma of School Business Management) призначена для бухгалтерів та адміністраторів школи. Бажано, щоб кандидати були представниками вищої ланки управління школою і мали свідоцтво з управління її бізнесом^{6; 10}.

Стратегічне управління інформаційними і комунікаційними технологіями (SLICT) — це досить нова серія програм (для початкових і середніх шкіл), які акцентують увагу на стратегічній ролі керівників в управлінні інформаційними і комунікаційними технологіями (ІКТ)^{6; 10}.

Крім програм для керівників шкіл, коледж пропонує *програми для управлінських команд*, представників різних рівнів управління школою.

Спільна робота, спрямована на досягнення успіху, — це одна з нових загальнонаціональних програм коледжу, спрямована на вдосконалення здатності представників вищої ланки керівництва спільно працювати в команді, на розвиток особистісної інтуїції і підвищення рівня їхньої ефективності як єдиної команди в спільній роботі для підвищення рівня знань учнів^{6; 10}.

Програма «Розвиток здібностей (можливостей, потенціалу) для неперервного розвитку» зачіпає основні аспекти, що впливають на підтримку безперервного і довгострокового процесу вдосконалення роботи школи завдяки виробленню готовності до змін^{6; 10}.

Говорячи про перераховані вище програми, важливо відзначити, що програми всіх рівнів мають очно-заочну форму навчання, яке здійснюється засобом поєднання аудиторних занять, діалогового навчання (навчання через Інтернет — *online activities*) і розроблення проекту безпосередньо на своєму робочому місці в школі. Розробники програм ураховують факт великої завантаженості керівників

---

⁶ National College for School Leadership. Prospectus 2003–2004. Nottingham, UK. — 28 p.

¹⁰ www.ncsl.org.uk

шкіл, тому програми складено так, щоб звести до мінімуму додаткове навантаження під час навчання. Унаслідок цього навчання має більш практичний характер. Але для досягнення цілей навчання учасники повинні бути готові до роботи в середньому протягом 1–2 годин на тиждень у режимі реального часу в мережі Інтернету (у режимі online) і безпосередньо з колегами в школі^{6, 10}.

Програми всіх рівнів ставлять слухача в центр процесу навчання. Учасник сам несе відповідальність за своє навчання, вибираючи ті елементи програм, які найбільше співвідносяться з його професійними потребами. Обов'язковим елементом програм є аудиторні заняття, які проводяться на базі навчального центру коледжу в регіоні. Заняття проводить викладач-наставник (він же координує роботу навчальної групи в режимі реального часу). На аудиторних заняттях акцент робиться на розвитку особистих якостей, навичок та умінь керівника, роботу з оточуючими і за допомогою оточуючих, а також на управління процесами перетворень у школі. Заняття дають учасникові можливість зустрітися з іншими учасниками навчальної групи і зі своїм викладачем-наставником, обговорити питання і проблеми, поділитися своїми ідеями і досвідом. Залежно від тривалості навчання, проводяться кілька сесій (зазвичай 3 або 4 за весь період навчання). Як правило, це дводенні або триденні семінари. Між сесіями слухачі за підтримки наставників програми проводять у своїй школі дослідження, пов'язане з питаннями професійного розвитку і вдосконалення управління і керівництва^{1; 2; 4}.

Основним елементом навчання у кожній програмі є розроблення проекту з управління школою. Цей проект визначає конкретну сферу діяльності учасника програми у своїй школі, яка дасть йому змогу розвинути нові управлінські вміння та навички на практиці. Він пов'язаний з особистими цілями постійної діяльності учасника і є частиною його повсякденної роботи. Проект також співвідноситься з планом розвитку школи. Презентація проекту здійснюється на підсумковому аудиторному занятті. Резюме проекту залишається в базі даних коледжу, що дає можливість майбутнім учасникам програми ознайомитися з різними варіантами проектів^{7; 9}.

Наступним важливим елементом програм є участь керівників шкіл у навчальній діяльності, що проводиться у режимі реального часу через мережу Інтернету, що передбачає використання матеріалів з управління й участь у співтоваристві користувачів у режимі реального часу. Система управління навчанням дає учасникові доступ до заходів, що проводяться в режимі реального часу в мережі Інтернету, допомагає планувати й організовувати своє навчання.

---

¹ Collarbone P. Leadership Programme for Serving Headteachers: A Review. – National College for School Leadership, Nottingham, England, 2001. — 19 p.

² Early Principles in Action: The College's New Vision Programme 2001/3. – National College for School Leadership, Nottingham, England. — 8 p.

⁴ Headteacher Induction Programme Handbook for Headteachers: Needs Assessment. – National College for School Leadership, Nottingham, England. — 20 p.

⁷ National Professional Qualification in Integrated Centre Leadership. – National College for School Leadership, Nottingham, England, 2004. — 8 p.

⁹ New Visions. Programme for Early Headship: A part of the Headteacher Induction Programme. – National College for School Leadership, Nottingham, England. — 6 p.

Дуже ефективним засобом навчання в режимі реального часу є проект «Віртуальна школа» («Virtual School»), розроблений національним коледжем управління школою, британською телерадіомовною компанією BBC і центром з управління освітою в Манчестері. Віртуальна школа — це штучно розроблена модель школи для навчання вчителів і керівників шкіл. Її метою є розгляд питань і проблем керівництва в штучно створеному шкільному середовищі. Віртуальна школа пропонує вчителям і керівникам шкіл побачити наслідки ухвалених ними рішень і спробувати використовувати альтернативні підходи. Учасник може практикуватися у виконанні цієї вправи самостійно або спільно з групою. Сценарії розкривають цілий ряд управлінських аспектів і проблем. Існують спеціальні версії початкової, середньої і спеціалізованих шкіл, але всі вони виділяють такі сфери професійного розвитку^{6; 10}:

- перетворення процесу навчання і викладання (Люди);
- створення умов для навчання і викладання (Можливості);
- підняття рівня знань і досягнень учнів (Рівень освіти);
- забезпечення повного залучення до практичної діяльності (Задіяння).

Щоразу під час виконання цієї вправи можна вибрати якусь одну або одразу кілька сфер професійного розвитку. Тиждень у Віртуальній школі триває 15 хвилин реального часу. Таким чином, віртуальний навчальний рік тривалістю в 40 тижнів передбачає 10 годин роботи в режимі часу^{6; 10}.

Крім роботи у Віртуальній школі, крім використання навчальних матеріалів у мережі Інтернету, учасник також може спілкуватися у віртуальному співтоваристві користувачів — своїх колег. У межах кожної програми існує певне суспільство користувачів — учасників програми, створене для того, щоб у режимі реального часу через мережу Інтернету учасники могли обговорювати проект «Віртуальна школа» і будь-які питання й проблеми, що виникають під час вивчення матеріалів з управління і практичної діяльності в школі^{6; 10}.

Важливим елементом багатьох програм є також система інструкторства з управління (Leadership Coaching). Метою цієї системи є підтримка і надання допомоги керівникам у виконанні навчальних проектів з управління школою. Інструктор з управління працює з учасниками безпосередньо в школі, стежить за процесом їхнього навчання протягом усього часу проходження програми, консультує їх під час виконання навчальних проектів. Крім того, він допомагає використовувати на практиці отримані керівниками знання в умовах певної школи.

Підготовка керівників шкіл у Великій Британії базується на Національних стандартах компетентності керівників шкіл, які було поновлено у 2015 році. Національні стандарти досконалості для директорів (2014 р.) визначають високі стандарти, які застосовуються до всіх функцій директора в межах самовдосконалення шкільної системи. Ці стандарти розроблено для того, щоб

---

⁶ National College for School Leadership. Prospectus 2003–2004. Nottingham, UK. — 28 p.

¹⁰ www.ncsl.org.uk

пробудити довіру громадськості до керівників, підвищити прагнення, забезпечити високі академічні стандарти в державних школах, розширити можливості вчителя⁸.

Ці стандарти є інструкцією для підтримки найкращої практики, незалежно від того, що містить конкретна посадова інструкція директора.

Стандарти можуть використовуватися для:

- формування власної практики директора та професійного розвитку в межах та поза школою;
- інформування про ділове оцінювання директорів шкіл;
- підтримки набору персоналу та призначення посади керівних працівників;
- забезпечення основи для підготовки середніх і старших керівників, які прагнуть до керівництва⁸.

Стандарти вчителів (2011 р., з поправками), до яких входять особистий та професійний кодекс поведінки, що застосовується до всіх викладачів, забезпечує фундамент, на основі якого будуються стандарти для директорів.

Національні стандарти досконалості для директорів викладено у чотирьох елементах, починаючи з преамбули. Існують такі чотири сфери «Досконалості як стандарту»:

- Якість і знання.
- Учні та персонал.
- Системи та процеси.
- Самовдосконалення шкільної системи⁸.

Висновки

Дослідивши британський досвід підготовки керівників освіти, а також діяльність фахівців із Великої Британії з упровадження системи підготовки керівних кадрів у систему освіти, можна сказати, що ця програма, з погляду реформування системи освіти на сучасному етапі, є важливою для нашої країни.

Багато ідей та інновацій щодо підготовки керівних кадрів у Великій Британії було б корисно використовувати під час підготовки директорів закладів загальної середньої освіти в Україні.

Ми дійшли висновку про те, що цей процес потребує постійного вдосконалення, а вивчення та застосування досвіду інших країн є необхідною умовою для функціонування системи освіти та суспільства загалом.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

Методологічні аспекти сучасної професійної підготовки керівників навчальних закладів в Україні, аналіз проблеми формування професійної компетентності керівників шкіл в Україні та у Великій Британії, розроблення порівняльної характеристики підготовки директорів шкіл в Україні та у Великій Британії.

---

⁸ National Standards for Headteachers. – Department for Education and Skill. London. — 2015. — 11 p.

Список використаних джерел

1. Collarbone P. Leadership Programme for Serving Headteachers: A Review. – National College for School Leadership, Nottingham, England, 2001. — 19 p.
2. Early Principles in Action: The College's New Vision Programme 2001/3. – National College for School Leadership, Nottingham, England. — 8 p.
3. Guidance on the Mandatory Requirement to hold the National Professional Qualification for Headship (NPQH). – The Department for Education and Skills, England, 2004. — 37 p.
4. Headteacher Induction Programme Handbook for Headteachers: Needs Assessment. – National College for School Leadership, Nottingham, England. — 20 p.
5. Leadership Programme for Serving Headteachers. – Department for Education and Employment, London, 2000. — 9 p.
6. National College for School Leadership. Prospectus 2003–2004. Nottingham, UK. — 28 p.
7. National Professional Qualification in Integrated Centre Leadership. – National College for School Leadership, Nottingham, England, 2004. — 8 p.
8. National Standards for Headteachers. – Department for Education and Skill. London. — 2015. — 11 p.
9. New Visions. Programme for Early Headship: A part of the Headteacher Induction Programme. – National College for School Leadership, Nottingham, England. — 6 p.
10. www.ncsl.org.uk

**Larysa Konovalova,
Tatyana Mahinya**

THEORETICAL FOUNDATIONS AND FEATURES OF COMPREHENSIVE SCHOOLS HEADTEACHERS' TRAINING IN GREAT BRITAIN

The article highlights and describes the peculiarities and trends of the UK school head teachers' training, their training process under the conditions of the National College of School Management (NCSL), as well as national standards of competence for general education institutions leaders in the United Kingdom. Identified the specific character of the contents, effective forms and methods of training and improving the skills of school principals in England, which can be used in training by heads of schools in Ukraine. The main idea of the school head teachers' in Great Britain is examined – the management training process takes place throughout their lives (what is reflected in the popular modern concept of lifelong learning) as well as the fact that schools need support in the training of managers at all levels of organizations' management. Such training provides a coherent and flexible model for the development and support of school head teachers, considering the existence of diverse forces and capabilities, needs and pursuits of managers at all stages of their professional activity. The article analyzes the model, which distinguishes five stages of the development of a head.

And also, the National standards of excellence for headteachers, as well as the Departmental advice for headteachers, governing boards and aspiring headteachers are considered. The principles of constructing school head teachers' training in England on the basis of the National College of School Management, which should be taken into account and used in the education managers' training in the Ukrainian school, are considered:

- Target approach – each syllabus is designed for a specific purpose and solution of a specific task;
- multilevelness;
- systematic and continuity of training;
- problematic character;
- variability;
- learner-centered approach;
- Subjectivity and autonomy;
- practical orientation.

Лавринець Анастасія Павлівна,
*аспірант кафедри філософії та освіти дорослих
Центрального інституту післядипломної педагогічної
освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»*

ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНИХ ШКІЛ ЕСТРАДНОГО СПІВУ В ІСТОРИЧНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Анотація. У статті розглядаються формування вокальних шкіл естрадного співу в історичному дискурсі вокальної педагогіки, основні періоди розвитку українських вокально-педагогічних шкіл естрадного співу, жанрові та стильові особливості у розвитку українських вокальних шкіл естрадного співу в історичному дискурсі української музичної педагогіки.

Ключові слова: вокально-педагогічна школа, школа естрадного вокалу, жанрові та стильові особливості, естрадний спів.

Лавринец Анастасия Павловна

ФОРМИРОВАНИЕ ВОКАЛЬНИХ ШКОЛ ЭСТРАДНОГО ПЕНИЯ В ИСТОРИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ УКРАИНСКОЙ МУЗЫКАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ

Аннотация. В статье рассматриваются формирование вокальных школ эстрадного пения в историческом дискурсе вокальной педагогики, основные периоды развития украинских вокально-педагогических школ эстрадного пения, жанровые и стилевые особенности в развитии украинских вокальных школ эстрадного пения в историческом дискурсе украинской музыкальной педагогики.

Ключевые слова: вокально-педагогическая школа, школа эстрадного вокала, жанровые и стилевые особенности, эстрадное пение.

Anastasiia Lavrynets

THE DEVELOPMENT OF POP SINGING SCHOOLS IN THE HISTORICAL DISCOURSE OF UKRAINIAN MUSICAL PEDAGOGY

Abstract. The article deals with the evolution of vocal singing schools from the perspective of musical pedagogy, and discusses the concepts of 'vocal singing school', 'pop singing', and 'pop singing school'. The article traces the most important stages in the history of Ukrainian vocal singing schools from the 50s of the 20th century up to present. The focus is on particular features of pop singing styles of the epochs described in the article. The paper highlights the achievements of the Ukrainian vocal singing schools as well as their best representatives, composers, and performers. Particular attention is given to modern singers, various trends and styles in contemporary pop singing.

Key words: pop singing, vocal school, style, history of pop singing schools.

Постановка проблеми

У період реформування сучасної вітчизняної мистецької освіти важливого значення набувають інноваційні процеси, які відбуваються у сфері української музичної педагогіки. У зв'язку із активним розвитком естрадного виконавства, поширеного на усіх рівнях мистецької освіти, та підвищеним інтересом до естрадного співу учнівської молоді, студентства та вчителів музичного мистецтва, потребують вирішення актуальні питання запровадження кращого досвіду організації навчання естрадному співу та дослідження питань історії розвитку вокальних шкіл естрадного співу, які розпочали свою діяльність в Україні протягом ХХ – початку ХХІ ст.

Актуальність проблеми дослідження. Органічною складовою музичної вітчизняної педагогіки стає активний розвиток українських вокальних шкіл естрадного співу, а тому відбувається удосконалення теоретико-методологічних засад викладання навчальних дисциплін у вищих навчальних закладах та в системі післядипломної педагогічної освіти.

Теоретичним підґрунтям у галузі мистецької освіти вважають дослідження А. Болгарського, А. Козир, О. Мельниченко, В. Орлова, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової, Л. Хлебнікової О. Хижної та інших. Актуальні питання методики вокальної підготовки висвітлено в працях В. Антонюк, В. Богадунова, Н. Гребенюк, Л. Василенко, Л. Дмитрієва, Т. Ткаченко та інших. Заслужують на увагу дослідження з проблем теорії та методології вокальної підготовки (В. Антонюк, Д. Аспелунд, Л. Арутюнова, Б. Гнидь, Н. Гребенюк, Л. Василенко, Л. Дмитрієв, І. Колодуб, А. Кулієва, К. Линкрейстер, М. Липецька, В. Морозов, Т. Ткаченко та ін.), проблем вокального виконавства (Н. Гребенюк, М. Донець-Тесейр), питань естрадного вокального виконавства, естрадного співу (Н. Дрожжина, Л. Кадцин, О. Колубаєв, Я. Левчук, М. Мозговий, В. Откидач, В. Тормахова, О. Шевченко, Т. Ястремський), вокально-виконавської техніки (М. Єгоричева, А. Кулієва).

У дослідженнях вітчизняних учених розкрито різні аспекти вокальної та вокально-педагогічної діяльності, зокрема, історію створення вокально-виконавських і вокально-педагогічних шкіл (Б. Гнидь, Л. Гринь, Ю. Грищенко, Н. Даньшина, В. Іванов, Р. Калин, В. Михайлець), етнокультурологічний аспект української вокальної школи (В. Антонюк), емоційну сферу у вокальній творчості (О. Єрошенко), загальні положення вокальної педагогіки (П. Голуб'єв, Д. Євтушенко), методику навчання співу дітей (Я. Кушка), інтерпретацію вокальних творів (Н. Даньшина, Я. Іваницька, С. Кудринський, О. Філатова)⁶. У науковому дослідженні В. Антонюк вирізняє історичні періоди розвитку української вокальної школи та виявлено докласичний (період староросійського співацького мистецтва до ХVІ ст.); класичний (період

---

⁶ Овчаренко Н. А. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук / Н. А. Овчаренко. — Кривий ріг, 2016. — 547 с. — С. 7.

становлення професійної школи хорového мистецтва і формування її в умовах основ сольного співу в XVII–XIX ст.); післякласичний (діяльність професійних вузівських основ навчання сольному співу) та сучасний період розквіту національних шкіл сольного співу¹.

У сучасній мистецькій освіті приділено досить широку увагу щодо висвітлення особистісних творчих досягнень видатних діячів естрадного співу, але водночас питання щодо вокально-педагогічних шкіл естрадного співу в Україні висвітлено досить обмежено.

Метою статті є розглядання історії формування вокальних шкіл естрадного співу в історичному дискурсі вокальної педагогіки.

Завдання статті — це з'ясувати сутність понять «вокальна школа», «школа естрадного співу», визначити основні періоди розвитку українських вокально-педагогічних шкіл естрадного співу й імена педагогів-засновників, прослідкувати основні жанрові та стильові особливості в розвитку українських вокальних шкіл естрадного співу в історичному дискурсі української музичної педагогіки.

Виклад основного матеріалу

У багатьох дослідженнях зустрічається поняття «вокальна школа» та «вокально-педагогічна школа». Аналіз наукових джерел допоміг визначити, що поняття «вокально-педагогічна школа» передбачає розгляд школи не окремого виконавця або педагога вокалу, воно передбачає розглядання методів, прийомів навчання. Словосполучення «вокальна школа» може бути співвідносно з поняттями «вокальне мистецтво», «техніка виконання», «особливості естетичних смаків виконавців», «методика викладання» тощо. Поняття «вокальна школа» об'єднує собою уявлення про комплекс технічних і творчих методів, використовуваних окремими особистостями для досягнення певних творчих цілей. У дослідженні мистецтвознавства Д. Аспелунд вокальна школа визначається як конкретна, цілеспрямована, організована система підготовки нових поколінь співаків і педагогів для конкретної діяльності, що історично змінюється»².

Водночас поняття «школа естрадного вокалу» можна визначити як цілеспрямовану, організовану систему підготовки поколінь естрадних співаків і педагогів для конкретної концертної, виконавської, педагогічної діяльності, що історично змінюється і залежить від конкретних регіональних умов її існування та традицій.

Історія розвитку музичної педагогіки як окремої галузі педагогічної науки має безліч сторінок в різних видах вокального мистецтва. Досконалості досягла вокальна школа *Bel canto*, яка була започаткована італійськими співаками і композиторами, складала основу вокальної академічної школи. Досить

---

¹ Антонюк В. Г. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект : монографія / В. Г. Антонюк. — Київ : Українська ідея, 2001. — 144 с. — С. 136.

² Аспелунд Д. Л. Развитие певца и его голоса / Д. Л. Аспелунд. — М. ; Л. : Музгиз, 1952. — 192 с. — С. 16.

поширеним явищем в музичній педагогіці стала організація діяльності вокальних вітчизняних шкіл академічного та народного співу. Значний внесок у формування української академічної школи співу належить основоположнику української музичної класики Миколі Лисенку, який заснував музично-драматичну школу на здобуття вищої мистецької освіти. Український досвід вокальних шкіл академічного вокалу вплинув на західноєвропейські, російську та радянську вокальні школи. Досконалості досягли вокальні школи, в яких діяли українські композитори М. Дилецький, Д. Бортнянський, М. Березовський, А. Ведель та інші, які зберігали ментальний зв'язок з українською вокальною природою та залишилися яскравими представниками українського музичного вокального мистецтва. Традиції вітчизняних шкіл академічного вокалу були продовжені протягом ХХ ст. — з центрами у Києві, Харкові та Одесі.

Швидкий розвиток науки і техніки та інформаційних технологій з другої половини ХХ – до початку ХХІ ст., поява електронної музики, звукозапису, співу під мікрофон та діяльність когорти видатних українських естрадних співаків, вокально-інструментальних ансамблів та вокальних колективів породила появу нового напрямку співу – естрадний вокал.

Школи українського естрадного вокалу, які були сформовані на основі об'єднання-синтезу «старого» традиційного і «нового» новаторського, становлять основу класифікації української пісенної естради на періоди її становлення і розвитку, що детально описано в дисертаційному дослідженні М. Мозгового⁴.

На думку М. Мозгового, розвиток української пісенної естради протягом ХХ ст. та загальний розвиток шкіл естрадного вокалу відбувався протягом трьох часових періодів, а саме: 1950–1960 роки; 1970–1980 роки; 1990–2000 роки⁴.

У перший період 50–60-х років минулого століття школа естрадного вокалу була побудована на основі художньої пісенної інтеграції, що розвивалася одночасно у двох напрямках – самодіяльному і академічному. Великого розвитку отримали самодіяльні вокально-інструментальні ансамблі, які виникали на ґрунті міської пісенної культури із синтезом фольклору й авторської пісні-романсу. До композиторського складу цієї вокальної школи належали композитори-піснярі Платон і Георгій Майбороди, І. Шамо, О. Білаш, С. Сабадаш, І. Поклад, А. Горчинський. Другий академічний напрям розвивався на основі бардівської пісні. М. Мозговий зазначає, що на початку 60-х років минулого століття «...на тлі посилення інтересу до розважальної пісні й танцювальної музики, самодіяльної композиторської та виконавської творчості легалізувався міський пісенний фольклор...»⁴. Ця школа естрадного вокалу, яка розвивалася на основі нової української естрадної пісні і стала новим художнім явищем, свого роду альтернативою традиційній радянській естрадно-масовій

---

⁴ Мозговий М. П. Становлення і тенденції розвитку української естрадної пісні : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. наук з мистецтвознавства : спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури» / М. П. Мозговий ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. — Київ, 2007. — 20 с. — С. 11; 7; 6.

пісні. Серед бардівських пісень популярними стали пісні авторів-виконавців В. Висоцького, О. Галича та інших. На основі національно-грунтової ментальності розвитку отримала творчість вокально-інструментальних ансамблів: «Смерічка», «Червона Рута», «Кобза», «Мрія», «Водограй», «Світязь» та інші⁷.

До діяльності цих шкіл естрадного вокалу залучалися професійні майстри вокальної академічної школи. Яскравим прикладом солістів виконавців цього періоду стали видатні співаки Д. Гнатюк, Н. Кондратюк, Ю. Гуляєв, К. Огневий, Д. Петриненко, А. Мокренко, А. Таранець, які мали академічну освіту та досвід оперної практики, а тому виконували естрадні пісні академічною манерою, на основі концертно-камерної й оперної школи вокалу. Ці солісти виконували пісні з дотриманням традицій народного мелосу, класичного романсу, оперети та вальсу⁷.

Вітчизняні вокальні школи періоду 50–60-х років діяли на базі консерваторій, музичних театрів, вокальних студій.

Школи естрадного вокалу 70–80-х років ХХ ст. існували на основі органічного злиття аматорського і професійного виконавства. У виконанні колективів і солістів звучали народні пісні, сучасні шлягери, авторські пісні. Видатними діячами української пісенної естради того часу стали виконавці С. Ротару, Ю. Богатиков, В. Зінкевич, Н. Яремчук та інші⁷. На естрадну пісню того часу впливає джаз, який отримав широкого розповсюдження і започатковує діяльність професійних колективів джаз-оркестрів, серед яких «Дніпро», «Зелений вогник», ансамблі «Свірчкове число», «Тріо Найдичів», «Арніка» та інші. Значного впливу на розвиток естрадної пісні зіграло проведення відомих фестивалів і пісенних конкурсів у містах Сочі, Ялті, Юрмалі, Сопоті, Варні. Другий період розвитку шкіл естрадного вокалу, на думку дослідників М. Мозгового, О. Колубаєва, був характерним для розвитку українського фолк-поп стилю, яскравим представником якого став композитор В. Івасюк. На думку дослідників, творчість композитора стала новим етапом проникнення фольклору в регіональні традиції салонно-естрадного солоспіву-танцю та актуальних танцювальних ритмів сучасності...»³.

Вітчизняні вокальні школи естрадного вокалу в період 70–80-х років ХХ ст. діяли в основному на базі консерваторій. Основою вокальної роботи над пісенним репертуаром в діяльності таких шкіл естрадного вокалу залишається академічна оперна манера виконання й академічний спів. У другій половині 60 – на початку 70-х років минулого століття під керівництвом В. Івасюка створено ансамблі «Червона рута» і «Водограй», які можна вважати класикою вітчизняної естрадної музики»⁷. На естрадну пісню 1980 років вплинула рок-музика таких груп Beatles, The Rolling Stones, Pink Floyd, Deep Purple та інших. В естрадній пісні вітчизняних груп «Брати блюзу», «Брати Гадюкіни», «ВВ»

⁷ Рябуха Т. М. Витоки та інтонаційні складові української пісенної естради: дис. ... канд. наук з мистецтвознавства / Т. М. Рябуха. — Харків, 2017. — 263 с. — С. 107–109; 106.

³ Колубаєв О. Л. Галицька популярна пісня в процесі еволюції регіональної традиції естрадно-музичного мистецтва: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. наук з мистецтвознавства: спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво» / О. Л. Колубаєв; Одес. нац. муз. акад. ім. А. В. Нежданової. — Одеса, 2014. — 20 с. — С. 13.

використовувалися народно-інструментальні мелодії коломийок. В ансамблях використовували як електронні інструменти, так і акустичні: скрипку, баян, сопілку, цимбали.

Одним із напрямів рок-музики став фолк-рок як стиль, що сформувався в середині 80–90-х років в українській естраді, в якому спостерігалось зближення стилів рок- і поп-музики. Український фолк-рок і фолк-поп був представлений групами «Мертвий Півень», «Плач Єремії», «Скрябін», «ТНМК», «Океан Ельзи», «Друга Ріка» та інші. На сцені з'являються нові імена з індивідуально-особистісним стилем виконання з неповторною інтонацією і манерою виконання пісень: Н. Яремчук, В. Зінкевич, О. Білозір, І. Бобул, Л. Сандулеса, А. Кудлай, В. Білоножко, П. Зібров — та активно розвивається поп-музика⁷.

У період різноманітних шоу-програм, фестивалів, пісенних конкурсів та хіт-парадів нового розвитку отримали вокальні школи естрадного вокалу, де була яскраво виражена українська національна основа, що поєднана з майстерністю естрадних виконавців.

Діяльність шкіл естрадного вокалу кінця минулого та початку ХХІ ст. активно розвивається на кафедрах і відділеннях естради та джазу, в музичних училищах, консерваторіях і вищих навчальних закладах культури України. Основою естрадного співу залишається академічний вокал з додаванням елементів та технік, які можна віднести до суто естрадного виконавства.

Вітчизняна школа естрадного вокалу успішно розвиває естрадно-пісенне рок- і поп-мистецтво. Професійні колективи та виконавці отримують визнання на міжнародних пісенних конкурсах («Євробачення» — переможниця Руслана у 2004 р. та Джамала — в 2016 р.). Окрім виконавців – солістів активно розвивають свою творчість групи «Океан Ельзи», «Воплі Відоплясова», «Бумбокс», «Тік» та інші, в звучанні яких спостерігається поєднання фольклору та року.

Серед напрямів сучасної естрадної музики в Україні отримує розвитку багато стилів, представлених у таблиці.

Таблиця

Розвиток стилі естрадної музики кінця ХХ – початку ХХІ століть

№ з/п	Назва стилю	Колективи, групи
1	2	3
1	Поп-стиль	Nikita, дует «неАнгели», дует «Анна-Марія», дует «Брати Борисенко», дует Dekolte, дует D. Lemma, тріо Blondy, тріо «Максимум», Real O, «Артика», «Потап і Настя», DZIDZIO, Open Kids, «Время и Стекло», TRISHI, «Заклепки», ARMIA, Black Stars, Benami, «Таврика», «MMDANCE»
2	Афроамериканський фанк	Sunsay, «Горячий Шоколад»
3	Панк-рок	«Борщ», «Бреем Стокер», «Тартак», «Тостер», «ТОЛ», Doping
4	Хіп-хоп	«Байконур», «Мікрошум», Hot Point, BLACK COAST, LCA, J-Praddas, Fresh Air, JST Dress, Code, «Бумбокс»
5	Психоделік-рок	«Океан Ельзи», «Воплі Відоплясова», «Скрябін», «С.К.А.Й.», «Друга ріка», «Плач Єремії», «Грін Грей», «Табула Раса», «Вермут», «Фантом», Med Heads, Marakesh
6	Реп	групи Tarantinos, Rose Legion, Andwert, Indigo, VISHNI, Megapolis230, D56, 20100, «По Ту Сторону»

1	2	3
7	Фолк-рок	Групи «Млин», «Світ Гойя», «Гайдамаки», «Вітер Води», «Флінт», «Тінь Сонця», «Невидь», «Мерва», «Мандри», Fleur
8	Данс-поп	Kazaky, Quest Pistols
9	Вокальний джаз	Jungltman, Yellow Shoes, Ja maika, Dislocados, Acoustik Quartet, ShockolaD, French Connection, Big Jump Band, «F-тріо», Mand Sound, солісти – Т. Боєва, Ю. Рома, Р. Єгоров, О. Плакидюк, С. Панова, О. Войченко
10	Електронно-танцювальний стиль	Go-A, Childhood

Узагальнюючи напрями розвитку естрадної пісні на Україні в останнє десятиліття, на думку Т. Рябухи, яскраво представлені п'ять напрямів розвитку естрадного співу⁷.

Перший напрям — *естрадно-романсовий*, представлений виконавцями: В. Гришко, А. Пономарьов, І. Білик, В. Козловський, С. Вакарчук, Т. Кароль.

Другий напрям — *поп-шлягерний* – з оригінальною формою подачі пісні-танцю, розрахованого на молодіжну аудиторію з провідним значенням ритму і візуального ряду представлений виконавцями: І. Дорн, Монатік, С. Лобода, І. Білик, В. Брежнева, О. Вінницька, М. Барських, С. Ротару, З. Огневич, Руслана, А. Приходько, Алекса, Н. Мейхер, Альоша, Лама, О. Полякова, Н. Могилевська, А. Лорак, А. Седакова, А. Гроссу, Ассія Ахат, Sony, Tarabarova, Masha Go Ya, Lily, Гайтана, Д. Клімашенко, Є. Власова, К. Бужинська, М. Собко, М. Нітіч, П. Зібров, Т. Повалій, Еріка, Юлія Войс, Ж. Фокін;

Третій напрям — *естрадно-джазовий*, представлений виконавцями: Джамала, Лаура Марті, Крістіна Марті.

Четвертий напрям — *фолк-естрадний*, представлений виконавцями: Ілларія, Т. Матвієнко, Н. Матвієнко, І. Червінська та інші.

П'ятий напрям — *шансон*, представлений виконавцями: Г. Кричевський, О. Вінник, І. Зіновська, В. Данилюк, Т. Дьяченко, С. Піскун, Є. Дашин, Д. Гольцов⁷.

Розвиток естрадної школи вокалу в останню чверть минулого століття та початок ХХІ ст. являє собою синтез багатьох запозичень і суто вітчизняних особливостей і характеризується опорою на ґрунтові вітчизняні пісенні інтонації. Нова ж українська пісенна естрадна пісня підпорядковується законам шоу-бізнесу і підлягає значному впливу новітніх популярних жанрів і стилів та зберігає національні особливості та традиції.

Розглядаючи історію розвитку шкіл естрадного вокалу, слід зазначити, що вони мали характерні особливості свого розвитку. В Україні сьогодні функціонують Київська державна консерваторія ім. П. І. Чайковського, яка з 1995 р. має назву Національної музичної академії України ім. Петра Чайковського, Одеська, Донецька консерваторії, Харківський, Львівський інститути мистецтв. Вокальні факультети консерваторій готують фахівців

⁷ Рябуха Т. М. Витоки та інтонаційні складові української пісенної естради: дис. ... канд. наук з мистецтвознавства / Т. М. Рябуха. — Харків, 2017. — 263 с. — С. 113.

співу, які по закінченні навчання отримують кваліфікацію оперного або концертного співака. Окремі педагогічні інститути й інститути мистецтв, факультети педагогічних університетів мають спеціалізацію «естрадний вокал».

Вітчизняні школи естрадного вокалу та професорсько-викладацький склад активно розвивають методику навчання естрадного співу, який в основному має свої специфічні особливості у вигляді технік виконання та специфічних виконавських прийомів. До методики навчання естрадного співу можна віднести постановку голосу, дихання, індивідуальну роботу над технічними прийомами, цикл вокальних вправ на розвиток голосу і слуху та роботу над пісенним репертуаром, сценічною, акторською майстерністю.

Сучасні педагогічні вищі навчальні заклади готують бакалаврів та магістрів зі спеціальності «музичне мистецтво» із спеціалізацією «естрадний спів». В цілому у вітчизняній школі підготовки майбутніх фахівців простежується академічна школа постановки голосу майбутнього вчителя. Тому актуальним постає питання підготовки вчителя до роботи над естрадним співом в межах післядипломної педагогічної освіти, яка може проходити на основі спеціальних тематичних програм та авторських курсів, що засновуватимуться на досягненнях розвитку українських шкіл естрадного вокалу з органічним синтезом вокального мистецтва, вітчизняної мистецької педагогіки.

Висновки

Отже, історичний аналіз розвитку шкіл естрадного вокалу на Україні дав змогу зробити висновок, що, пройшовши досить складний шлях зародження і розвитку, українська пісенна естрада має свій неповторний стиль і асимілює в собі досягнення багатьох видатних українських співаків, які є представниками різних вокально-педагогічних шкіл, і продовжує кращі традиції національної і світової популярної музики. Основними компонентами вітчизняного естрадно-пісенного стилю стала опора на романсовість, лірику, фольклор. Аналіз сучасного стану розвитку шкіл естрадного вокалу доводить необхідність розвитку методики навчання естрадного співу, який має свої специфічні особливості та потребу удосконалення технік виконання та специфічних виконавських прийомів виконання естрадних пісень та удосконалення технологій підготовки вчителів в межах післядипломної педагогічної освіти.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

Подальших розробок потребують дослідження питань аналізу сучасного стану підготовки вчителя до організації роботи над естрадним виконавством в межах загального середнього закладу освіти та в позашкільній освіті, післядипломній педагогічній освіті, а також питання змісту та технології підготовки вчителів до цього виду діяльності.

Список використаних джерел

1. Антонюк В. Г. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект : монографія / В. Г. Антонюк. — Київ : Українська ідея, 2001. — 144 с.

2. Аспелунд Д. Л. Развитие певца и его голоса / Д. Л. Аспелунд. — М. ; Л. : Музгиз, 1952. — 192 с. — С. 16.

3. Колубаєв О. Л. Галицька популярна пісня в процесі еволюції регіональної традиції естрадно-музичного мистецтва : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. наук з мистецтвознавства : спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво» / О. Л. Колубаєв ; Одес. нац. муз. акад. ім. А. В. Нежданової. — Одеса, 2014. — 20 с.

4. Мозговий М. П. Становлення і тенденції розвитку української естрадної пісні : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. наук з мистецтвознавства : спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури» / М. П. Мозговий ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. — Київ, 2007. — 20 с.

5. Музична естрада : словник / уклад. В. М. Откидач. — Харків : І. В. Якубенко, 2004. — 446 с.

6. Овчаренко Н. А. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук / Н. А. Овчаренко. — Кривий ріг, 2016. — 547 с.

7. Рябуха Т. М. Витоки та інтонаційні складові української пісенної естради : дис. ... канд. наук з мистецтвознавства / Т. М. Рябуха. — Харків, 2017. — 263 с.

Anastasiia Lavrynets

**THE DEVELOPMENT OF POP SINGING SCHOOLS IN THE HISTORICAL
DISCOURSE OF UKRAINIAN MUSICAL PEDAGOGY**

Innovative processes in Ukrainian musical pedagogy have become crucial for the reformation of modern art education in Ukraine. The development of pop singing and the rising interest to singing singles have necessitated the introduction of the best experience into the methodology pop singing education. The issue of history and development of pop singing in Ukraine during the 20th – early 21st centuries requires further discussion. Nowadays the Ukrainian school of vocal singing is an integral part of musical pedagogy. Thus it is essential to provide proper standards of Postgraduate Voice Teachers' Training.

The article deals with the evolution of vocal singing schools from the perspective of musical pedagogy, and discusses the concepts of 'vocal singing school', 'pop singing', and 'pop singing school'. The article traces the most important stages in the history of Ukrainian vocal singing schools from the 50s of the 20th century up to present. The focus is on particular features of pop singing styles of the epochs described in the article. The paper highlights the achievements of the Ukrainian vocal singing schools as well as their best representatives, composers, and performers. Particular attention is given to modern singers, various trends and styles in contemporary pop singing. It is argued that there are five distinct styles in modern pop singing. The results of the research made it possible to identify the sources of pop singing schools and their role in Ukrainian musical pedagogy.

Олійник Віктор Васильович,
доктор педагогічних наук, професор,
академік НАПН України

**НЕПЕРЕРВНЕ ОНОВЛЕННЯ ЗНАНЬ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ
КАДРІВ – НАГАЛЬНА ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ
ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ**

Анотація. Стаття присвячується проблемі підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів національної вищої школи України. Описується історія розвитку цієї сфери освіти, характеризується її сучасний стан з усіма недоліками, презентуються перспективи подальшого розвитку з урахуванням новітніх світових вимог, досягнень науки, особистих і виробничих потреб. Неперервне оновлення знань — девіз нинішньої вищої школи.

Ключові слова: післядипломна освіта, науково-педагогічні кадри, неперервне вдосконалення професійних знань, новітні технології.

Олейник Виктор Васильевич

**НЕПРЕРЫВНОЕ ОБНОВЛЕНИЕ ЗНАНИЙ НАУЧНО-
ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ – НАСУЩНАЯ ПРОБЛЕМА
НАЦИОНАЛЬНОЙ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ УКРАИНЫ**

Аннотация. Статья посвящается проблеме повышения квалификации научно-педагогических кадров национальной высшей школы Украины. Описывается история развития этой сферы образования, характеризуется ее современное состояние со всеми недостатками, представляются перспективы дальнейшего развития с учетом новейших мировых требований, достижений науки, личных и производственных потребностей. Непрерывное обновление знаний — девиз нынешней высшей школы.

Ключевые слова: последипломное образование, научно-педагогические кадры, непрерывное совершенствование профессиональных знаний, новейшие технологии.

Victor Oliynyk

**INNOVATIVE UPDATING KNOWLEDGE OF
SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL HOUSES IS THE GENERAL PROBLEM
OF NATIONAL HIGHER SCHOOL OF UKRAINE**

Abstract. *The article is devoted to the problem of professional development of scientific-pedagogical staff of the national higher education of Ukraine. Describes the history of the development of this sphere of education is described in detail, its current state with all the disadvantages is described, prospects of further development are presented taking into account the latest world requirements, achievements of science, personal and production needs. Continuous updating of knowledge is the motto of the current high school.*

Key words: *postgraduate education, scientific and pedagogical staff, continuous improvement of professional knowledge, advanced technologies.*

Постановка проблеми

Високотехнологічне суспільство, орієнтація на інновації в його розвитку зумовлюють необхідність неперервного професійного розвитку науково-педагогічних кадрів.

На важливості чіткої політики щодо утвердження статусу педагогічних кадрів закладів вищої освіти наголошувалося в рекомендаціях Генеральної конференції ЮНЕСКО ще в листопаді 1997 р. Насамперед, це надання належної уваги науковим дослідженням, оновленню та вдосконаленню педагогічних навичок викладачів на основі програм підвищення кваліфікації, які стимулюють постійне впровадження інноваційних елементів в освітню практику закладів вищої освіти (ЗВО)¹⁵.

Флагманом кардинальних змін освіти нової епохи, який не просто крокує в ногу з часом, а випереджає його, має стати система післядипломної освіти нової формації. Її новітній розвиток спонукає до переосмислення досвіду попередніх років.

Історичний аспект

Як свідчить ретроспективний аналіз літературних та інших джерел, проблема системи післядипломної освіти (ПО) науково-педагогічних кадрів вищої школи в Україні своїми коріннями сягає кінця XVIII ст. – початку XIX ст., від часу запровадження перепідготовки та наукового стажування.

У період з кінця XVIII ст. до початку XX ст. перепідготовка науково-педагогічних кадрів здійснювалася в провідних закладах вищої освіти Росії та зарубіжжя. Серед них учительська семінарія при Московському університеті (1779–1784 рр.); педагогічні інститути при Дерптському (нині — Тартуський університет, Естонія), Московському, Казанському університетах (1804–1859 рр.); Петербурзька педагогічна академія (1908–1917 рр.); Московський педагогічний інститут ім. П. Г. Шеллапутіна (1911–1917 рр.). На території України перепідготовка науково-педагогічних кадрів здійснювалася в педагогічних інститутах при Київському та Харківському університетах (1804–1859 рр.). При Лейпцігському та Берлінському університетах (1873–1895 рр.)⁵ таку перепідготовку забезпечували семінари.

Наукове стажування упродовж 1–2 років науково-педагогічні кадри проходили винятково в зарубіжних закладах та установах.

---

¹⁵ Рекомендация ЮНЕСКО/МОТ о положении учителей 1966 г. и Рекомендация ЮНЕСКО о статусе преподавательских кадров высших учебных заведений 1997 г.: руководство для пользователей [Электронный ресурс] // Международная организация труда и Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры, 2008 г. — Режим доступа : <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001604/160495r.pdf/>. — Дата обращения: 27.12.2017. — Название с экрана.

⁵ Матушанский Г. У. Система непрерывного профессионального образования преподавателя высшей школы : автореф. дис. на соискание учен. степ. д-ра пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Г. У. Матушанский. — Калуга : Калужский гос. пед. ун-т им. К. Э. Циолковского, 2003. — 40 с.

Наприкінці 1940-х рр. велике значення надавалося підвищенню кваліфікації науково-педагогічних кадрів. У цей час створюються інститути підвищення кваліфікації викладачів марксизму-ленінізму при Київському, Московському та Ленінградському університетах, які в 1955 р. реорганізуються в інститути підвищення кваліфікації викладачів суспільних дисциплін. Подальша розбудова системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників відбувається наприкінці 1960-х рр., коли при провідних закладах вищої освіти країни відповідно до Постанови Ради Міністрів СРСР № 729 від 03.09.1966 р. створюються факультети підвищення кваліфікації викладачів. До їх функцій, крім підвищення професійної кваліфікації, належить організація семінарів-нарад завідувачів кафедр та наукового стажування викладачів⁴.

Перехід до ринкових відносин, формування концепції неперервної освіти, актуалізація кризи компетентності наприкінці 1980-х рр. зумовили необхідність відродження системи перепідготовки викладачів вищих навчальних закладів, насамперед, пов'язаних з виробничою сферою економіки. У 1990 р. Держосвітою СРСР рекомендується закладам вищої освіти організувати перепідготовку керівного та професорсько-викладацького складу з проблем методів господарювання, ціноутворення, оподаткування, фінансування, кредитування, правового регулювання, маркетингу, банківської справи, психології управлінської діяльності⁵.

Отже, на час набуття державного суверенітету Україною (1991 р.) система післядипломної освіти науково-педагогічних кадрів вищої школи ще перебувала на етапі становлення.

Якою нині є система післядипломної освіти науково-педагогічних кадрів в Україні?

Передусім, нагадаємо, що *післядипломна освіта* – це система навчання та розвитку фахівців з метою вдосконалення їхньої кваліфікації відповідно до вимог часу, світових стандартів, особистісних і виробничих потреб, наукового й загальнокультурного рівня, розвитку творчого та духовного потенціалу¹². Важливим її компонентом є неперервне вдосконалення професійних знань, умінь та навичок педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів освіти завдяки підвищенню кваліфікації, перепідготовки, спеціалізації й стажування на основі новітніх технологій, досягнень науки та виробництва².

Система післядипломної освіти є багатоелементною й розглядається як упорядкована сукупність взаємопов'язаних закладів освіти, органів управління,

---

⁴ Матушанский Г. У. Поддержка и/или повышение квалификации? / Г. У. Матушанский // Высшее образование в России. — 2002. — № 5. — С. 103–106.

⁵ Матушанский Г. У. Система непрерывного профессионального образования преподавателя высшей школы : автореф. дис. на соискание учен. степ. д-ра пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Г. У. Матушанский. — Калуга : Калужский гос. пед. ун-т им. К. Э. Циолковского, 2003. — 40 с.

¹² Протасова Н. Г. Гуманізація післядипломної освіти педагогів / Н. Г. Протасова ; Державна академія керівних кадрів освіти. — Київ, 1998. — 152 с.

² Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. — Київ : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.

методичних підрозділів, які реалізують завдання неперервного професійного зростання викладацьких кадрів. У своєму складі система післядипломної освіти містить підсистеми, які опікуються розвитком фахівців та управлінських кадрів різних галузей промислового, освітянського, аграрного, медичного, управлінського та інших сфер державного комплексу.

Закономірно, що неперервна післядипломна освіта науково-педагогічних кадрів, як складне системне утворення, передбачає цілісність взаємопов'язаних складових елементів (підсистем) та особливу її єдність із соціальним середовищем, що має відкритий характер і виявляється у змінах як середовища, так і системи.

Попри активізацію наукових досліджень з педагогіки вищої школи, низка питань щодо системи професійного вдосконалення та розвитку викладачів закладів вищої освіти залишається не розробленою.

Як свідчить аналіз інформаційних і наукових літературних джерел, цілеспрямоване підвищення кваліфікації керівних кадрів закладів вищої освіти усіх рівнів і профілів забезпечує Університет менеджменту освіти НАПН України. Відповідної системи щодо науково-педагогічних працівників у державі не створено. Професійне вдосконалення ця категорія працівників здійснює відповідно до законодавчо встановленої норми в окремих галузевих і класичних закладах вищої освіти. При цьому лише поодинокі галузеві заклади таких міністерств, як міністерство освіти і науки, міністерство охорони здоров'я, міністерство аграрної політики та продовольства, міністерство економічного розвитку і торгівлі, міністерство внутрішніх справ, мають змогу у спеціалізованих структурних підрозділах – факультетах та інститутах післядипломної освіти — підвищувати кваліфікацію науково-педагогічних кадрів:

- педагогічного профілю – Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, Луганський національний університет ім. Т. Шевченка, Національний університет фізичного виховання і спорту України;

- медичного профілю – Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця, Національна медична академія післядипломної освіти ім. П. Л. Шупика, Національний фармацевтичний університет;

- аграрного профілю – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. П. Василенка, Харківська державна зооветеринарна академія, Житомирський національний агротехнологічний університет;

- економічного профілю – Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, Харківський національний економічний університет;

- юридичного профілю – Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;

- транспорту та транспортних систем – Харківський національний автомобільно-дорожній університет, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»;
- торгівлі – Харківський державний університет харчування та торгівлі;
- металургії – Національна металургійна академія України;
- системи державної служби – Національна академія державного управління при Президентові України;
- системи МВС – Національна академія внутрішніх справ.

Остання характеризується «закритістю» щодо організації освітнього процесу науково-педагогічних працівників¹.

Практика професійного вдосконалення науково-педагогічних працівників завдяки стажуванню на вітчизняних підприємствах, в організаціях, наукових установах і лабораторіях, закладах освіти запроваджується нині лише окремими закладами вищої освіти.

Водночас через розпорошеність закладів вищої освіти за галузевими міністерствами існує низка проблем в організації післядипломної освіти науково-педагогічних працівників вищої школи. Головними з них є:

- слабка взаємодія закладів вищої освіти системи МОН України з аналогічними закладами інших галузевих міністерств, що не дає змоги оперативно відслідковувати тенденції розвитку новітніх технологій, форм і методів викладання;
- недостатнє забезпечення у змісті освіти різноманітних сфер професійної діяльності викладачів: педагогічної, предметної, наукової.

Якщо впродовж 1991–2012 рр. післядипломна освіта професорсько-викладацьких кадрів вищої школи здійснювалася завдяки стажуванню на провідних кафедрах ВНЗ, то з ухваленням Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів (наказ МОНмолодьспорту України від 24.01.2013 р. № 48), в якому закладено основні аспекти щодо неперервного удосконалення знань педагогів ВНЗ, мав розпочатися новий етап у розвитку цієї системи. Важливим є те, що у вищезазваному Положенні визначено періодичність (один раз на п'ять років), види (коротко- та довгострокові курси підвищення кваліфікації, стажування), форми (денна, вечірня, заочна та дистанційна), зміст та обсяг навчання (у годинах і кредитах – відповідно до національної та Європейської кредитно-трансферної систем). Зазначається про особливості змісту освітніх програм відповідно до видів навчання, необхідність урахування галузевої специфіки та наукового спрямування науково-педагогічних працівників. Якщо програми довгострокового підвищення кваліфікації мають містити поглиблену теоретико-практичну підготовку цієї категорії працівників з оновлення та набуття нових компетентностей, необхідних для якісного

---

¹ Бугайчук К. Л. Проблеми підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів системи МВС в галузі дистанційного навчання [Електронний ресурс] / К. Л. Бугайчук. — Режим доступу: http://bugaychuk.blogspot.de/2011/11/blog-post_18.html/. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

здійснення професійної діяльності у сучасних умовах, то програми короткострокового підвищення кваліфікації мають містити комплексне вивчення сучасних та актуальних наукових проблем освіти, науки, педагогіки, відповідних нормативно-правових актів, вітчизняного та зарубіжного досвіду, підвищення рівня професійної культури тощо. Особлива роль відводиться стажуванню, яким передбачається практичне опанування та вдосконалення компетентностей, набутих працівниками унаслідок теоретичної підготовки, у межах певної спеціальності¹⁰. Натомість стажування за кордоном відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року № 411 «Питання навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном» надає змогу підвищувати теоретичний рівень, проводити авторські (фундаментальні та/або прикладні) дослідження, забезпечувати інформаційний обмін, поширювати наукові контакти⁷.

Попри перспективність зазначених документів, їх так і не було запроваджено в практику діяльності вищої школи і, як результат, проблема професійного розвитку науково-педагогічних кадрів залишається невирішеною. Крім того, хоч практика зарубіжного стажування науково-педагогічних працівників вищої школи і демонструє широту пріоритетних напрямів освіти і науки – від природничих наук, інформатики й обчислювальної техніки, розроблення корисних копалин до міжнародних відносин (усього 13–15 напрямів)^{8; 11; 9}, проте не містить медичних, педагогічних і психологічних наук, андрагогіки, менеджменту освіти. Останні здебільшого пропонуються у межах освітніх і наукових програм за фінансової підтримки міжнародних організацій і фондів (це, зокрема, Еразмус Мундус (програми мобільності) Європейської Комісії; програма академічних обмінів ім. Фуллбрайта в Україні, США; програми Фонду Арістотеля Онассіса, Греція; програма Фонду Олександра фон

---

¹⁰ Про затвердження Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 24.01.2013 р. № 48 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0488-13/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

⁷ Питання навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року № 411 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://document.ua/pitannja-navchannja-studentiv-ta-stazhuvannja-aspirantiv-nau-doc53517.html/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

⁸ Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів освіти і науки щодо навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном у 2012 році : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 20 березня 2012 р. № 315 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://images/files/0newssj/04/11/315.doc/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

¹¹ Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів освіти і науки щодо навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном у 2013 році : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 1 березня 2013 року № 306 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0454-13/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

⁹ Про організацію навчання та стажування студентів, аспірантів та науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах за кордоном : рішення колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.03.2012 р. № 2/3-4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://document.ua/pro-organizaciyu-navchannja-ta-stazhuvannja-studentiv-aspira-doc99829.html/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

Гумбольдта, ФРН тощо), а також у межах міжнародного співробітництва конкретного закладу вищої освіти.

Важливою проблемою сьогодні є те, що для повноцінного практичного запровадження Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти відповідних нормативно-правових (регулятивних) та організаційних актів не створено. Насамперед, це стосується системи післядипломної освіти зазначеної категорії працівників, а саме: визначення провідних (базових) закладів вищої освіти, підприємств та організацій як стажувальних майданчиків, розроблення відповідних механізмів і нормативно-правових актів.

Потребують удосконалення також процедури атестації науково-педагогічних працівників вищої школи та створення системи стимулювання їхнього професійного розвитку. Нині атестацію професорсько-викладацьких кадрів вищої школи урегульовано лише в аспекті наукової складової їхньої професійної діяльності, що передбачає присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» від 24.07.2013 р. № 567 і Постанова «Про затвердження Порядку присвоєння вченого звання професора і доцента» від 27.12.2008 р. № 1149).

Як ми вбачаємо розбудову системи післядипломної освіти науково-педагогічних кадрів вищої школи в Україні?

Насамперед, ми виходимо з того, що післядипломна педагогічна освіта має охоплювати всі професійні сфери діяльності науково-педагогічних працівників: педагогічну, наукову та предметну, фахову.

У педагогічній сфері необхідно забезпечувати оновлення, розширення й опанування нових знань, умінь і компетентностей цих працівників щодо сучасних тенденцій, підходів, технологій, форм і методів підготовки фахівців у ЗВО, зокрема зарубіжних.

Щодо наукової сфери, то постдипломне навчання має спрямовуватися на вивчення новітніх наукових досягнень і розробок за напрямом, пов'язаним із предметною, фаховою діяльністю працівника; залучення до наукових досліджень і наукових шкіл відповідного напрямку; удосконалення дослідницьких навичок на основі новітніх наукових методів, технологій та обладнання; формування готовності до створення авторських наукових шкіл тощо.

Як свідчить світова практика в галузі вищої освіти, саме ця сфера діяльності науково-педагогічних працівників є провідною. Це зумовлено тим, що наукова діяльність безпосередньо пов'язана з дисциплінами (зокрема спеціальними), викладання яких здійснюють науково-педагогічні працівники, а її результати не лише втілюються в освітній процес, забезпечуючи його вдосконалення та формування у майбутніх фахівців професійних компетентностей, а й поширюються на певну галузь виробництва. Сучасний

випускник вищої школи, незалежно від профілю й спеціальності, мусить мати сформовану дослідницьку компетентність, яка дасть йому змогу створювати новітню продукцію як у межах професії, так і загалом у житті. Постійне вдосконалення та набуття досвіду виховання майбутнього фахівця-дослідника стає одним із важливих завдань післядипломної освіти.

Відповідно до предметної, фахової сфери діяльності науково-педагогічних працівників післядипломна освіта має забезпечити опанування інновацій у відповідній галузі виробництва та, безперечно, здійснюватися в умовах виробництва.

З огляду на вищезазначене, система післядипломної освіти науково-педагогічних кадрів у своїй структурі має відображати всі три сфери діяльності: головні (провідні (базові) за статусом) заклади вищої освіти, наукові установи (лабораторії) та високотехнологічні підприємства (фірми).

Тому важливим є визначення у нормативному порядку поняття «головний (провідний) заклад вищої освіти» і відповідного механізму його практичного застосування.

Звернімося до словникових джерел. Термін «провідний» має кілька значень. Словник української мови тлумачить його так: «1. Який указує дорогу, визначає напрямок руху кого-, чого-небудь. 2. Найважливіший, головний, основний»¹⁶. У фразеологічному словнику «провідний» розглядається як «посідати/посісти чільне місце в чомусь. Бути досить важливим, передовим серед чогось тощо; мати велике значення»¹⁷.

Відповідно головний (провідний) заклад вищої освіти – це заклад, який посідає передові позиції (має найвищі досягнення) щодо вирішення сучасних завдань щодо підготовки конкурентоспроможних спеціалістів.

Нині у світовій і вітчизняній практиці використовуються системи рейтингового оцінювання діяльності закладів вищої освіти, результати яких є виразниками рівня престижності та вагомості цих закладів у суспільстві.

Постає питання: чи можуть такі рейтинги слугувати основою для визначення головних (провідних) ЗВО у сфері підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників? У пошуку відповіді звернімося до аналізу основних з них.

Найавторитетнішим міжнародним рейтингом є «Академічний рейтинг університетів світу» (Шанхайський рейтинг, ARWU), оскільки він орієнтований на найвагоміші якісні результати, насамперед, дослідницької діяльності у сфері науки та технологій. Серед них: загальна кількість випускників – лауреатів Нобелівської або інших престижних премій; загальна кількість викладачів, які отримали Нобелівські премії у галузі фізики, хімії, медицини або економіки, або Філдсовську премію з математики; цитування наукових праць викладачів, згідно з переліком з 21 основної наукової дисципліни, за версією ISI Highly

---

¹⁶ Словник української мови: в 11 т. — 1977. — Т. 8. — С. 133.

¹⁷ Словopedia : фразеологіч. словник укр. мови [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://slovpedia.org.ua/49/53407/360638.html>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

Cited, тощо. Методологія цієї системи оцінювання базується на легкодоступних інформаційних джерелах.

В інших міжнародних системах рейтингового оцінювання науково-дослідна робота також посідає пріоритетне місце (за вагомістю – 60% і більше). Проте, на відміну від ARWU, за цими методологіями передбачено урахування думки певних цільових категорій користувачів, зокрема: роботодавців, експертів і вчених (THE-QS; QS), викладачів (The Times) тощо. Водночас особливістю системи THE-QS є поглиблене вивчення якості наукових досліджень за п'ятьма основними спеціальностями: мистецтво та гуманітарні дисципліни, інженерні дисципліни, біологічні й медичні науки, природничі науки, соціальні науки. Систему THE-QS з-поміж інших систем вирізняє також багатоваріантне подання результатів рейтингу, а саме: загального (200 найкращих університетів світу), регіонального (найкращі університети Європи, зокрема Великої Британії, Ірландії), рейтингу за спеціальностями та за кожним із критеріїв оцінювання.

Заслуговує на увагу рейтингове оцінювання The Times, яке охоплює фінансово-економічний аспект діяльності закладу. Деякі критерії містять показники доходу закладу вищої освіти, зокрема від наукової діяльності у співвідношенні до його загального доходу (критерій «дослідження»). Крім того, виділено як окремий критерій «дохід від інноваційних розробок», який є свідченням здатності закладу вищої освіти залучати позабюджетні джерела фінансування, рівня зацікавленості виробництва та його готовності профінансувати дослідження.

Не менш важливим у рейтингових системах оцінювання є врахування загальних характеристик освітнього середовища та суб'єктів навчання закладу вищої освіти. Здебільшого ці характеристики представлено такими показниками, орієнтованими на суб'єктів навчання:

- частка іноземних студентів і викладачів (THE-QS; QS; The Times);
- співвідношення кількості студентів до кількості викладачів (THE-QS; QS; The Times). При цьому The Times враховує категорію студентів – «першокурсники», «докторанти»;
- співвідношення кількості докторантів до кількості бакалаврів (The Times);
- співвідношення іноземних викладачів до вітчизняних (The Times);
- співвідношення доходу закладу вищої освіти до кількості професорсько-викладацького складу (The Times).

Натомість у системі ARWU передбачено оцінювання академічної роботи (суму балів за попередніми критеріями) стосовно кількості штатних викладачів.

На відміну від міжнародних, у системах рейтингового оцінювання країн пострадянського простору акцент зміщується з наукової на освітню діяльність закладів вищої освіти. Так, у рейтингу університетів країн СНД, Грузії, Латвії, Литви та Естонії ваговий коефіцієнт критерію «оцінка науково-дослідницької

діяльності вищого навчального закладу» дорівнює 0,3³. У російській системі рейтингового оцінювання «Експерт РА» вага фактора «рівень науково-дослідної активності» становить 0,2¹³. Приблизно такою ж (0,1980) є вага критерію «якість наукової та науково-технічної діяльності» національної системи рейтингового оцінювання закладів вищої освіти (рейтинг Міністерства освіти і науки України)⁶.

Змістовий аспект рейтингової оцінки національної системи, відображений у критеріях/індикаторах, охоплює такі основні напрями, як «якість контингенту студентів», «якість науково-педагогічного потенціалу», «якість наукової та науково-технічної діяльності», «міжнародна активність», «ресурсне забезпечення». Подібні напрями передбачено змістовою складовою оцінювання систем Генерального рейтингу вищих навчальних закладів Казахстану та «Експерт РА», проте є й додаткові, а саме:

- «результати навчання та кількість освітніх програм» (Генеральний рейтинг вищих навчальних закладів Казахстану);
- «інноваційна інфраструктура», «затребуваність серед абітурієнтів», «якість кар'єри випускників», «співробітництво з роботодавцями» («Експерт РА»).

Важливо відзначити, що показниками інноваційної інфраструктури визнано кількість наукових центрів, що діють при ЗВО, НДІ та лабораторій, технопарків і бізнес-інкубаторів, оцінювання представниками наукового й інноваційного співтовариства інфраструктури для наукових досліджень.

Водночас ці системи мають і інші відмінності. Якщо у системах «Експерт РА», Генерального рейтингу вищих навчальних закладів Казахстану рейтингове оцінювання здійснюється на основі статистичних параметрів освітньої, науково-дослідної та міжнародної діяльності, якісних характеристик щодо думки ключових референтних груп (роботодавців, представників академічних і наукових кіл, студентів, випускників), то в національній системі рейтингового оцінювання закладів вищої освіти – на основі інформаційних баз даних, що надаються суб'єктами ранжування, а в іншій українській системі «Компас» – на основі думки роботодавців, випускників, експертів і показників щодо співробітництва між роботодавцем та закладом вищої освіти. Для останньої характерним є участь лише ЗВО III–IV рівнів акредитації, які не є філіями або структурними підрозділами, а підготовку бакалаврів, спеціалістів або магістрів здійснюють за п'ятьма визначеними напрямками спеціалізації (насамперед, за денною формою навчання): бізнес/економічні спеціальності; правознавство;

---

³ «Интерфакс» представляет рейтинг университетов стран СНГ, Грузии, Латвии, Литвы и Эстонии [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.eurosvita.net/index.php/?category=1&id=2990>. — Дата обращения: 27.12.2017. — Название с экрана.

¹³ Рейтинги университетов. Рейтинг вузов «Эксперт РА» [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://cnit.mpei.ac.ru/fpkp/ITE/03_04_00_01.htm. — Дата обращения: 27.12.2017. — Название с экрана.

⁶ Національна система рейтингового оцінювання вищих навчальних закладів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://nadovsem.in.ua/statt/naczonalna-sistema-rejtingovogo-ocznyuvannya-vishnix-navchalnix-zakladv.html/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

інженерні/технічні спеціальності; інформаційні технології (ІТ); архітектура/будівництво¹⁴.

Висвітлення результатів рейтингового оцінювання кожної із зазначених систем здійснюється у формі, що відповідає специфічним цілям, цільовим аудиторіям і методології оцінювання. Зокрема, рейтинг російської системи «Експерт РА» подається за трьома складовими, які співвідносяться з факторами та, за своєю сутністю, відтворюють взаємозв'язок «освіта – наука – ринок праці»: якість освіти; рівень науково-дослідницької активності; рівень затребуваності випускників роботодавцями.

Генеральний рейтинг вищих навчальних закладів Казахстану, зорієнтований на цільові аудиторії, надається за профілями закладів у вигляді інтегрального оцінювання, оцінювання результативності діяльності, оцінювання експертів, роботодавців.

Національна система рейтингового оцінювання, як і казахська, висвітлює результати відповідно до профільного спрямування ЗВО, проте, поряд із інтегральним (глобальним) рейтингом, уміщує рейтинг за кожним із напрямів діяльності (за критеріями).

Здійснений аналіз дає підстави вважати, що результати національної системи рейтингового оцінювання не надають достатньої інформації для виокремлення закладів як головних (провідних) у сфері підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників. Зокрема, це стосується врахування думки (оцінювання) керівних кадрів ЗВО (як роботодавців), академічної та наукової спільноти. У сфері підвищення кваліфікації мають значення не стільки загальні результати рейтингового оцінювання ЗВО, скільки ті, які характеризують конкретну спеціальність, а саме:

- кількість програм для підготовки та підвищення кваліфікації, а також спільних із зарубіжними партнерами, їх навчальне та науково-методичне забезпечення;
- кількість інноваційних розробок та іншої авторської продукції, яка впроваджується за певною спеціальністю;
- наявність наукової школи (шкіл) з проблем у межах спеціальності;
- якість кадрів, які забезпечують програми підготовки та підвищення кваліфікації за спеціальністю: академіки, лауреати вітчизняних і міжнародних премій, винахідники, зарубіжні викладачі – професори та ін.;
- наявність відповідної кафедри, лабораторії;
- наявність інноваційної інфраструктури за певною спеціальністю: НДІ, технопарку, бізнес-інкубатора;
- спільні міжнародні структури: консорціуми, лабораторії, фірми тощо;
- співпраця з відповідними інноваційними підрозділами високотехнологічних підприємств, фірм;

---

¹⁴ Рейтинг українських ВНЗ «Компас» [Електронний ресурс] // Best Universities. Портал про вищу освіту в Україні. — Режим доступу : <http://bestuniversities.com.ua/ua/pro-proekt-0/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

- співпраця з НАН або галузевими академіями щодо вирішення проблем у сфері відповідної спеціальності тощо.

Висновки

Загалом, післядипломна освіта науково-педагогічних кадрів розпорошена за галузями; не вирізняється наступністю; перепідготовка, стажування та підвищення кваліфікації, як основні види післядипломної освіти, не пов'язані між собою, а то й мають (насамперед, стажування) формальний характер; здебільшого відсутній зв'язок галузі соціально-економічного комплексу держави з системою підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів ЗВО відповідного профілю; відсутня система внутрішньовишівської (корпоративної) підтримки та/або супроводу особистісно-професійного розвитку науково-педагогічних працівників тощо.

Окреслені вище проблеми дають підстави для висновку щодо потреби в нагальному реформуванні післядипломної освіти України для забезпечення високого рівня кваліфікації науково-педагогічних кадрів.

Список використаних джерел

1. Бугайчук К. Л. Проблеми підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів системи МВС в галузі дистанційного навчання [Електронний ресурс] / К. Л. Бугайчук. — Режим доступу: http://bugaychuk.blogspot.de/2011/11/blog-post_18.html/. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.
2. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. — Київ: Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
3. «Интерфакс» представляет рейтинг университетов стран СНГ, Грузии, Латвии, Литвы и Эстонии [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=2990>. — Дата обращения: 27.12.2017. — Название с экрана.
4. Матушанский Г. У. Поддержка и/или повышение квалификации? / Г. У. Матушанский // Высшее образование в России. — 2002. — № 5. — С. 103–106.
5. Матушанский Г. У. Система непрерывного профессионального образования преподавателя высшей школы: автореф. дис. на соискание учен. степ. д-ра пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Г. У. Матушанский. — Калуга: Калужский гос. пед. ун-т им. К. Э. Циолковского, 2003. — 40 с.
6. Національна система рейтингового оцінювання вищих навчальних закладів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nadovsem.in.ua/statt/naczonalna-sistema-rejtingovogo-ocznyuvannya-vishhix-navchalnix-zakladv.html/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.
7. Питання навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном: Постанова Кабінету Міністрів України від 13

квітня 2011 року № 411 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://document.ua/pitannja-navchannja-studentiv-ta-stazhuvannja-aspirantiv-nau-doc53517.html/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

8. Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів освіти і науки щодо навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном у 2012 році : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 20 березня 2012 р. № 315 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://images/files/0newssj/04/11/315.doc/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

9. Про організацію навчання та стажування студентів, аспірантів та науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах за кордоном : рішення колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.03.2012 р. № 2/3-4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://document.ua/pro-organizaciju-navchannja-ta-stazhuvannja-studentiv-aspirantiv-99829.html/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

10. Про затвердження Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 24.01.2013 р. № 48 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0488-13/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

11. Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів освіти і науки щодо навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном у 2013 році : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 1 березня 2013 року № 306 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0454-13/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

12. Протасова Н. Г. Гуманізація післядипломної освіти педагогів / Н. Г. Протасова ; Державна академія керівних кадрів освіти. — Київ, 1998. — 152 с.

13. Рейтинги университетов. Рейтинг вузов «Эксперт РА» [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://cnit.mpei.ac.ru/fpkp/ITE/03_04_00_01.htm. — Дата обращения: 27.12.2017. — Название с экрана.

14. Рейтинг українських ВНЗ «Компас» [Електронний ресурс] // Best Universities. Портал про вищу освіту в Україні. — Режим доступу : <http://bestuniversities.com.ua/ua/pro-proekt-0/>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

15. Рекомендация ЮНЕСКО/МОТ о положении учителей 1966 г. и Рекомендация ЮНЕСКО о статусе преподавательских кадров высших учебных заведений 1997 г.: руководство для пользователей [Электронный ресурс] // Международная организация труда и Организации Объединенных Наций по

вопросам образования, науки и культуры, 2008 г. — Режим доступа : <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001604/160495r.pdf/>. — Дата обращения: 27.12.2017. — Название с экрана.

16. Словник української мови: в 11 т. — 1977. — Т. 8. — С. 133.

17. Словопедія : фразеологіч. словник укр. мови [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://slovopedia.org.ua/49/53407/360638.html>. — Дата звернення: 27.12.2017. — Назва з екрана.

Victor Oliynyk

**INNOVATIVE UPDATING KNOWLEDGE OF
SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL HOUSES IS THE GENERAL PROBLEM
OF NATIONAL HIGHER SCHOOL OF UKRAINE**

The article is devoted to the problem of professional development of scientific-pedagogical staff of the national higher education of Ukraine. The history of the development of this sphere of education is described in detail, its current state with all the disadvantages is described, prospects of further development are presented taking into account the latest world requirements, achievements of science, personal and production needs. Continuous updating of knowledge is the motto of the current high school.

Ситар Іванна Валеріївна,
*аспірант кафедри педагогіки, управління
та адміністрування Навчально-наукового
інституту менеджменту та психології
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»*

СТРУКТУРНІ СКЛАДОВІ МЕТОДОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

Анотація. *Матеріали статті розкривають структурні складові і зміст методології управління. До провідних методологічних складових управління ЗНЗ відносяться філософська (світоглядна), теоретична і технологічна. Провідною ідеєю світоглядної складової в управлінні є розуміння сутності школи як складної динамічної соціальної системи. Основу теоретичної складової становлять тенденції, закономірності та принципи управління, з яких найдокладніше у багатьох дослідженнях розкриті зміст та сутність принципів. Найповніше у дослідженнях розкрита технологічна складова методології, основу якої становлять етапи процесу управління: розроблення й ухвалення управлінського рішення (планування, моделювання, прогнозування тощо), організація та регулювання здійснення рішення, аналіз та контроль результатів і корекція, тобто розробка нового управлінського рішення.*

На всіх етапах процесу управлінської діяльності одну з провідних ролей грає інформаційна функція управління, яка, в свою чергу, має відповідні принципи, форми та методи здійснення, що докладно розкриті у змісті цієї статті.

Ключові слова: *методологія, структура, тенденції, закономірності, принципи, функції, прогностичне моделювання, організаційна та контрольна-аналітична діяльність.*

Ситар Иванна Валериевна

СТРУКТУРНЫЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ МЕТОДОЛОГИИ УПРАВЛЕНИЯ ШКОЛОЙ

Аннотация. *Материалы статьи раскрывают структурные составляющие и содержание методологии управления. К ведущим методологическим составляющим управления ОУЗ относятся философская (мировоззренческая), теоретическая и технологическая. Ведущей идеей мировоззренческой составляющей в управлении является понимание сущности школы как сложной динамической социальной системы. Основу теоретической составляющей составляют тенденции, закономерности и принципы управления, из которых наиболее подробно во многих исследованиях раскрыты содержание и сущность принципов. Наиболее полно в исследованиях раскрыта технологическая составляющая методологии, основу которой составляют этапы процесса управления: разработка и принятие управленческого решения (планирование, моделирование, прогнозирование и т.д.), организация и регулирование осуществления решения, анализ и контроль*

результатов и коррекция, то есть разработка нового управленческого решения.

На всех этапах процесса управленческой деятельности одну из ведущих ролей играет информационная функция управления, которая, в свою очередь, имеет соответствующие принципы, формы и методы осуществления, которые подробно раскрыты в содержании данной статьи.

Ключевые слова: методология, структура, тенденции, закономерности, принципы, функции, прогностическое моделирование, организационная и контрольно-аналитическая деятельность.

Ivanna Sytar

STRUCTURAL CONSTITUENTS OF SCHOOL MANAGEMENT METHODOLOGY

Abstract. *The materials of the article reveal the structural components and content of the management methodology. The leading methodological components of the Department of Physical Education include Philosophical (Worldview), Theoretical and Technological. The leading idea of the ideological component in management is the understanding of the essence of the school as a complex dynamic social system. The basis of the theoretical component is the trends, patterns and principles of management, of which the most detailed in many studies disclosed the content and essence of the principles. The technological component of the methodology, the basis of which consists of the stages of the management process: the development and adoption of management decisions (planning, modeling, forecasting, etc.), the organization and regulation of the solution, the analysis and control of the results and the correction, that is, the development of a new management solution, is the most complete in the research.*

At all stages of the management process, one of the leading roles is the information management function, which in turn has the appropriate principles, forms and methods of implementation, which are detailed in the content of this article.

Key words: *methodology, structure, tendencies, regularities, principles, functions, prognostic modeling, organizational and control-analytical activity.*

Постановка проблеми

Розкрити й узагальнити різні погляди науковців на змістовну сутність складових категорії «методологія управління», їх внутрішні особливості, роль та місце в загальній управлінській діяльності керівників навчальних закладів.

Актуальність проблеми дослідження. Провідні наукові дефініції теоретичної складової методології управління, тенденції, закономірності, принципи простежуються у багатьох наукових працях. Але рівень їх обґрунтування в абсолютній більшості дисертаційних досліджень, особливо на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, не завжди відповідає сучасним вимогам та розумінню деякими авторами досліджень сутності їх змісту та прояву у практичній площині управлінської діяльності.

Аналіз основних досліджень та публікацій

Системний аналіз матеріалів науково-педагогічних досліджень та публікацій різного рівня доводить, що більшість авторів вживають термін «методологія» у своїх дослідженнях як певну вибірку сукупність педагогічних теорій, ідей та різних підходів, що мають свою специфічну спрямованість і, з погляду науковця, відповідно до вивчення і обґрунтування проблеми, що є предметом конкретного дослідження.

Але категорія «методологія» має, зокрема і в управлінні школою, більш загальне змістовне наповнення, ніж поширені погляди на її сутність і роль.

Мета статті — розкрити сучасні погляди на структуру і зміст наукової категорії «методологія», особливості її складових, їх роль і вплив на управлінську діяльність у ЗНЗ.

Виклад основного матеріалу

Наукове тлумачення головної сутності визначення поняття «метод-» дає змогу зробити висновок, що його змістом і призначенням є практична спрямованість, тобто шлях, засіб науково обґрунтованої діяльності, яка базується на сукупності систематизованих і послідовних прийомів, спрямованих на виконання завдань, що ведуть до позитивного результату та досягнення кінцевої, попередньо визначеної мети.

Друга складова дефініції «методологія» – «..логія», за своїм змістом більш спрямована на теоретичне обґрунтування, систематизацію дій та прийомів, що включають метод та його наукові можливості і філософські основи. Під філософською частиною, на думку науковців, мається на увазі світоглядна орієнтація науково-теоретичних і методичних позицій дослідження на певні об'єктивні процеси та явища, що відбуваються в суспільстві і природі, й особливості мислення людини.

Будь-яка наукова методологія повинна мати, на наш погляд, три обов'язкові складові: філософську, теоретичну та технологічну (методичну) тобто практично-діяльнісну.

На думку М. Кириченка та В. Маслова¹⁰, яку ми поділяємо, у сфері управління установами та закладами освіти конкретною філософською (науково-світоглядною) основою в діяльності науковців та практиків, керівників освіти повинна бути загальна теорія систем із урахуванням вищезазначених загально філософських положень.

Теорія систем та похідний від неї системний підхід як світоглядна основа діяльності дослідників та керівників в освітній сфері обумовлена, з погляду науковців, тим, що вони мають справу із системами різних видів форм та рівнів: установами, навчальними закладами та їх структурними підрозділами, які всі без винятку мають ознаки, що притаманні складним соціальним системам.

---

¹⁰ Кириченко М. О. Наукові засади та функції компетентнісного менеджменту у загальноосвітньому навчальному закладі / М. О. Кириченко, В. І. Маслов ; ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». — Київ, 2015. — 188 с.

Другою складовою методології наукового управління педагогічними системами, як вважають вищезгадані науковці, є теоретична.

Теорія має відображення у чітко сформульованих концепціях (лат. *conceptus*) – системи поглядів, яка визначає та спрямовує провідні думки, шляхи вирішення наукової проблеми від початку до завершення, а також в аналітично визначених тенденціях (нім. *Tendenz* – спрямованість, схильність), встановлених і чітко сформульованих закономірностях, законах, принципах (лат. *principium* – первинний, головний, провідна ідея, вихідне положення), функціях (лат. *functio* – виконання) тощо.

Третьою складовою методології наукового управління загальноосвітніми навчальними закладами, як наголошують М. Кириченко та В. Маслов, є технологічна, яка визначає його організаційно-методичну основу¹⁰.

Технологічна – складова методології — спрямована виключно на практичну реалізацію світоглядних (філософських) авторських поглядів та теоретичних положень. У практичній педагогіці поняття «технологія» і «методика» часто-густо ототожнюються. Функції процесу управлінської діяльності, які відносяться до основи технологічної складової, здійснюються у певній послідовності.

Універсальною основою послідовності дій для розв'язання будь-яких завдань і успішного досягнення мети більшість науковців вважають функцію процесу управління (так званий – універсальний управлінський цикл).

У класичному вигляді функції процесу управління, відповідно до загальноприйнятої та науково обґрунтованої послідовності їх здійснення у теорії та практичній діяльності у більшості праць, мають таку логіку й назву: розроблення й ухвалення рішення, що веде до мети: організація та регулювання виконання такого рішення; аналіз результатів діяльнісної оцінки та корекція подальшої діяльності, що, в свою чергу, має внутрішню структуру, залежну від складності процесу, об'єкта й умов, в яких він відбувається. Але в основі будь-якої функції окремо чи загалом лежить певна конкретна інформація, яку більшість науковців виділяють в окрему інформаційну функцію.

У структурі методології управління функції процесу управління мають особливу роль і досліджені найповніше стосовно інших її складових у працях багатьох науковців (О. Боднар, Л. Даниленко, Г. Єльнікової⁹, Л. Калініної, М. Кириченка, В. Маслова^{13; 11}, З. Рябової та ін.). Фактично немає жодної наукової праці з управління ЗНЗ, у якій би не розглядалися функції процесу (або етапи) управлінської діяльності.

---

¹⁰ Кириченко М. О. Наукові засади та функції компетентнісного менеджменту у загальноосвітньому навчальному закладі / М. О. Кириченко, В. І. Маслов ; ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». — Київ, 2015. — 188 с.

⁹ Єльнікова О. В. Управління впровадженням інтерактивних освітніх технологій у навчальний процес загальноосвітнього навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / О. В. Єльнікова. — Київ, 2005. — 22 с.

¹³ Маслов В. І. Теорія і методика організації неперервного підвищення кваліфікації керівників шкіл / В. І. Маслов. — Київ : Рад. шк., 1990. — 256 с.

¹¹ Маслов В. І. Теорія и методика педагогического руководства непрерывным повышением компетентности директора школы : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 / В. И. Маслов. — Киев, 1991. — 429 с.

Назва та кількість функцій управління ЗНЗ у дослідженнях різних авторів відрізняється, але абсолютна більшість функцій відображає логіку послідовності етапів управлінської діяльності, від її початку – планування наступної роботи — до її здійснення та контролю за наслідками з різними варіантами назв цих етапів та їх деталізацією відповідно до засобів і методів здійснення цих етапів. Хоча деякі дослідники безпідставно включають до своїх систематизацій деякі психологічні функції, наприклад стимулювання, мотивацію тощо. Але, з нашого погляду, це не зовсім доцільно, до того ж науково не обґрунтовано, оскільки соціально-психологічні функції управління ЗНЗ складають окрему групу функцій, докладно досліджених у працях дослідників психологічних аспектів управління ЗНЗ.

Аналіз наукових праць доводить, що більшість науковців поділяють інформацію на зовнішню та внутрішню. Зовнішня інформація суттєво впливає на управління всіма ланками навчального закладу. До неї належать: закони, що стосуються освіти України, нормативні документи Міністерства освіти, рішення, накази і розпорядчі документи регіональних органів, а також інформаційно-методичні матеріали, що сприяють управлінню навчанням, вихованням, роботі з кадрами, вирішенню фінансово-господарських питань.

До зовнішньої інформації можна віднести інформацію у вигляді громадської думки, що створюється в районі та мікрорайоні, тобто має місцевий характер, а також інформацію, що відображає соціально-економічні процеси, духовне, культурне, релігійне життя і форми його впливу на освіту.

Внутрішня інформація, її джерела, періодичність надходження, опрацювання, систематизація і суб'єкти переробки формуються в самому навчальному закладі. Вона має певні структурні складові, і її якість цілком залежить від системи внутрішньошкільного управління.

Але загальноприйнята систематика інформаційного забезпечення управління ЗНЗ нині поки відсутня. Питання інформаційного забезпечення управління школою на завершальному, методичному та теоретичному рівнях ще залишається відкритим.

Другою важливою функцією процесу управління ЗНЗ є різні види моделювання або планування роботи школи у всіх його видах і формах, які у різні історичні періоди мали в ЗНЗ від 16 до 8 видів, згідно з нормативними матеріалами МО України, що знайшло певне відображення у працях багатьох науковців.

У різних дослідженнях деякі автори роз'єднують поняття «моделювання» та «планування», але більшість науковців вважають їх принципово спорідненими за метою та технологією підготовки, близькими та взаємопов'язаними управлінськими функціями, що є особистим правом науковців.

На наш погляд, найсучаснішим є інтеграційний підхід до цього питання, який визначає, що функція прогностичного моделювання являє собою специфічний процес управлінської діяльності, зорієнтований на цілеспрямований збір певної інформації, систематизацію, аналіз і створення узагальненої нової інформації, що

є продуктом розумової діяльності особистості, групи людей або відповідних комп'ютерних технологій.

Ця нова інформація визначає ідеалізовану мету подальшої діяльності та завдання, які необхідні для її досягнення і, головним чином, відбиває зміст, форми, методи і засоби, необхідні для цього¹². Прогностично-моделювальна функція здійснюється в різних формах індивідуального, колегіального і колективного керівництва. Вона може бути відображена в рішеннях конференцій, загальних зборів, педагогічних рад, нарадах при директорові, в наказах, творчих проектах з розвитку навчально-виховного процесу тощо, а також в управлінських рішеннях різного рівня. Проте найчастіше прогностично-моделювальна функція проявляється у формі планування роботи школи, її різних ділянок та особистої діяльності адміністрації і членів педагогічного колективу.

Функцією процесу управління є також управлінське рішення, яке за логікою має дуже багато спільного з прогностичним моделюванням.

За метою, змістом, обсягом і формою існує багато різновидів управлінських рішень, які можна класифікувати за принципом і методами розроблення, за ступенями обов'язковості виконання, за часом, за формою відображення тощо. Наприклад, за методами розроблення управлінські рішення поділяють на: колективні, колегіальні, індивідуальні, аналітичні, ситуаційні, імітаційні, спонтанні, перспективні, моделювальні, математичного обрахування тощо. Але незалежно від методів та їх виду усі управлінські рішення повинні відповідати певним умовам, обґрунтованості, своєчасності, нормативно-правової відповідальності, конкретності положень, термінів виконання, можливості контролю за їх здійсненням.

Безпосереднє виконання ухвалених рішень будь-якої форми та здійснення прогностично-моделювальних функцій управління ЗНЗ забезпечується реалізацією організаційно-регулятивних і контрольних-коригувальних функцій, які розглядаються у всіх без винятку працях, пов'язаних з дослідженням управлінської діяльності та знайшли найповніше відображення у дослідженнях О. Боднар, Л. Даниленко^{3; 4; 5}, Г. Єльнікової^{6; 7; 8}, В. Маслова¹⁴ та багатьох працях інших науковців нашої країни та ближнього зарубіжжя.

---

¹² Маслов В. І. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами : навч. посіб. / В. І. Маслов. — Тернопіль : Астон, 2007. — 150 с.

³ Даниленко Л. І. Менеджмент інновацій в освіті / Л. І. Даниленко. — Київ : Шкільний світ, 2007. — 120 с.

⁴ Даниленко Л. І. Модернізація змісту форм і методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи : монографія / Л. І. Даниленко. — Київ : Логос, 1998. — 140 с.

⁵ Даниленко Л. І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах : монографія / Л. І. Даниленко. — Київ : Міленіум, 2004. — 358 с.

⁶ Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : монографія / Г. В. Єльнікова. — Київ : ДАККО, 1999. — 303 с.

⁷ Єльнікова Г. В. Основи адаптивного управління : курс лекцій / Г. В. Єльнікова. — Київ, 2003. — 104 с.

⁸ Єльнікова Г. В. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи : кол. монографія / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, О. М. Касьянова [та ін.] ; за заг. та наук. ред. Г. В. Єльнікової. — Київ, 2009. — 480 с.

¹⁴ Маслов В. Наукові основи та технології компетентного управління загальноосвітнім навчальним закладом : монографія / В. Маслов, О. Боднар, К. Гораш. — Тернопіль : Крок, 2012. — 320 с.

Певну увагу науковців останніми роками привертала проблеми теорії і методики аналітико-оціночної діяльності, визначення якості та результативності роботи системи загальної середньої освіти (О. Боднар^{1;2} та ін.), що говорить про актуальність контрольної-аналітичної складової серед технологічних функцій у загальній структурі методології наукового управління та необхідність поглиблених досліджень в цьому напрямі.

Значною проблемою методології наукового управління ЗНЗ, що потребує подальших поглиблених досліджень та їх інтенсифікації, є проблема визначення соціально-психологічних аспектів управлінської діяльності керівників шкіл. Особливо важливі такі питання, як: стимулювання та мотивація активності педагогічних колективів до творчої, науково-дослідницької та інноваційної діяльності, попередження руйнівних конфліктних ситуацій серед вчителів та учнів, керівництво школою та співробітництво з батьками тощо.

Актуальною проблемою методології управління була і залишається оптимізація здійснення функцій управління, в основу якої повинна бути покладена творча реалізація принципів управління, положень наукової організації праці, теорії та методики оптимізації.

Висновки

Дефініція методології управління ЗНЗ є складною науковою категорією, яка має змістовну структуру, що містить такі обов'язкові частини: філософську, теоретичну та технологічну, кожна з яких, у свою чергу, також має відповідну структуру і різні складові.

Найповніше в наукових дослідженнях з проблем управління ЗНЗ розкрито технологічну складову методології та її основні структурні елементи: розроблення управлінського рішення (планування), організація виконання ухваленого рішення та його регулювання, а також контроль за якістю результатів прийнятого рішення та розроблення нового рішення, тобто корекція всього процесу управлінської діяльності з метою підвищення його якості.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

В подальшому значний інтерес мало би вивчення практичних здобутків з вищевказаних проблем в окремих навчальних закладах з метою надання конкретних рекомендацій з вдосконалення всіх складових питань теорії і технологій наукового управління.

Список використаних джерел

1. Боднар О. С. Сучасні форми внутрішкільного контролю / О. С. Боднар. — Київ : Шкільний світ, 2011. — 128 с.

---

¹ Боднар О. С. Сучасні форми внутрішкільного контролю / О. С. Боднар. — Київ : Шкільний світ, 2011. — 128 с.

² Боднар О. С. Управління аналітико-експертною діяльністю у сфері загальної середньої освіти регіону (теоретико-прикладний аспект) : монографія / О. С. Боднар. — Тернопіль : Крок, 2013. — 544 с.

2. Боднар О. С. Управління аналітико-експертною діяльністю у сфері загальної середньої освіти регіону (теоретико-прикладний аспект) : монографія / О. С. Боднар. — Тернопіль : Крок, 2013. — 544 с.
3. Даниленко Л. І. Менеджмент інновацій в освіті / Л. І. Даниленко. — Київ : Шкільний світ, 2007. — 120 с.
4. Даниленко Л. І. Модернізація змісту форм і методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи : монографія / Л. І. Даниленко. — Київ : Логос, 1998. — 140 с.
5. Даниленко Л. І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах : монографія / Л. І. Даниленко. — Київ : Міленіум, 2004. — 358 с.
6. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : монографія / Г. В. Єльнікова. — Київ : ДАККО, 1999. — 303 с.
7. Єльнікова Г. В. Основи адаптивного управління : курс лекцій / Г. В. Єльнікова. — Київ, 2003. — 104 с.
8. Єльнікова Г. В. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи : кол. монографія / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, О. М. Касьянова [та ін.] ; за заг. та наук. ред. Г. В. Єльнікової. — Київ, 2009. — 480 с.
9. Єльнікова О. В. Управління впровадженням інтерактивних освітніх технологій у навчальний процес загальноосвітнього навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / О. В. Єльнікова. — Київ, 2005. — 22 с.
10. Кириченко М. О. Наукові засади та функції компетентнісного менеджменту у загальноосвітньому навчальному закладі / М. О. Кириченко, В. І. Маслов ; ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». — Київ, 2015. — 188 с.
11. Маслов В. І. Теория и методика педагогического руководства непрерывным повышением компетентности директора школы : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 / В. І. Маслов. — Киев, 1991. — 429 с.
12. Маслов В. І. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами : навч. посіб. / В. І. Маслов. — Тернопіль : Астон, 2007. — 150 с.
13. Маслов В. І. Теорія і методика організації неперервного підвищення кваліфікації керівників шкіл / В. І. Маслов. — Київ : Рад. шк., 1990. — 256 с.
14. Маслов В. Наукові основи та технології компетентного управління загальноосвітнім навчальним закладом : монографія / В. Маслов, О. Боднар, К. Гораш. — Тернопіль : Крок, 2012. — 320 с.

Ivanna Sitar

STRUCTURAL CONSTITUENTS OF SCHOOL MANAGEMENT METHODOLOGY

The materials of the article reveal the structural components and content of the management methodology. The leading methodological components of the Department of Physical Education include Philosophical (Worldview), Theoretical and Technological. The leading idea of the ideological component in management is the understanding of the essence of the school as a complex dynamic social system. The basis of the theoretical component is the trends, patterns and principles of management, of which the most detailed in many studies disclosed the content and essence of the principles. The technological component of the methodology, the basis of which consists of the stages of the management process: the development and adoption of management decisions (planning, modeling, forecasting, etc.), the organization and regulation of the solution, the analysis and control of the results and the correction, that is, the development of a new management solution, is the most complete in the research. Technological – the component of the methodology is aimed exclusively at the practical realization of ideological (philosophical) author's views and theoretical positions. In practical pedagogy, the concept of technology and techniques are often identified. Functions of the management process, which relate to the basis of the technological component, are carried out in a certain sequence. The universal basis of the sequence of actions for solving any tasks and successful achievement of the goal, the majority of scientists believe, is the function of the management process (the so-called universal management cycle). In the classical form, the function of the management process, in accordance with the generally accepted and scientifically based sequence of their implementation in theory and practice, in most works have the following logic and name: the development and adoption of a decision that leads to the goal: the organization and regulation of the implementation of the decision; an analysis of the results of the activity evaluation and correction of the next activity, which, in turn, have an internal structure depending on the complexity of the process, the object and the conditions in which it occurs. But in the basis of any function alone and all together there is some specific information that most scientists allocate in a separate information function.

At all stages of the management process, one of the leading roles is the information management function, which in turn has the appropriate principles, forms and methods of implementation, which are detailed in the content of this article.

Сова Маргарита Олександрівна,
*доктор педагогічних наук, професор,
викладач Комунального вищого навчального закладу
Київської обласної ради «Білоцерківський гуманітарно-
педагогічний коледж»*

ПРОПЕДЕВТИКА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ОСВІТНЬОЇ РОБОТОТЕХНІКИ

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність дослідження освітньої робототехніки в початковій школі, обумовлену потребами сучасного суспільства в підготовці науково-технічних та інженерних кадрів, здатних до інноваційної діяльності. Розкрито особливості роботи з вивчення основ робототехніки та конструювання роботів в початковій школі як пропедевтики розвитку інноваційної діяльності молодших школярів. Проаналізовано особливості пропедевтичної роботи з освітньої робототехніки на етапі допрофесійного розвитку інноваційної діяльності учнів початкової школи. Визначено структуру технологічного процесу створення роботів. Розглянуто значущість професійно орієнтованих форм і методів педагогічної роботи з вивчення основ робототехніки молодшими школярами. Виявлено інноваційний потенціал техносфери як системи мережевої взаємодії навчальних закладів.

Ключові слова: освітня робототехніка, змагальна робототехніка, інноваційна діяльність, інноваційна техносфера.

Сова Маргарита Александровна

ПРОПЕДЕВТИКА РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ СРЕДСТВАМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ РОБОТОТЕХНИКИ

Аннотация. В статье обоснована актуальность исследования образовательной робототехники в начальной школе, обусловленная потребностями современного общества в подготовке научно-технических и инженерных кадров, способных к инновационной деятельности. Раскрываются особенности работы по изучению основ робототехники и конструирования роботов в начальной школе как пропедевтики развития инновационной деятельности младших школьников. Проанализированы особенности пропедевтической работы по образовательной робототехнике на этапе предпрофессионального развития инновационной деятельности учащихся начальной школы. Определена структура технологического процесса создания роботов. Подчеркивается значимость профессионально ориентированных форм и методов педагогической работы по изучению основ робототехники младшими школьниками. Выявлен инновационный потенциал техносферы как системы сетевого взаимодействия учебных заведений.

Ключевые слова: образовательная робототехника, соревновательная робототехника, инновационная деятельность, инновационная техносфера.

Margaryta Sova

**PROPEDEUTICS OF THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ACTIVITY
OF PUPILS IN THE PRIMARI SCHOOL
BY MEANS OF EDUCATIONAL ROBOTICS**

Abstract. *The article substantiates the relevance of the study of educational robotics in the primary school, conditioned by the needs of modern society in the training of scientific and technical and engineering personnel capable of innovative activities. The peculiarities of work on studying the basics of robotics and designing robots in elementary school as propaedeutic of the development of innovative activity of junior schoolchildren are revealed. Features of propaedeutic work on educational robotics at the stage of professional development of innovative activity of primary school students are analyzed. The structure of the technological process of creating robots is proposed. The importance of professionally oriented forms and methods of pedagogical work on studying the basics of robotics by younger schoolchildren is pointed out. The innovative potential of the techno-environment as a system of network interaction of educational institutions is revealed.*

Key words: *educational robotics, competitive robotics, innovative activity of pupils, innovative techno-environment.*

Постановка проблеми

Сучасні процеси інформатизації та комп'ютеризації, креативної індустріалізації та роботизації зумовлюють необхідність підготовки кваліфікованих фахівців у сфері інновацій і високих технологій. Пропедевтикою досить тривалого і складного процесу підготовки науково-технічних та інженерних кадрів, здатних до інноваційної діяльності у галузі програмування, конструювання зразків системної інженерії та науково-технічної творчості, виступає освітня робототехніка. Її використання здійснюється завдяки впровадженню технологій інженерно-технічного навчання, що передбачає розробку та застосування роботів, а також комп'ютерних систем для управління ними. У зв'язку з цим актуальним є дослідження проблеми освоєння робототехніки, виявлення особливостей програмування, моделювання та конструювання робота учнями початкової школи як підготовчого етапу розвитку інноваційної діяльності майбутніх науково-технічних та інженерних кадрів.

Як відомо, в початковій школі вивчення основ створення робототехнічних конструкторів відбувається під час пізнання інформатики, математики, природничих дисциплін, а також як спеціального курсу на факультативних заняттях. В умовах додаткової освіти ознайомлення з основами робототехніки здійснюється під час проведення навчальних експериментів зі суміжних галузей знань — фізики, електроніки, мехатроніки, автоматики, біології, хімії. Завдяки залученню учнів у процес програмування і конструювання роботів встановлюються міждисциплінарні зв'язки між

інформатикою, математикою і фізикою, кібернетичною фізіологією і психологією, мехатронікою і технічним дизайном і, відповідно, досягається інтеграція знань в різних галузях науки. У цьому процесі робототехніка виступає інтегратором системної цілісності отриманих знань. Тим самим освітній простір розширюється новими сферами пізнання, визначаються перспективні вектори його розвитку.

Певна річ, вивчення законів реального світу кібернетичними способами, створення моделей роботів у привабливому для молодших школярів освітньому просторі, стимулює їх до науково-технічної творчості, сприяє розвитку мотивації до інноваційної інтелектуальної діяльності. Тому в науковій літературі інтенсифікуються пошуки нових підходів до навчання основам робототехніки, створюються кібернетичні способи формування інженерно-конструкторського мислення, розробляються програми впровадження у навчальний процес інновацій у галузі робототехніки.

Актуальність проблеми дослідження зумовлена запитом сучасного суспільства щодо кадрового забезпечення науково-технічними та інженерними фахівцями, здатними до інноваційної діяльності в галузі штучного інтелекту та робототехніки, а також необхідністю допрофесійного розвитку школярів з робототехніки вже на етапі навчання в початковій школі. Тому значущості набуває дослідження пропедевтики розвитку інноваційної діяльності молодших школярів на основі робототехніки, що актуалізує науковий пошук вирішення поставленої проблеми.

Аналіз основних досліджень та публікацій

Численна кількість праць з освітньої робототехніки виявила значний інтерес сучасних вчених до проблеми, що розглядається і має методичну спрямованість. Так, розробці дидактичного забезпечення вивчення основ робототехніки та програмування в курсі «Інформатики» присвячено роботи Л. Беліовської.

У методичній праці О. Міхєєвої та П. Якушкіна пропонуються рекомендації з використання конструкторів LEGO, створення LEGO-середовища, розробки навчально-методичного інструментарію з робототехніки, інструктивного матеріалу для проведення занять в ігровій формі добору ілюстрованого матеріалу з графічними елементами².

Вирішенню дослідницьких завдань з моделювання роботів і застосування їх технічних характеристик під час вивчення математики присвячено роботи С. Папко, А. Ушакова. Обґрунтовується значення інтегрованого підходу для досягнення взаємозв'язку комп'ютерної грамотності та математичної компетентності учнів¹.

---

² Міхєєва О. В. LEGO: середина, іграшка, інструмент / О. В. Міхєєва, П. А. Якушкін // Інформатика та освіта. — 2006. — № 6. — С. 54–56.

¹ Міхєєва О. В. Набори LEGO в освіті, або LEGO + педагогіка = LEGO DACTA / О. В. Міхєєва, П. А. Якушкін // Інформатика та освіта. — 2006. — № 3. — С. 137–140.

Особливості вивчення робототехніки в початковій школі розкриваються в роботах Н. Федорової. Специфіка освоєння робототехніки молодшими школярами розглядається крізь призму конструювання та моделювання з використанням конструкторів Lego і WeDo. Особливості моделювання та вивчення більш складних мов програмування в основній школі виявляються завдяки використанню конструкторів Mindstorms NXT і проведення дослідів із застосуванням датчиків Vernier. Подолання складності поглибленого вивчення програмування і конструювання робототехнічних комплексів в старших класах розглядається автором у процесі освоєння учнями верстатів з числовим програмним управлінням (мови LabVIEW і Java).

Особливу увагу дослідники приділяють розробці програм і методичних матеріалів для позаурочної діяльності. Н. Дьякова розглядає особливості вивчення робототехніки в контексті дисципліни «Інформатика» (зокрема – розгляд ланцюжку: «алгоритмізація і програмування – виконавець – основи логіки і логічні основи комп'ютера»). Л. Овсяницка пропонує методики організації експериментальної, змагальної, гурткової роботи з використанням програмованих конструкторів WeDo, RCX, NXT³.

Однак в сучасній науковій літературі не розроблено модель накопичення і поширення передових освітніх практик в галузі робототехніки, недостатньо досліджений допрофесійний етап розвитку науково-технічної творчості, що зумовлює актуальність дослідження проблеми вивчення робототехніки в початковій школі як пропедевтики розвитку інноваційної діяльності майбутніх інженерно-конструкторських кадрів.

Мета статті — проаналізувати особливості пропедевтичної роботи з розвитку інноваційної діяльності учнів початкової школи засобами освітньої робототехніки.

Для досягнення цієї мети слід вирішити такі *завдання*:

- розглянути професійно зорієнтовані форми і методи пропедевтичної роботи в початковій школі з розвитку інноваційної діяльності учнів в процесі вивчення основ робототехніки;
- розкрити інноваційний потенціал техносфери як системи мережевої взаємодії в галузі науково-технічної творчості і робототехніки.

Виклад основного матеріалу

У сучасному освітньому просторі підготовка науково-технічних та інженерних кадрів до інноваційної діяльності здійснюється як безперервний процес, організований за принципом наступності в системі «дитячий садок – школа – університет». Особливе місце в цьому процесі належить початковій школі, де проводиться пропедевтична робота з профорієнтації учнів в галузі штучного інтелекту і робототехніки, залучення їх до науково-технічної творчості.

---

³ Овсяницкая Л. Ю Курс программирования робота Lego Mindstorms EV3 в среде EV3: основные подходы, практические примеры, секреты мастерства / Л. Ю. Овсяницкая, А. Д. Овсяницкий. — М. : Перо, 2016. — 300 с.

У програмах підготовки молодших школярів як майбутніх фахівців з робототехніки, програмування та електроніки пропонується виділити три рівні: 1) початковий – створення роботів за запропонованими схемами; 2) середній – робота з програмами; 3) просунутий – створення і програмування власних роботів.

На етапі навчання в початковій школі здійснюється ознайомлення з основами конструювання та технічне моделювання роботів з використанням різних модифікацій конструктора Lego Education WeDo, завдяки якому можна побудувати 12 моделей за інструкцією. Цей конструктор надає три різних набори для роботи: базовий, ресурсний і прості механізми. Комплекти містять комутатор, електромотор і два датчики. Учням слід пояснити принципи конструювання моделей, роботи датчиків і мотора, способи взаємодії робота з програмним забезпеченням. Слід розглянути принципи роботи «Чорного ящика», збору, збереження, опрацювання інформації (теми «Інформація», «Інформаційні процеси»), а також алгоритмізації програмного забезпечення (теми «Алгоритми та виконавці»). Створення та програмування нескладних моделей роботів з електромоторами, датчиками нахилу і руху, мультиплексором – захоплююче заняття для школярів.

За допомогою програмування роботів молодший школяр може наділяти інтелектом свої моделі, зокрема прилади, які використовуються в побуті та працюють від електрики, мобільні роботи з датчиком температури і датчиком для вимірювання магнітного поля. Більш складні завдання ставляться перед школярами в процесі роботи з наборами Lego Mindstorms EV3. Роботи нового покоління ходять, їздять, розмовляють, думають. Функціональність робота залежить від уяви та фантазії учня.

Зазначимо, що у процесі програмування робота поставлене завдання вирішується учнями після кількох попередніх спроб, у результаті яких збирається експериментальний матеріал, що дає можливість зрозуміти, як робот сприймає ту чи іншу ситуацію. У вирішенні завдань враховується похибка в показаннях датчиків робота, його виконавчих механізмів, вплив навколишнього середовища та інші фактори. Завдяки цій особливості вивчення робототехніки для школярів є не тільки освоєнням елементів програмування, мікроелектроніки та мехатроніки, але й закріпленням теоретичних знань на практиці, оволодінням уміннями та навичками проведення фізичного експерименту, розвитком кмітливості та інноваційної активності.

На наступних етапах навчання ускладнюється рівень моделювання та програмування роботів, що передбачає застосування LEGO конструкторів Mindstorms NXT, датчиків Vernier, верстатів з числовим програмним управлінням. Підвищується рівень складності робототехнічних комплексів, дослідницьких завдань і мов програмування (LabVIEW).

Для успішного оволодіння дослідницькими способами діяльності під час навчання робототехніці в початковій школі використовують такі форми навчання, як науково-популярні лекції та міждисциплінарні семінари, гурткові та лабораторні заняття, майстер-класи та виставки. За спеціальними

програмами «Євроробот» проводяться міжнародні змагання роботів, участь в яких мотивує на пошук нових ідей, створення міждисциплінарних проектів і прийняття оригінальних технологічних рішень. Змагання в молодшій віковій групі стимулює учнів до освоєння нових знань, інноваційних проектів і технологій. Участь школярів у заходах зі змагальної робототехніки сприяє розкриттю їхнього творчого потенціалу — уяви й фантазії, креативності й конструкторських здібностей, самореалізації в науково-технічній творчості.

Освітня і змагальна робототехніка покликані здійснювати професійну орієнтацію учнів, розвивати у них такі складові інноваційної діяльності як науково-технічна, інженерно-конструкторська, винахідницька діяльність, що передбачає оволодіння високотехнологічним обладнанням,

Технологічний процес створення робота складається з таких етапів: 1) розробка концепції і визначення конструктивних особливостей робота; 2) розробка робота на комп'ютері; 3) виготовлення частин і механізмів робота; 4) складання та налагодження механічної частини робота; 5) розробка алгоритмів керування і написання програми управління роботом; 6) комплексне налагодження всіх вузлів, механізмів робота і програмного забезпечення; 7) проведення експерименту.

У контексті поставленої проблеми слід акцентувати увагу на створенні інноваційної техносфери, що об'єднує різні підходи до вивчення основ робототехніки, інформаційного моделювання, програмування, інформаційно-комунікаційних технологій. Так, відомими компаніями організовується мережа ресурсних центрів робототехніки (РЦР), об'єднаних в інтелектуальну Інтернет-мережу. Мета мережевої взаємодії (діяльності мережевих роботолабораторій) — формування інформаційно-комунікаційного простору для профорієнтації учнів і їхнього розвитку в галузі системної інженерії, науково-технічної творчості, програмування і проектної діяльності. Для досягнення цієї мети передбачається: а) поширення методичного забезпечення і супроводу діяльності освітніх установ, обмін досвідом та створення умов для підвищення мотивації учнів до освоєння робототехніки; б) відкриття лабораторій і ресурсних центрів («РоботЦентр»), дитячих інженерних академій, де впроваджуються інноваційні технології, створюються освітні практики для науково-технічної творчості школярів; в) розробка заходів для мережевої взаємодії з науково-технічної творчості та проведення експериментів.

Реалізація проекту здійснюється за такими напрямками:

1) інформаційно-консультаційний, — припускає інформаційну взаємодію центру управління проектом з ресурсними центрами робототехніки освітніх установ;

2) освітній — включає розробку методичних рекомендацій і навчальних програм, організацію олімпіад, конкурсів змагань в різних галузях робототехніки (електроніка, механіка, програмування), сприяння системі додаткової освіти за курсами «Основи програмування» і «Основи робототехніки» і онлайн освіти з робототехніки, зокрема програм навчання з

інформаційних технологій, програм для навчання дітей-інвалідів та індивідуальних програм навчання обдарованих дітей, програм інтерактивного навчання учнів з організацією телемосту і використанням телекомунікаційних можливостей;

3) популяризація робототехніки та науково-технічної творчості, — завдяки використанню таких форм, як проектні конкурси робототехнічної спрямованості, фестивалі науково-технічної творчості, взаємодія зі ЗМІ та розвиток ЗМІ-хмарної технології з випуском он-лайн газети («Вісті від Роботів») і Інтернет-мовлення;

4) оснащення ресурсних центрів, розподілених за функціонально-технологічними зонами: а) лабораторії робототехніки та технічної творчості; б) зал для проведення зустрічей і нарад в) функціональна зона для викладачів;

5) технологічний — призначений для проведення моніторингу технологічного забезпечення обладнанням навчальних комплексів, програмним забезпеченням.

Безперечно, що освоєння робототехніки в початковій школі, спрямоване на розвиток інноваційної діяльності учнів в умовах інноваційної техносфери, передбачає формування у молодших школярів певних компетентностей: а) інформаційних — уміння збирати і опрацювати інформацію, здійснювати міждисциплінарні розумові дії-операції, аналіз і оцінку результатів своєї діяльності; б) інженерних — здатність до інженерно-конструкторського мислення, проектної та дослідницької діяльності з використанням засобів робототехніки; в) технічних — знати принципи роботи, можливості і обмеження технічних пристроїв, призначених для автоматизованого пошуку та опрацювання інформації; вміти моделювати і конструювати роботи.

У формуванні вказаних компетентностей певна роль належить Дитячим інженерним академіям і Центрам науково-технічної творчості, інноваційна діяльність яких передбачає впровадження в освітній процес сучасних технічних засобів навчання, комп'ютерних та інтерактивних моделей, технічних конструкторів, ігрових наборів, віртуальних рішень, систем дистанційного навчання. Пошук рішень дослідних і винахідливих завдань з використанням професійно-орієнтованих технологій і новітніх засобів навчання передбачає його політехнічну спрямованість. Наприклад, базовою конструкцією, на яку орієнтовано навчання основам алгоритмізації та програмування, виступає зібрана з конструктора модель робота Tribot. При цьому запропоновані завдання можна вирішити, збираючи експериментальний матеріал, що дає змогу зрозуміти, як робот сприймає певну ситуацію, не змінюючи його конструкції. Застосування теоретичних знань на практиці, самостійність і творча ініціатива допомагають учням оволодіти навичками проведення фізичного експерименту, розвивають спостережливість, кмітливість, критичне мислення, здатність до науково-технічної творчості та інноваційної діяльності.

Для педагогічного управління процесом освоєння робототехніки в початковій школі варто постійно удосконалювати методичні матеріали щодо

використання освітніх рішень Lego-технологій, технологічні карти, робочі зошити, здійснювати диверсифікацію рівня складності.

Висновки

Таким чином, пріоритетним напрямом пізнання робототехніки в початковій школі в контексті розвитку інноваційної діяльності учнів виступає створення інноваційної техносфери, в якій взаємодіють освітні установи різних рівнів для забезпечення можливості оволодіння сучасними досягненнями в галузі робототехніки, розвитку науково-технічної творчості учнів.

Практична реалізація цього напрямку передбачає створення інфраструктури (мережевого соціального ресурсу — система конференц-зв'язку і відеоконференцій, інтернет-мовлення контенту, системи резервування даних), лабораторій робототехніки, студій відеозапису навчально-методичних матеріалів, «он-лайн» інтернет-мовлення, центру проведення заходів (змагань, олімпіад, конкурсів, фестивалів) і майданчики для науково-технічної творчості. Взаємодію між школами та установами додаткової освіти доцільно встановлювати на основі регіонального ресурсного центру, завданням якого є проведення навчання викладачів, майстер-класів, відбіркових змагань та науково-практичних конференцій з впровадження сучасних технологій розвитку інноваційної діяльності учнів.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у підвищенні ефективності підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів в галузі робототехніки, створення Центрів науково-технічної творчості вчителів і узагальнення новаторського досвіду роботи щодо впровадження Lego-технологій в педагогічну практику.

Список використаних джерел

1. Міхеєва О. В. Набори LEGO в освіті, або LEGO + педагогіка = LEGO ДАСТА / О. В. Міхеєва, П. А. Якушкін // Інформатика та освіта. — 2006. — № 3. — С. 137–140.
2. Міхеєва О. В. LEGO: середина, іграшка, інструмент / О. В. Міхеєва, П. А. Якушкін // Інформатика та освіта. — 2006. — № 6. — С. 54–56.
3. Овсяницкая Л. Ю. Курс программирования работа Lego Mindstorms EV3 в среде EV3: основные подходы, практические примеры, секреты мастерства / Л. Ю. Овсяницкая, А. Д. Овсяницкий. — М. : Перо, 2016. — 300 с.
4. Папко С. С. Возможности использования робототехники на уроках математики [Электронный ресурс] / С. С. Папко // Международный школьный научный вестник. — 2016. — № 4. — С. 26–28. — Режим доступа : <http://school-herald.ru/ru/issue/view?id=4>. — Дата обращения: 13.11.2017. — Название с экрана.
5. Ушаков А. А. Робототехника в средней школе – практика и перспективы [Электронный ресурс] / А. А. Ушаков // Педагогический университетский вестник Алтай. — 2010. — № 1. — Режим доступа : <http://www.altspu.ru/info/journal/vesnik/3365-nomer-1-2010.html>. — Дата обращения: 13.11.2017. — Название с экрана.

Margaryta Sova

**EDUCATIONAL ROBOTICS IN THE PRIMARI SCHOOL
AS PROPAEDEUTIC OF DEVELOPMENT
OF INNOVATIVE ACTIVITY OF PUPILS**

The article substantiates the relevance of the study of educational robotics in primary school, conditioned by the needs of modern society in the training of scientific and technical and engineering personnel capable of innovation, the creation of new technologies in the field of artificial intelligence and robotics, the development of complex projects and the adoption of original technological solutions. The peculiarities of the work on studying the foundations of robotics as propaedeutic of the development of innovative activity of younger schoolchildren are revealed. The expediency of using the Lego Education WeDo and Lego Mindstorms EV3 constructor in the educational process is justified. The importance of research and inventive tasks in the programming of robots is noted, the solution of which contributes to the formation of skills in the younger schoolchildren for carrying out experiments, motivation for scientific and technical creativity. The structure of the technological process is proposed, the logic of which is represented by seven stages of the robot to create a robot.

Professionally oriented forms and methods of pedagogical work on the development of innovative activity of junior schoolchildren in the study of educational robotics are analyzed. The innovative potential of the innovative techno-environment as a system of network interaction of educational institutions is revealed, which involves the dissemination of methodological support of innovative activities of educational institutions, the opening of laboratories and resource centers, the creation of educational practices for the scientific and technical creativity of schoolchildren, the organization of events for networking in the field of scientific and technical creativity and experiments. The directions of its activity in the formation of information, engineering and technical competencies necessary for the development of innovative activity in the field of robotics are determined. Prospects for research in this direction consist in this solving the problem of training pedagogical personnel for the introduction of Lego-technologies into pedagogical practice.

Василь Миколайович Федорець,

кандидат медичних наук, докторант Інституту вищої освіти НАПН України, старший викладач Вінницької академії неперервної освіти

*Байдужість до «буття» огортає планету.
Води забуття буття заливають людину.*

*Мартін Хайдеггер
Agere sequitur esse**

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР МЕТОДОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті висвітлюються способи використання феноменології як філософсько-методологічної та світоглядно-антропологічної основи методології й методики розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах неперервної освіти. Формується базовий методологічний концепт феноменологічно-смыслових орієнтирів (феноменів-орієнтирів), які визначаються як первинні, антропологічно орієнтовані, смыслоформувальні і системоформувальні складові методології. У поданій педагогічній методології людина, серце і життя визначаються як основні феномени-орієнтири. Здоров'я і здоров'язбережувальна компетентність розглядаються інтегративно крізь призму концептів «турботи про себе», «технології себе», феноменів-орієнтирів, життєвого світу тощо.

Ключові слова: здоров'язбережувальна компетентність учителя фізичної культури, педагогіка, феноменологія, методологія.

Василий Николаевич Федорев

ФЕНОМЕНОЛОГИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ МЕТОДОЛОГИИ РАЗВИТИЯ ЗДОРОВЬЕСОХРАНЯЮЩЕЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В УСЛОВИЯХ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье освещаются способы использования феноменологии как философско-методологической и мировоззренчески-антропологической основы методологии и методики развития здоровьесохраняющей компетентности учителя физической культуры в условиях непрерывного образования. Формируется базовый методологический концепт феноменологически-смысловых ориентиров (феноменов-ориентиров), которые определяются как первичные, антропологически ориентированные, смыслообразующие и

---

* З буття витікає дія (лат.).

системообразующие составляющие методологии. В представленной педагогической методологии человек, сердце и жизнь определяются как основные феномены-ориентеры. Здоровье и здоровьесохраняющая компетентность рассматриваются интегративно сквозь призму концептов «заботы о себе», «технологии себя», феноменов-ориентиров, жизненного мира и т. п.

Ключевые слова: здоровьесохраняющая компетентность учителя физической культуры, педагогика, феноменология, методология.

Vasyl' Fedorets

PHENOMENOLOGICAL DIMENSION OF THE METHODOLOGY OF THE HEALTH PRESERVING COMPETENCE DEVELOPMENT FOR PHYSICAL EDUCATION TEACHERS IN CONDITIONS OF LIFE-LONG EDUCATION

Abstract. *The article highlights the ways of applying phenomenology as a philosophic-methodological and paradigm-anthropological basis of the methodology and the methods of development of the health preserving competence of the Physical Education teacher under the conditions of life-long education. The basic methodological concept of phenomenological-conceptual reference points (reference phenomena), which are determined as primary anthropologically oriented sense- and system-forming components of a methodology, is formed. In the proposed pedagogical methodology a person, a heart and life are determined as key reference phenomena. Health and the health preserving competence are viewed integrally through the prism of reference phenomena concepts, «taking care of yourself», «the self-technology», lifeworld etc.*

Key words: *health preserving competence of a Physical Education teacher, pedagogics, phenomenology, methodology.*

Постановка проблеми

Актуальність проблеми дослідження. Аналізуючи буття як одвічну антропологічну проблему, ми актуалізуємо, передусім, її педагогічний і здоров'язбережувальний виміри як такі, що є методологічно і професійно-світоглядно значущими. Особливе дистанціювання й ігнорування себе як буття сучасною людиною знаходить свій прояв у професійній сфері і в дещо спрощеному функціонально-інструментальному розумінні здоров'я. Саме таке дезологізоване бачення здоров'я, відірване від розуміння людини як буття і цілісності, породжує деякі «кумедні» методики збереження здоров'я на тлі ігнорування цілих пластів знань і традицій, сформованих як у гуманітарних науках, так і в медицині та в культурних практиках, зокрема «техніки тіла» і феномену тілесності. Тому вважаємо за доцільне, трансформуючи фразу Мартіна Хайдеггера, представлену в епіграфі, поставити питання про протидію «водам забуття буття», що заливають людину через онтологічне та феноменологічне розкриття розуміння збереження здоров'я і формування відповідної конгруентної до нього особистісної професійно орієнтованої якості – здоров'язбережувальної компетентності. Одним із способів досягнення

вказаної мети, на нашу думку, є феноменологічний напрям і феноменологічна педагогіка як ключ до розкриття та розуміння здоров'я і здоров'язбережувальної компетентності як буття, а не тільки як функції. Такий шлях є значущим для актуалізації антропного, екзистенційного, темпорального і кордоцентричного вимірів як у дитині, так і в професійному бутті вчителя.

Людиноорієнтоване спрямування професійної діяльності вчителя фізичної культури як апріорно, так і практично є передумовою існування в ній взаємозалежної здоров'язбережувальної і локомоторної специфіки, що потенційно обумовлює можливість її цілісного розгляду в різних форматах: феноменологічному, онтологічному, герменевтичному. Отже, «здоров'язбережувально-феноменологічна специфіка» і «локомоторно-феноменологічна специфіка» пронизують гносеологічний, методологічний і праксеологічний виміри діяльності вчителя фізичної культури. Феноменологія в зазначеному контексті є актуальною, насамперед, через можливості, які вона відкриває для цілісної, багатомірної, інтегративної й водночас для специфічної (особливої) концептуалізації, репрезентації і рефлексії феноменів здоров'я, локомоції та людини в цілому, що підтверджується медичними практиками і знаннями, які значною мірою базуються саме на феноменологічних баченнях.

Уточнюючи, зазначимо, що для ефективного і людиномірного формування методології й методики розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури важливим є актуалізація антропологічно орієнтованих базисних напрямів, а саме: розкриття антропологічної природи людини, усвідомлення її аксіологічності, темпоральності, багатовимірності, вітальності, милосердної сутності, а також розвиток гуманістичного і цілісно-аксіологічного розуміння феноменів життя, здоров'я, локомоції та особистості. Тому є потреба не тільки у формуванні в учителя фізичної культури різноманітних знань і практик збереження здоров'я, а й запиту на співрозмірний та коеволюційний до когнітивного потенціалу розвиток його світоглядно-антропологічних уявлень та актуалізація ціннісно-сміслових імперативів та інтенцій саме на основі інтегративного використання феноменологічних, антропологічних та інтерпретативних (герменевтичних) підходів.

Усе це сукупно визначає необхідність застосування для удосконалення підготовки вчителя фізичної культури феноменологічно орієнтованих методологій і методик, які можуть забезпечити відповідну освітню основу для цілісного, широкого і водночас глибинного розкриття і розвитку фахівця на основі антропологічних і вітальних цінностей, а також формування в нього здатності до саморефлексії, феноменологічно орієнтованого мислення, осмислення професійного досвіду та життя і світу. Тому потреба в ефективній реалізації професійної діяльності вчителя фізичної культури на основі рефлексії антропологічних смислів, практик та інтенцій є тим світоглядно-антропологічним і праксеологічним підґрунтям, що обумовлює необхідність актуалізації феноменологічного підходу у процесі формування методології й методики удосконалення його здоров'язбережувальної компетентності.

Виходячи з феноменологічних візій, здоров'язбережувальна компетентність не тільки представляється нами як функціональна й інструментальна складова підготовки фахівця, а й розуміється як така, що є конгруентною до надскладних і багатомірних феноменів життя та здоров'я, передусім, у форматах цілісності, антропності, темпоральності, дискурсивності й аксіологічності. Зазначені світоглядно-філософські установки, характерні для культури постмодерну, можемо проблематизувати у формі концепту, який формуємо як антропологічно-феноменологічно-орієнтовану трансформацію проблематики збереження життя та здоров'я в методологію і структуру здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури.

Крім представленого методологічного і світоглядно-філософського бачення проблеми, необхідно зазначити, що соціокультурною і футуристично спрямованою складовими актуальності є необхідність розвитку феноменологічно й антропологічно орієнтованих здоров'язбережувальних педагогічних систем як таких, що протидіють певним освітнім традиціям та трендам підготовки педагогів, сформованим на основі редуціоністських уявлень і бачень людини, а також формування таких педагогічних напрямів, які через екзистенційно-феноменологічне розкриття повноти буття дезактуалізують вплив дезонтологізуючих, дегуманізуючих, дезаксіологізуючих, схематизованих і формалізованих підходів. Указаний аспект є значущим для освіти суспільств, які переходять до демократії, очищаючись від наслідків тоталітаризму, оскільки фізична культура переважно була важливою складовою формування їх міліарного потенціалу, що певною мірою обмежувало застосування феноменологічно орієнтованих людиномірних освітніх методологій. Отже, феноменологія щодо вказаного аспекту проблематики – це шлях до забезпечення свободи особистості та реалізації і розкриття її особистісного і творчого потенціалу.

Суто технологічним аспектом необхідності застосування феноменології є питання формування в учителя здатності до використання діагностичних підходів та розвиток професійних візій як таких системних чинників, що можуть попередити виникнення кризових явищ у дітей під час рухової активності і цим зберегти не тільки їхнє здоров'я, а й життя. У такому випадку феноменологія – це прямий шлях до збереження життя і здоров'я дітей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

У своїх розробках феноменологічно орієнтованої методології й методики ми керуємося ідеями класиків феноменології та герменевтичної і екзистенційної філософії: О. Больнова, М. Бубера, Г. Гадамера, Е. Гуссерля¹⁴, В. Дільтея, О. Лосева, М. Мерло-Понті, П. Петерсена, Дж. Серля⁷, А.-Т. Тімініскі¹⁶,

---

¹⁴ Husserl E. Die Krisis der Europäischen Wissenschaften und die Transzendente Phänomenologie / E. Husserl, W. Biemel. — Hamburg, 1977. — 559 s.

⁷ Сёрл Дж. Открывая сознание заново / Дж. Сёрл ; пер. с англ. А. Ф. Грязнова. — М. : Идея-Пресс, 2002. — 240 с.

¹⁶ Tymieniecka A.-T. Logos and Life: The Passions of the Soul and the Elements in the Onto-Poiesis of Culture / A.-T. Tymieniecka // *Analecta Husserliana*. — Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 1990. — Vol. 28. — P. 3–141.

А. Фішера, В. Флітнера, М. Хайдеггера¹⁰, М. Шелера¹¹, Г. Шпета, А. Шюца, К. Ясперса та ін.

Інтегративне використання в освіті антропологічних стратегм та феноменологічного бачення характерне для багатьох педагогічних систем і практик ще до формування Е. Гуссерлем його феноменологічних ідей. В освіті феноменологічні підходи почали активно застосовуватися ще в ХХ столітті. Як вважає Р. Куренкова⁴, феноменологічно орієнтованими є педагогічні ідеї й системи К. Вентцеля, В. Зеньковського, Л. Толстого, К. Ушинського, М. Федорова, П. Юркевича. Контекстуально феноменологічні складові присутні в педагогічних системах і практиках І. Зязюна³, В. Сухомлинського та у народній українській педагогіці.

Для освіти та культури загалом цінним надбанням є феноменологічно орієнтовані системи та освітні концепти, розроблені Х. Бекром, Ю. Ван ден Бергом, Н. Бетсом, Т. Бікманом, Ф. Бойтендайком, О. Больновим, М. Бубером, Д. Ванденбергом, Е. Вермеєром, Ю. Кокельмансом, М. Лангевельдом, В. Ліппітцом, В. Лохом, М. Маненом, А. Маслоу, К. Мейєр-Драве, К. Молленхауером, К. Роджерсом, Ю. Хеннінгсеном, П. Хірстом, М. Шелером¹¹, І. Шеффлером. Важливі підходи і візії в галузі феноменології освіти⁴ представлено в колективній монографії американських дослідників «Екзистенціалізм і феноменологія в освіті» (Existentialism and phenomenology in Education. N-Y, London, 1974). Актуальними для нашого дослідження є педагогічні ідеї і досвіди авторів цієї праці Д. Ванденберга, Г. Кнеллера, В. Морріса, Л. Трауфнергера, Р. Харпера, Г. Чемберлена.

Проблематику феноменологічної педагогіки представлено в дослідженнях Л. Абрамової, Г. Васяновича, Л. Висоцького, В. Долгової, С. Качори, О. Корабліної, С. Кульневича, Р. Куренкової⁴, Н. Ніязбаєвої, Т. Новацького, В. Оконя, Е. Плеханова, Е. Рогачова, Н. Смирнової, О. Федотова, Т. Філановської та ін.

Водночас за наявності усталених традицій педагогічної феноменології і відповідно значної кількості праць з цього напрямку в науковій педагогічній літературі недостатньо висвітлено спеціальні дослідження, присвячені використанню феноменології для формування методології і методики розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах неперервної освіти, що співвідносно до розгляду описаних вище аспектів проблематизації визначає нашу проблему як актуальну.

Мета дослідження. На основі антропологічної парадигми та ідей трансдисциплінарності і конвергентних візій сформувані базисні, феноменологічно орієнтовані методологічні концепти розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах неперервної освіти.

---

¹⁰ Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер ; пер. с нем. В. В. Бибихина. — М. : Ad Marginem, 1997. — 451 с.

¹¹ Шеллер М. Избранные произведения / М. Шеллер ; пер. с нем. А. Н. Малинкина. — М. : Гнозис, 1994. — 490 с.

⁴ Куренкова Р. А. Феноменология образования: вопросы теории и практики (опыт сотрудничества) / Р. А. Куренкова. — Владимир : ВГПУ, 1999. — С. 138–193.

³ Зязюн І. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І. Зязюн. — Київ : МАУП, 2000. — 312 с.

Виклад основного матеріалу

Наявність множинних і латентних ризиків та різноплановий, багатоаспектний і трансдисциплінарний характер проблематики збереження здоров'я дітей у процесі занять фізичною культурою інтерпретується нами як системна і професійна передумови розроблення нелінійного та співвідносного до специфіки життя феноменологічно й антропологічно орієнтованого формату методології та методики розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах неперервної освіти. Смыслоформувальними і системоформувальними для нашої методології є антропологічна парадигма, а також ідеї гуманізму, сталого розвитку, кордоцентризму, які феноменологічно осмислені і трансформовані в базисні методологічні концепти.

Ціннісно-смыслові межі гуманістичної парадигми не є передумовою формування методології як жорсткої схеми, натомість визначають перспективу її конструювання в «м'якому», пластичному й антропологічному форматі, що, на нашу думку, може бути реалізовано саме завдяки використанню феноменології. Таке розуміння проблематики розробляється нами на основі рецепції й осмислення парадигмальних ідей «сітчатої моделі» («reticulated model») наукової раціональності, запропонованої Л. Лауданом¹⁵, а також концепту «інтенціональної сітки» Дж. Серля⁷, що представляє феноменологію як методологічну передумову реалізації в нашій педагогічній системі концепцій, які розкривають багатомірність, «пластичність», інтенціональність, вітальність, процесуальність, дискурсивність, темпоральність, аксіологічність людини через актуалізацію та інтерпретацію її антропної сутності.

Відповідно до вказаних світоглядно-антропологічних установок як актуальні й системоорганізувальні методологічні стратегми в нашій педагогічній системі представляються: давньогрецька традиція і практика *epimelēsthai sautou* – «турботи про себе»⁹, дельфійський принцип *gnothi sautou* – «пізнай самого себе», концепція – «технології себе»⁹ М. Фуко, ідея життєвого світу (*нім.* *Lebenswelt*) Е. Гуссерля¹⁴, концепція турботи (*нім.* *Die Sorge*)^{1; 10} і дазайну², М. Хайдеггера¹⁰, а також ідеї фабулізації й онтопезису А.-Т. Тімінієскі¹⁶, феноменологічно

¹⁵ Laudan L. *Science and Values* / L. Laudan. — Berkeley : University of California Press, 1984. — 149 p.

⁷ Сёрл Дж. *Открывая сознание заново* / Дж. Сёрл ; пер. с англ. А. Ф. Грязнова. — М. : Идея-Пресс, 2002. — 240 с.

⁹ Фуко М. *Технологии себя* / М. Фуко // *Логос*. — 2008. — № 2(65). — С. 96–122.

¹⁴ Husserl E. *Die Krisis der Europäischen Wissenschaften und die Transzendente Phänomenologie* / E. Husserl, W. Biemel. — Hamburg, 1977. — 559 s.

¹ Бурханов А. Р. *Мартин Хайдеггер об экзистенции и экзистенциалах человеческого бытия* / А. Р. Бурханов // *Вестник Бурятского гос. ун-та*. — 2013. — № 6. — С. 57–61.

¹⁰ Хайдеггер М. *Бытие и время* / М. Хайдеггер ; пер. с нем. В. В. Бибихина. — М. : Ad Marginem, 1997. — 451 с. — С. 191–196; 316–323; 44–46; 143–182; 224–241

² Википедия: немецкий язык [Электронный ресурс]. — Режим доступа : https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%86%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BA. — Дата обращения: 27.12.2017. — Название с экрана.

¹⁶ Tymieniecka A.-T. *Logos and Life: The Passions of the Soul and the Elements in the Onto-Poiesis of Culture* / A.-T. Tymieniecka // *Analecta Husserliana*. — Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 1990. — Vol. 28. — P. 3–141.

орієнтовані концепти «фону» та «інтенціональної сітки» Дж. Серля, теорія аутопоезису У. Матурані і Ф. Варели⁶, фрактальний підхід та концепція сталого розвитку, спрямована на збереження планети Земля й її біорізноманіття.

Використовуючи вказані вище ідеї та орієнтуючись на антропологічно й екологічно спрямовані світоглядно-методологічні візії, а також осмислюючи перспективи використання епістемологічного і методологічного потенціалів феноменології, ми приходимо до ідеї конструювання методології розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах післядипломної освіти на основі застосування *феноменологічно-сміслових орієнтирів (феноменів-орієнтирів)*. Указані орієнтири визначаються нами як первинні ціннісноформувальні і смислоформувальні феномени, які розглядаються як виокремлено, так і інтегративно у форматі рядів (векторів), у які вони об'єднуються. Крім того, феномени-орієнтири є первинними системоорганізувальними, інтенціональними й антропологізувальними феноменами. Уточнюючи, зазначимо, що первинними й основними в нашій методологічній системі є феномени-орієнтири – серце, людина, життя.

Феноменологічно-сміслові орієнтири мають чотири основні джерела походження: 1) життєвий світ (Lebenswelt); 2) життя і феномен вітальності; 3) людину та її тілесність, локомоцію і свідомість як цілісність; 4) світ, феномен, що цілісно репрезентує культуру і Землю як планету. Феномени, які не є «безпосередньо» антропологічними (час, Земля, топос), визначаються антропологізовано, у форматі людської природи, через життєвий світ (Lebenswelt). Отже, за своєю філософсько-світоглядною сутністю, наша методологія є антропологічно-феноменологічною, а також кордоцентрично і вітально орієнтованою.

Кількість феноменологічно-сміслових орієнтирів обмежена, у нашій методологічній системі їх 15. Відповідно до освітніх завдань їх склад може бути змінено, а кількість збільшено чи зменшено. До феноменологічно-сміслових орієнтирів ми відносимо феномени різного якісного рівня, а саме: життя, серце, час, людину й її тілесність, локомоцію, Суботу тощо.

Феноменологічно-сміслові орієнтири, об'єднуючись у певній лінійній послідовності, утворюють *феноменологічно-сміслові ряди (вектори)*. Ми виділяємо три таких ряди: I – серцево-вітальний, II – антропологічно-здоров'язбережувальний, III – культурно-локомоторний. Феноменологічно-сміслові ряди є методологічними концептами, основну ідею яких відображено в їх назві. Відповідно до методологічних і методичних потреб ці ряди можуть розглядатися як виокремлено, так і інтегровано. Указані ряди (I, II, III) у разі об'єднання формують *феноменологічно-сміслову матрицю здоров'язбережувальної компетентності*. У цій матриці смисли формуються: лінійно по вертикалі як відносини між рядами й їх елементами (феноменами-орієнтирами), по горизонталі — у самому ряду. Близькою аналогією до матриці є шахова дошка і

---

⁶ Матурана У. Р. Древо познання: биологические корни человеческого понимания / У. Р. Матурана, Ф. Х. Варела. — М. : Прогресс-Традиция, 2001. — 223 с. : ил.

рух фігур по ній. Отже, смисли в нашій системі формуються не тільки статично як репрезентації певних феноменів (наприклад, милосердя), а й динамічно через інтеграцію феноменів-орієнтирів у ряди і матрицю. Тобто присутні певні динаміка і процесуальність, що відповідає ідеям В. Франкла⁸ про те, що смисли потрібно знаходити в динаміці, а також співвідносно до концепції аутопоезису⁶ У. Матурані і Ф. Варели про автопоезисний характер формування життя.

Феноменологічно-смыслову матрицю, як значущу складову нашої методології, метафорично можна інтерпретувати як *Mundus archetypes* (лат.) – світ праобразів чи архетипів. Таке філософсько-методологічне розуміння співвідноситься з уявленнями, характерними для архетипічної психології К. Юнга¹². Тому майже всі феномени і ряди нашої методологічної системи можна представити також у форматі архетипів – специфічних первинних, архаїчних психологічних структур, які знаходяться в несвідомому шарі психіки. Вони мають потужний вплив на людину, її емоції, ухвалення рішень, мислення і саме буття. Ми в такий спосіб актуалізуємо можливість формування *феноменологічно-архетипічного рівня методології* і методики. Вказана матриця на рівні методології є одним із формалізованих способів організації усвідомлених впливів на архетиповий шар свідомості.

Специфіка феноменологічно-смыслових орієнтирів визначається не тільки їх якісними й атрибутивними характеристиками, а й фактом унесення їх у ряди і в матрицю. Інтеграція феноменів-орієнтирів у ряди (вектори) визначає можливість формування специфічної інтенціональності та появу ефектів синергійності, системності, емерджентності, що обумовлює їх особливості й нові відтінки смислів та якостей.

Феномени-орієнтири, на основі яких формуються вказані ряди і матриця відповідно до заданих цілей і смислів, можуть також заплановано об'єднуватися, конструюючи певні лінійні порядки, які ми називаємо *феноменологічно-смысловими лініями*. Кількість таких ліній є довільною і може змінюватися, залежно від потреб методології і методики. Наприклад, феноменологічно-смыслова лінія життя, серце (І ряд) – милосердя (ІІ ряд) – відповідальність (ІІІ ряд) відображає, інтерпретує і розкриває наше бачення відповідальності як вітальної та сердечної якості, як даності, а не тільки суто формальної вимоги до фахівця. Інтеграція в лінії є вторинною щодо об'єднань у ряди і матрицю. Важливо, що первинні смисли й інтенції задаються феноменами-орієнтирами, рядами і матрицею.

Отже, вказані феноменологічно-смыслові ряди, лінії, матриця, які складаються з феноменів-орієнтирів, є інтегративними концептами з відповідними методологічними метасмыслами й інтенціями. Ідея життєвого світу (*Lebensvelt*)

---

⁸ Франкл В. Человек в поисках смысла: сборник / В. Франкл ; пер. с англ. и нем. ; общ. ред. Л. Я. Гозмана, Д. А. Леонтьева ; вст. ст. Д. А. Леонтьева. — М. : Прогресс, 1990. — 368 с.

⁶ Матурана У. Р. Древо познания: биологические корни человеческого понимания / У. Р. Матурана, Ф. Х. Варела. — М. : Прогресс-Традиция, 2001. — 223 с. : ил.

¹² Шеллер М. Избранные произведения / М. Шеллер ; пер. с нем. А. Н. Малинкина. — М. : Гнозис, 1994. — 490 с.

Е. Гуссерля¹⁴ нами розглядається як основна складова гармонізації й інтеграції феноменів у феноменологічно-сміслові ряди, лінії та матрицю. Об'єднання феноменів у ряди і матрицю здійснюється також на основі феноменологічно орієнтованих концептів «тла» й «інтенціональної сітки» Дж. Серля⁷. Трансформуючи положення «тезису тла» та інші ідеї Дж. Серля в нашу методологію, ми не тільки інтерпретуємо її як методологічну основу, а визначаємо в ній такі складові, як методологічне тло, інтенціональна методологічна сітка, методологічні інтенції та порядок методологічних інтенцій (первинних, вторинних)⁷. Наприклад, вітальність та антропоморфізм відображають первинні інтенції, а відповідальність — вторинну. По суті, наша феноменологічно-смістова матриця, ряди і лінії є інтенціональними сітками, які, передусім, актуалізують і розкривають герменевтичний і ціннісно-смісловий потенціали антропологічно орієнтованих феноменів. Відповідно до цих уявлень феноменологічно-смістова матриця може розглядатися як тло для рядів чи векторів, а ряди — тлом для феноменів, з яких вони складаються. Феноменологічно-сміслові ряди можуть виступати в ролі інтенціональної сітки, як вектор чи інтенція, бути тлом, без чого реалізація інтенціональності і ціннісно-сміслових потенціалів окремих феноменів-орієнтирів буде проблемною.

Крім того, інтеграція в ряди проходить з урахуванням ідей фабулізації й онтопоезису А.-Т. Тімінієскі¹⁶. У такому разі ряди можуть розглядатися як первинні «здоров'язбережувальні метанаративи» (точніше, їх лінгвістично-символічні передумови) й образи. З позицій фрактального підходу в кожному ряду, як і у феномені-орієнтірі, з певною повнотою повинні бути відображені актуальні смисли феноменів життя, людини і серця. Специфікою фракталей є те, що в будь-яких їх частинах повторюється і зберігається сутнісна ідея, закладена в матричну структуру. Щодо нашої методології, то такими «матричними феноменами», які задають основні смисли й інтенції, є життя, серце і людина. Тому основні смисли вказаних феноменів актуалізуються також і в інших феноменах-орієнтирах, рядах і матриці — наскрізно і «фрактально».

У кожен феноменологічно-смісловий ряд відповідно до його особливостей та інтенціональності контекстуально закладено констатувальну ідею «турботи про себе» *epimelēsthai sautou*⁹, а також відповідальності про іншого⁵, що зумовлює специфіку і спрямованість «технологій себе», які визначаються у форматах збереження здоров'я і здоров'язбережувальної компетентності. Турбота про себе нами розуміється як особливий інтегративний феномен, як спосіб прояву буття¹⁰,

---

¹⁴ Husserl E. Die Krisis der Europäischen Wissenschaften und die Transzendente Phänomenologie / E. Husserl, W. Biemel. — Hamburg, 1977. — 559 s.

⁷ Сёрл Дж. Открывая сознание заново / Дж. Сёрл ; пер. с англ. А. Ф. Грязнова. — М. : Идея-Пресс, 2002. — 240 с.

¹⁶ Tymieniecka A.-T. Logos and Life: The Passions of the Soul and the Elements in the Onto-Poiesis of Culture / A.-T. Tymieniecka // *Analecta Husserliana*. — Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 1990. — Vol. 28. — P. 3–141.

⁹ Фуко М. Технологии себя / М. Фуко // *Логос*. — 2008. — № 2(65). — С. 96–122.

⁵ Левинас Э. Время и Другой / Э. Левинас // *Гуманизм другого человека*. — СПб. : Высш. религиоз.-филос. шк., 1999. — 266 с.

¹⁰ Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер ; пер. с нем. В. В. Бибихина. — М. : Ad Marginem, 1997. — 451 с. — С. 243–246.

як специфічна онтологія й особлива педагогічна модель, сформована на основі медичної парадигми та трансформованих античної, християнської, національної (української), європейської і гуманістичної традицій. У нашій методології ми використовуємо філософські ідеї Мішеля Фуко, який у своєму творі «Технології себе»⁹ актуалізує значущість *epimelēsthai sautou* для культурного буття стародавнього грека. Він указує: «На зміну педагогічній моделі Платона прийшла медична модель. Турбота про себе – це не різновид педагогіки; вона має стати перманентною медичною турботою. Перманентна медична турбота – одна з основних рис турботи про себе. Необхідно стати лікарем своєї душі. Оскільки ми маємо турбуватися впродовж усього життя, то віднині потрібно готуватися не до дорослого життя або до іншого життя, а до повного оволодіння життям»⁹. Таке людиномірне й екзистенційно-феноменологічно спрямоване розуміння турботи про себе, яке є співвідносним і близьким до українських гуманістичних традицій та сучасних антропологічно орієнтованих тенденцій у культурі й освіті, є конкурентним до ідеології тоталітарних суспільств, в яких перманентно турбота про ідею, світле майбутнє, вождя, партію витісняла і десемантизувала турботу про себе, турботу та відповідальність про іншого. Тому в українську педагогічну культуру необхідно повернути *epimelēsthai sautou* як важливу складову збереження здоров'я всіх учасників освітнього процесу та значущий аспект процесу декомунізації.

Отже, феноменологічно-сміслові ряди, за своєю структурою, інтенціями й актуалізованими смислами є антропологічно й вітально орієнтованими, що первинно обумовлено системоорганізувальним впливом ідей антропоморфізму і гуманізму. Феномени, які не є суто антропологічними в системі нашої методології, репрезентуються як людиномірні й антропологізуються. Наприклад, у нашій методологічній системі час концептуалізується й інтерпретується як антропологічний, іманентний, притаманний саме людині й її серцю як особлива антропологічна темпоральна реальність, як час, що відображає людську специфіку через формат часу як буття¹⁰, як екзистенціал темпоральності, як зустріч з інакшістю⁵, як інтерсуб'єктна взаємодія⁵, як феномен Суботи.

Представимо смислоформувальні і системоформувальні методологічні ідеї, інтегровані у феноменологічно-смісловій матриці. Для цього тезисно охарактеризуємо три феноменологічно-сміслові ряди, які формують вказану матрицю. Перший ряд є визначальним (найвищим). На його основі формуються первинні смисли й інтенції. До цього феноменологічно-сміслового ряду чи вектора, що відображає онтологію серця, який ми називаємо серцево-вітальним (турбота про себе в серці), належать такі феномени-орієнтири в заданій послідовності: 1) життя і життєвий світ (*Lebenswelt*), 2) серце, 3) час (як

---

⁹ Фуко М. Технологии себя / М. Фуко // Логос. — 2008. — № 2(65). — С. 96–122.

⁵ Левинас Э. Время и Другой / Э. Левинас // Гуманизм другого человека. — СПб. : Высш. религиоз.-филос. шк., 1999. — 266 с. — С. 78–81.

іманентний, як час серця, час як саме буття^{1; 10}). Перший ряд інтегративно відображає ідею здоров'я і педагогічний аспект його збереження як систему відношень людини і серця (свого і Другого), як буття людини в серці і шлях до нього та конгруентність людини своєму серцю. Тому друга його назва – турбота про себе в серці, яка розуміється також як турбота і відповідальність про Другого в серці. В указаному методологічному метафеномені (ряді) актуалізуються й інтегруються значущі аспекти традицій гуманізму, кордоцентризму, педагогіки добра³ І. Зязюна, філософсько-антропологічні ідеї М. Шелера про серце і порядок любові (*ordo amoris*)¹¹, теорія любові Л. Бінсвангера¹³ та актуальні концепти і знання, сформовані внаслідок трансферу медичних знань про збереження кардіологічного здоров'я тощо.

Другий антропологічно-здоров'язбережувальний (турбота про себе в образі людини) феноменологічно-смісловий ряд представлено феноменами-орієнтирами: 1) людиною, її тілом і феноменом тілесності, 2) милосердям-любов'ю, 3) Суботою, 4) здоров'ям, 5) топосом (місцем, простором, ландшафтом, домом). Другий ряд відображає ідею здоров'я і педагогічний аспект його збереження як систему ставлень людини до неї самої ж, до свого людського образу і своєї рухової активності, а також репрезентує конгруентність собі, своєму тілу і руховій онтології, автентичність, буття у собі і шлях до себе. Тому інша його назва – турбота про себе в образі людини. Це також контекстуально містить турботу і відповідальність про Другого (зокрема про учнів) в образі людини.

До третього культурно-локомоторного (турбота про себе у світі і русі) феноменологічно-сміслового ряду належать феномени-орієнтири: 1) культура, 2) відповідальність, 3) тілесно-рухова онтологія (локомоції), 4) особистість, 5) Земля (у розумінні як ландшафт і як планета). Третій ряд відображає здоров'я і педагогічний аспект його збереження як систему взаємодій і ставлень людини до людей, до культури і до Землі, а також до своєї рухової активності. Тому інша його назва – турбота про себе у світі і русі, яка розуміється також як турбота про Другого, турбота про його рухову активність, турбота про Землю як живу істоту і буття.

На методологічному рівні здоров'я та здоров'язбережувальна компетентність можуть бути визначені в системі вказаних вище трьох феноменологічно-сміслових рядів, розширено і відповідно репрезентовані не тільки як феномени, а й як онтології та взаємодії. У такому випадку здоров'я і здоров'язбережувальна компетентність представляються як буття у форматах відношень (гармонії, любові, турботи, милосердя), комунікації, конгруентності, коеволюції, творчості і шляху в

---

¹ Бурханов А. Р. Мартин Хайдеггер об экзистенции и экзистенциалах человеческого бытия / А. Р. Бурханов // Вестник Бурятского гос. ун-та. — 2013. — № 6. — С. 57–61.

¹⁰ Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер ; пер. с нем. В. В. Библихина. — М. : Ad Marginem, 1997. — 451 с. — С. 243–246.

³ Зязюн І. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І. Зязюн. — Київ : МАУП, 2000. — 312 с.

¹¹ Шеллер М. Избранные произведения / М. Шеллер ; пер. с нем. А. Н. Малинкина. — М. : Гнозис, 1994. — 490 с.

¹³ Binswanger L. Grundformen und Erkenntnis Menschlichen Daseins / L. Binswanger. — Zürich : Max Niehans Verlag, 1942. — 726 s.

системах: Серце – Людина щодо I ряду; Людина – Людина щодо II ряду, Людина – Світ (Земля, люди, культура) і Людина – Рух щодо III ряду. Такий підхід репрезентує здоров'я і здоров'язбережувальну компетентність не тільки у форматах детермінізму, а й як взаємозалежні, коеволюційні, гармонійні і конгруентні феномени. Це визначає також онтологічну і взаємну укоріненість та взаємозалежність здоров'я і здоров'язбережувальної компетентності, а також можливість репрезентації їх на феноменологічному рівні розуміння.

Як приклад, розгляньмо проблематику здоров'я і здоров'язбережувальної компетентності у світлі методологічних ідей I серцево-вітального ряду. Концептуалізуючи цю проблематику, можемо сказати, що «здоров'я – це спільний шлях учня і вчителя, спрямований на розкриття розумінь, бачень і прояву турботи до внутрішнього буття, серця, іманентного (антропологічного) часу і совісті. Це створення і проявлення себе через "практику серця" як основу "технології себе". Це допомога вчителя у формуванні здатності учня знайти шлях до себе, до свого серця, а також розкриття в ньому здатності до турботи про себе, про своє серце, про буття».

Інтеграція феноменологічних орієнтирів у рядах на основі детерміністського чинника послідовності (положення) обумовлює можливість феноменологічно орієнтованого формування відповідних систем інтенцій, смислів, семантик, цінностей, які визначають професійне мислення, установки й алгоритми педагогічних дій учителя, тощо. Схематично ми це конституюємо у форматі певної ієрархії («професійно-феноменологічна ієрархія») як системи послідовних і взаємозалежних впливів і взаємодій (прямих, непрямих, контекстуальних): 1) феномени; 2) (рівень «первинного» буття), інтенції, смисли, архетипи, екзистенціали, образи, життєвий світ; 3) цінності, значущості, семантики, світоглядні орієнтири, візії, способи і варіанти буття; 4) мотивації, цілепокладання; 5) професійні установки й стереотипи, професійні рефлексії, стилі і способи комунікації, діяльності та мислення; 6) рівень професійного буття (способи професійного буття, професійні якості особистості, «професійний світ», професійний світогляд); 7) компетентності, знання, уміння, навички; 8) способи, стереотипи, професійні традиції, методика і технології діяльності. А далі – практики та досвіди збереження здоров'я. На методологічному й методичному рівнях ігнорування повною мірою й феноменологією життя інколи може проявлятися в тому, що формування педагогічних систем починають з 3 чи 4, а той з 5, 7 і 8 пункту, що призводить до схематизації, перфекціонізму, завищених вимог, відсутності вітальності і доброти тощо. У таких випадках пункт 6 (рівень професійного буття) може частково чи повністю не актуалізуватися, а то й зводиться до функціональності, мотивацій, компетентності, установок, стандартів поведінки. Щоб адекватно і життєтворчо сформуванати здоров'язбережувальну чи іншу компетентність, необхідно розкрити і сформуванати професійне буття, що можливо через феноменологію.

Прикладом таких явищ, коли ігнорується феноменологія дитини, є раннє навчання, рання інтелектуальна стимуляція та інші «педагогічні дива» чи дивацтва.

А відтермінованим результатом стають системні проблеми здоров'я і буття дітей, які проявляються у формі неврозів, психопатизації, наркоманії, екзистенційного вакууму тощо. Тому нерозуміння і несприйняття феноменології діяльності не формує адекватне професійне буття, що завершується негативним впливом на дитяче існування (дезонтологізацію) і призводить до порушень здоров'я. Формат структурування феноменологічно-сміслових орієнтирів у ряди і матрицю є одним із способів операціоналізації (трансформації концепту в технологію і практику) і розкриття глибинних методологічних змістів та ідей, які їм притаманні. Це також визначає контекстуально-сміслові взаємодії між феноменами як у ряду, так і між рядами. Один феномен може розглядатися як контекст (тло) чи навіть онтологія для інших.

Наприклад, ми рекомендуємо рухову активність як феномен розглядати стосовно смислового контексту, який репрезентує серце у форматі профілактики кардіологічних ризиків. А типовий розгляд рухової активності щодо контексту пафосу культурно-освітнього заходу Дня здоров'я інколи може закінчуватися кардіологічною катастрофою. Це відбувається тому, що традиційно таке бачення заходу стає основним смисловим контекстом, інтенцією і буттям для організаторів, витісняючи феноменологічне бачення кардіологічних ризиків, а також дезактуалізує відповідну здоров'язбережувальну інтенціональність.

Завершуючи, тезисно розгляньмо значущість феномену відповідальності як приклад розгортання методологічних смислів та інтенцій феноменологічно-сміслового орієнтиру, який входить до складу III ряду. Актуалізуючи феноменологічний формат проблематики відповідальності, ми не тільки інтерпретуємо її формально як необхідну професійну якість і регламентований стандарт поведінки, а й представляємо, передусім, як специфічний прояв турботи і сердечності, милосердя та любові до людей і Землі. Тобто як характерологічну якість, в основі якої знаходиться життя, серце, «живе биття серця-часу»; рису характеру, що розгортається як буття, яке розуміється, за М. Хайдеггером, як час^{1;10}; буття, яке трактується, за М. Шелером, як *ordo amoris* (порядок любові)¹¹. Указані аспекти є тим базисом, що розкриває семантику I феноменологічно-сміслового ряду (турботи про себе в серці) у феномені III ряду через відповідальність. Без цих контекстуально актуалізованих складових відповідальність не буде професійно ефективною, спрямованою на збереження здоров'я. Отже, формат матриці визначає можливість розширення і трансформації смислів через взаємодію між феноменами й їх рядами.

---

¹ Бурханов А. Р. Мартин Хайдеггер об экзистенции и экзистенциалах человеческого бытия / А. Р. Бурханов // Вестник Бурятского гос. ун-та. — 2013. — № 6. — С. 57–61.

¹⁰ Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер ; пер. с нем. В. В. Бибихина. — М. : Ad Marginem, 1997. — 451 с. — С. 243–246.

¹¹ Шеллер М. Избранные произведения / М. Шеллер ; пер. с нем. А. Н. Малинкина. — М. : Гнозис, 1994. — 490 с. — С. 339–377.

У нашій педагогічній системі відповідальність представляється як одна з основних характерологічних якостей, яка в структурі здоров'язберезувальної компетентності є системоформувальною і смислоформувальною. Трансформуючи в нашу методологію ідеї⁵ Е. Левінаса про образ Другого (Іншого), ми актуалізуємо їх значний методологічно-смысловий і гуманістичний потенціали. Е. Левінас розглядав образ Другого, який входить у наш світ, як прояв, як даність, як відповідальність. Для вчителя актуальним є здатність зрозуміти і феноменологічно осмислити та «побачити» своїх вихованців як образ Другого, який репрезентується як даність, як сутність і душа. Як феномен, що не виводиться з когнітивних операцій. І таке осмислення має реалізуватися, насамперед, через *ordo amoris*¹¹, турботу про Другого⁵, «турботу про серце» і феноменологічне бачення та мислення. Отже, відповідальність визначається нами не тільки як інструментально орієнтована на практику риса характеру, а як прояв турботи про себе і про Другого, як специфічний образ-концепт Людини Відповідальної, як життєва інтенція, як складова професійної ідентичності педагога і його цілісності, як спосіб буття й особлива темпоральність, як інтегруючий особистісно-психологічний феномен чи реальність, як спосіб реалізації себе у світі, а також як зворотний бік (чи складова) свободи. Феноменологічно орієнтована методологія є ефективною освітньою умовою розуміння й інтерпретації феномену відповідальності, а також способом її розкриття, прояву і формування.

Висновки

1. Актуальною складовою формування методології і методики розвитку здоров'язберезувальної компетентності вчителя фізичної культури в умовах неперервної освіти є феноменологія, яка нами визначається як констатувальна світоглядна і філософсько-методологічна основа. Використання феноменології є методологічною умовою трансдисциплінарної і транспроблемної інтеграції та трансферу медичних знань і практик, що розглядається як освітня, компетентісно орієнтована складова збереження кардіологічного здоров'я та профілактики щодо попередження загибелі дітей на уроках фізичної культури.

2. Феноменологічний вимір методології й антропологічне бачення проблематики визначає актуальність формування концепту феноменологічно-смыслових орієнтирів (феноменів-орієнтирів). Указані феномени-орієнтири є переважно антропологічно орієнтованими. Вони розглядаються як первинні феномени-орієнтири, покладені в основу методології, як такі, що формують основні смисли, цінності, методологічні і методичні стратегії, інтенції, смислові контексти і тло. Феномени-орієнтири є лінійно інтегрованими у феноменологічно-смыслові вектори чи ряди на основі врахування семантики місця.

---

⁵ Левинас Э. Время и Другой / Э. Левинас // Гуманизм другого человека. — СПб. : Высш. религиоз.-филос. шк., 1999. — 266 с. — С. 21–122.

¹¹ Шеллер М. Избранные произведения / М. Шеллер ; пер. с нем. А. Н. Малинкина. — М. : Гнозис, 1994. — 490 с. — С. 339–377.

3. Феноменологічно-сміслові ряди сформовано на основі ідеї репрезентації життя і життєвого світу у форматі розгортання й взаємодії трьох онтологій: серця, людини і світу (Землі і людей). Четверту онтологію представлено турботою, яка в нашій методологічній системі розглядається як інтегративний прояв та інтенція життя й милосердя, як репрезентація життєвого світу, а також як умова консолідації трьох вищевказаних онтологій. Отже, у методологію закладаються базові інтенції: турбота про серце, людину і світ (людей, культуру і Землю). Кожній онтології відповідає певний феноменологічно-смісловий ряд (вектор): серцю – I, серцево-вітальний; людині – II, антропологічно-здоров'язбережувальний; світу (людям і Землі) – III, культурно-локомоторний. Об'єднуючись за принципом ієрархії, вказані ряди разом з феноменами-орієнтирами, які входять до їх складу, формують феноменологічно-сміслову матрицю здоров'язбережувальної компетентності. Процес інтеграції феноменів у вказані ряди і матрицю ми називаємо *Lebenswelt*-конвергенцією.

4. Здоров'я і здоров'язбережувальна компетентність визначаються як взаємозалежні й аутопоезисні феномени в системі чотирьох онтологій: серця, людини, світу (Землі, культури і людей) і турботи, які розкриваються у співвідносних і гармонійних взаємодіях: Серце – Людина, Людина – Людина, Людина – Світ, а також Людина – Рух, Людина – Турбота. Указаним (безпосередньо першим чотирьом) взаємодіям відповідають I, II, III феноменологічно-сміслові ряди. Турбота є контекстом і буттєвою основою основних взаємодій у кожному ряді. До таких взаємодій, які нами розглядаються також як практично орієнтовані концепти, належать: «Турбота про Серце», «Турбота про здоров'я», «Турбота про антропологічний (суб'єктний, іманентний) час», «Турбота про Людину і її людський образ», «Турбота про Другого», «Турбота про Світ», «Турбота про рух», «Турбота про Землю». Ці концепти відображають розгортання та сучасну компетентісно орієнтовану інтерпретацію античної практики і відповідного принципу «турботи про себе» – *epimelēsthai sautou*. З методологічних позицій здоров'я і здоров'язбережувальна компетентність розглядаються також як «технології себе» і як буття у форматах відношень (гармонії, любові, милосердя тощо), комунікації, конгруентності, шляху, творчості, коеволюції, а також як самоактуалізація і самореалізація.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

Продовжити формування методології розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури на основі антропологічних і феноменологічних ідей. У цьому контексті співвідносно до ціннісно орієнтованих системоорганізувальних концептів «Турботи про себе» і «Турботи про другого» актуалізувати проблематику формування феноменологічно орієнтованого здоров'язбережувального мислення.

Список використаних джерел

1. Бурханов А. Р. Мартин Хайдеггер об экзистенции и экзистенциалах человеческого бытия / А. Р. Бурханов // Вестник Бурятского гос. ун-та. — 2013. — № 6. — С. 57–61.
2. Википедия : немецкий язык [Электронный ресурс]. — Режим доступа : https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%86%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BA. — Дата обращения: 27.12.2017. — Название с экрана.
3. Зязюн І. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І. Зязюн. — Київ : МАУП, 2000. — 312 с.
4. Куренкова Р. А. Феноменология образования: вопросы теории и практики (опыт сотрудничества) / Р. А. Куренкова. — Владимир : ВГПУ, 1999. — С. 138–193.
5. Левинас Э. Время и Другой / Э. Левинас // Гуманизм другого человека. — СПб. : Высш. религиоз.-филос. шк., 1999. — 266 с.
6. Матурана У. Р. Древо познания: биологические корни человеческого понимания / У. Р. Матурана, Ф. Х. Варела. — М. : Прогресс-Традиция, 2001. — 223 с. : ил.
7. Сёрл Дж. Открывая сознание заново / Дж. Сёрл ; пер. с англ. А. Ф. Грязнова. — М. : Идея-Пресс, 2002. — 240 с.
8. Франкл В. Человек в поисках смысла: сборник / В. Франкл ; пер. с англ. и нем. ; общ. ред. Л. Я. Гозмана, Д. А. Леонтьева ; вст. ст. Д. А. Леонтьева. — М. : Прогресс, 1990. — 368 с.
9. Фуко М. Технологии себя / М. Фуко // Логос. — 2008. — № 2(65). — С. 96–122.
10. Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер ; пер. с нем. В. В. Бибихина. — М. : Ad Marginem, 1997. — 451 с.
11. Шеллер М. Избранные произведения / М. Шеллер ; пер. с нем. А. Н. Малинкина. — М. : Гнозис, 1994. — 490 с.
12. Юнг К. Г. Архетип и символ / К. Г. Юнг ; сост. и вступ. ст. А. М. Руткевича. — М. : Ренессанс, 1991. — 304 с. — (Страницы мировой философии).
13. Binswanger L. Grundformen und Erkenntnis Menschlichen Daseins / L. Binswanger. — Zürich : Max Niehans Verlag, 1942. — 726 s.
14. Husserl E. Die Krisis der Europäischen Wissenschaften und die Transzendente Phänomenologie / E. Husserl, W. Biemel. — Hamburg, 1977. — 559 s.
15. Laudan L. Science and Values / L. Laudan. — Berkeley : University of California Press, 1984. — 149 p.
16. Tyminiecka A.- T. Logos and Life: The Passions of the Soul and the Elements in the Onto-Poiesis of Culture / A.- T. Tyminiecka // Analecta Husserliana. — Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 1990. — Vol. 28. — P. 3–141.

Vasyl' Fedorets

PHENOMENOLOGICAL DIMENSION OF THE METHODOLOGY OF THE HEALTH PRESERVING COMPETENCE DEVELOPMENT FOR PHYSICAL EDUCATION TEACHERS IN CONDITIONS OF LIFE-LONG EDUCATION

The article highlights the ways of using phenomenology as a philosophic-methodological and vision-anthropological foundation of the methodology and methods of development of the health-preserving competence of a Physical Education teacher in conditions of continuous education. Phenomenology is presented as a methodological condition of the trans-disciplinary and trans-problematic integration and transfer of medical knowledge and practice, which is also viewed as an education competence oriented component of cardiac health preservation and prevention of child morbidity at the lessons of Physical Education. The concept of phenomenological-cognitive orientations (phenomena-determinants), which have anthropological-value orientation and participate in determining key meanings, values, methodological and methodic strategies, intentions, sensual contexts and backgrounds, is being formed. A human being, heart and life are presented as key phenomena-determinants in the suggested pedagogical methodology. Determining orientations interact and integrate among themselves and thus form the phenomenological-cognitive lines (vectors) and the matrix of the health-preserving competence. We determine the process of phenomena's integration into the above-mentioned lines and the matrix as Lebenswelt-convergence. Health and the health-preserving competence are determined as interdependent and autopoiesic phenomena in the system of four ontologies – heart, human being, world (Earth, culture and people) and care. Methodological and technologically oriented concepts are formed on the basis of integration of ideas of a living world (Lebenswelt) of E. Husserl, care for yourself, care for others and responsibility reflect the development of the modern competence oriented interpretation of the antic practice of “take care of yourself” – epimelēsthai sautou, the Delphian principle of gnothi sautou – “know yourself” as well as of the methodological reflection of concepts of care (*Germ.* Die Sorge) and Dasein of M. Heidegger. The ideas of Michel Foucault are used, thus from the methodological point health and health-preserving competence are viewed both as “self technologies” and as existence in formats of relationships (harmony, love, mercy etc.), communication, congruency, way, art, co-evolution as well as self-actualization and self-realization.

Наукове видання

ВІСНИК ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

*Збірник наукових праць
Випуск 4(33)
Серія «Педагогічні науки»*

Редактори — *Івашень Л. Є.
Дончевська Л. Г.
Отрішко В. І.*

Коректор — *Івашень Л. Є.*
Комп'ютерна верстка — *Васильченко Я. Й.*

Здано до склад. 25.10.2017 р. Підп. до друку 20.12.2017 р. Формат 60x84 1/16.
Папір офсет. Гарнітура Times New Roman. Друк ризографічний.
Ум. друк. арк. 9,3. Наклад 300 прим. Зам. № 2017/4

Державний вищий навчальний заклад
«Університет менеджменту освіти»
вул. Січових Стрільців, 52-А, м. Київ, 04053. т.: (044) 484-10-96.
e-mail: rector@umo.edu.ua

Видавнича група «Атопол Груп»
01011, Київ, Кловський узвіз, 13, оф. 8, тел. (044) 496-18-98
Свідоцтво Держкомтелерадіо України ДК №3696 від 02.02.2010 року

Віддруковано ТОВ «АТОПОЛ ГРУП»
Адреса: м. Київ, Кловський узвіз, 13, оф. 8,
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої діяльності КІ 30 від 24.05.2002

Scientific journal

BULLETIN OF POSTGRADUATE EDUCATION

Collection of scientific papers
Issue 4(33)
Series «Educational sciences»

Editors — *Ivashen L. Ye.*
Donchevska L. H.
Otrishko V. I.

Corrector — *Ivashen L. Ye.*
Desktop publishing — *Vasilchenko Ya. Y.*

Filed under.25.10.2017. Signed up to publish 20.12.2017. Format 60x84 1/16.
Paper offset. Text font is Times New Roman. Risographic printing.
conditionally printed sheets 9,3. Number of copies 300. Order № 2017/4

State higher educational institution
«University of educational management»
04053 Kyiv, Sichovykh Striltsiv str., build. 52-A, phone: (044) 484-10-96.
e-mail: rector@umo.edu.ua

Publishing group «Atopol Hrup»
01011, Kyiv, Klovs'kyi uzviz, 13, of. 8, phone: (044) 496-18-98
Certificate of State Committee for television and
radio broadcasting of Ukraine DK №3696 dated 02.02.2010

Printed by Ltd. «ATOPOL HRUP»
Address: Kyiv, Klovs'kyi uzviz, 13, of. 8,
Certificate of registration in the State register of publishers, manufacturers
and distributors of publishing products KI dated 24.05.2002